

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ: กรณีศึกษา หมู่ที่ 1
ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

Community Participation In Management of Aquatic Animals Protected
Area: A Case Study of Moo 1, Pa-Khad Sub-District,
Singhanakhon District, Songkhla Province

อรัทัย หนูสงค์
Orathai Nusong

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Master of Science in Environmental Management
Prince of Songkla University

2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ: กรณีศึกษา หมู่ที่ 1
ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

Community Participation In Management of Aquatic Animals Protected
Area: A Case Study of Moo 1, Pa-Khad Sub-District,
Singhanakhon District, Songkhla Province

อรัทัย นูสงค์
Orathai Nusong

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Master of Science in Environmental Management
Prince of Songkla University

2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ:
กรณีศึกษา หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ผู้เขียน นางสาวอรทัย หนูสงค์

สาขาวิชา การจัดการสิ่งแวดล้อม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เยาวนิจ กิตติธรรกุล)

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุวัจน์ ธีญรส)

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จารุณี เขียววารีสัจจะ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. อุมภาพร มณีแนม)

.....
(ดร. พีรพัฒน์ โภคศาสตร์สกุล)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เยาวนิจ กิตติธรรกุล)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จารุณี เขียววารีสัจจะ)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
สิ่งแวดล้อม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. ธีระพล ศรีชนะ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มี
ส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เยาวนิจ กิตติธรรกุล)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จารุณี เขียววาริสังจะ)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ลงชื่อ

(ดร. พีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ลงชื่อ

(นางสาวอรทัย หนูสงค์)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ

(นางสาวอรทัย หนูสงค์)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ: กรณีศึกษา หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นางสาวอรทัย หนูสงค์
สาขาวิชา	การจัดการสิ่งแวดล้อม
ปีการศึกษา	2559

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ในช่วง พ.ศ. 2555 – 2559 2) ระดับและผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ รวมทั้งปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้การวิจัยแบบผสม ซึ่งเน้นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม กับแกนนำคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ จำนวน 12 คน ส่วนวิธีการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนครัวเรือน จำนวน 92 ครัวเรือน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างทางสถิติของค่าเฉลี่ยก่อน-หลัง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมทั้ง 5 ขั้นตอนดังนี้ ขั้นที่ 1 การค้นหาสาเหตุและปัญหาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.68$) ขั้นที่ 2 การวางแผนเพื่อแก้ปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.18$) ขั้นที่ 3 การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.50$) ขั้นที่ 4 การรับผลประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=3.92$) และขั้นที่ 5 การติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.20$) ส่วนผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชนตามแนวคิดการทำมาหากิน พบว่า ค่า t-test ของทุนธรรมชาติเพิ่มมากที่สุด รองลงมาคือทุนมนุษย์ ทุนเงินตรา ทุนสังคม และทุนกายภาพตามลำดับ โดยมีค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ปัจจัยที่เอื้อในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ 1) ผู้นำและแกนนำ 2) ความเป็นสังคมเครือญาติ หรือทุนทางสังคม 3) ปฏิสัมพันธ์ของทุนธรรมชาติในชุมชน ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์ 4) การมีกลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ 5) ความรู้สึกร่วมกันว่าเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเป็นสาธารณสมบัติ 6) การส่งเสริมจากหน่วยงานของภาครัฐ 7) การได้รับความสนใจจากกลุ่มองค์กรภายนอก ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ 1) เงื่อนไขเวลาของประชาชนในการเข้าร่วมกิจกรรม 2) การขาดเยาวชนรุ่นหลังที่จะมาสานต่อกิจกรรม

Thesis Title	Community Participation In Management of Aquatic Animals Protected Area: A Case Study of Moo 1, Pa-Khad Sub-District, Singhanakhon District, Songkhla Province
Author	Miss Orathai Nusong
Major Program	Environmental Management
Academic Year	2016

ABSTRACT

The research aims to study 1) stages and methods of building up community participation in aquatic animal protected Areas in Moo 1, Pa-khad Sub-district, Singhanakhon District, Songkhla Province, 2) level and outcomes of the participation. A mixed method approach was employed. Its focus of qualitative research methods includes semi-structured interviews, participatory observation and focus group discussion with twelve core-team members of the committee of marine animal protected area. The quantitative research method entails questionnaires with representatives of ninety-two households. Statistical analyses are based on frequency, percentage, mean standard deviation, and t-test for the participation outcomes.

Results found that the level of overall community participation was high. The levels of participation in five stages were as follows: 1) searching for causes and problems was high ($\bar{X}=3.68$). 2) planning for solution was medium ($\bar{X}=3.18$), 3) implementation was high ($\bar{X}=3.50$), 4) obtaining benefits was highest ($\bar{X}=3.92$), and 5) follow-up and evaluation was medium ($\bar{X}=3.20$). Based on the concept of livelihoods approach, and the t-test analysis the outcomes of community participation at the household and community levels were ranked in the same way: increasing in natural capital were the highest, then human capital, financial capital, social capital and physical capital respectively. With statistical significance at 0.01 Factors facilitative to the participation promotion were as follows: 1) leaders and core-team members; 2) kinship networks or social capital; 3) interactions of natural, social and human capital in the community; 4) mechanisms contributing to consistent interactions; 5) collective sense of the protected area as public property; 6) promotions from governmental agencies; and 7) social attentions from outside organizations. Obstructive factors were: 1) time constraints for villagers' participation, 2) lack of younger generations to carry on the activities.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยการทุ่มเทเอาใจใส่และให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เยาวนิจ กิตติธรรกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่ทุ่มทั้งร่างกายและแรงใจคอยเสียสละเวลาให้คำแนะนำ คำปรึกษา ชี้แนะ การช่วยเหลือแก้ไขข้อบกพร่องตลอดจนมอบความรู้ ความห่วงใย และกำลังใจที่สำคัญให้ผู้วิจัยตั้งแต่เริ่มดำเนินการเขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์จนทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสิ้นด้วยความสมบูรณ์และถูกต้อง ผู้วิจัยซาบซึ้งในความเมตตา กรุณา และความอดทนที่อาจารย์ได้มอบให้ และขอขอบพระคุณด้วยความกตัญญูกับสิ่งที่ได้รับทั้งหมดเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จารุณี เขียววารีสัจจะ และ ดร.พิรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้เมตตากรุณาให้คำปรึกษาและแนะนำเกี่ยวกับการวิจัยในส่วนที่ผู้วิจัยไม่ชำนาญเป็นอย่างดี ตลอดจนได้รับความช่วยเหลือในการตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ของงานวิจัย จนงานวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.อุมาพร มุณีแนม และรองศาสตราจารย์ ดร.สุวัจน์ ธีรุต กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ความกรุณาสละเวลาในการสอบวิทยานิพนธ์และให้คำชี้แนะ แนะนำ ข้อเสนอเพิ่มเติมในการปรับแก้ข้อบกพร่องวิทยานิพนธ์ที่เป็นประโยชน์เป็นอย่างดี เพื่อให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการเขตนุรักษ์สัตว์น้ำหมู่ที่ 1 ตำบล ป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย การให้ข้อมูล การอำนวยความสะดวก และความช่วยเหลือในการดำเนินการวิจัยอย่างดียิ่ง

ขอขอบพระคุณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ได้อนุเคราะห์ทุนอุดหนุนในการวิจัย และคณาจารย์ ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ให้คำแนะนำ ความสะดวก และช่วยเหลือประสานงานให้งานวิจัยสำเร็จด้วยดีในการศึกษาตลอดหลักสูตร

ขอขอบพระคุณ บิดา มารดา น้องสาว น้องชาย และสามี ที่คอยให้กำลังใจ อบรมสั่งสอน พร้อมด้วยการสนับสนุนเงินทุนให้การศึกษาที่ดีตลอดมา ขอขอบคุณ พี่ๆ น้องๆ ทุกท่านที่คอยช่วยเหลือ รับฟัง แลกเปลี่ยนเรียนรู้งานวิจัย และเป็นห่วงเป็นใยผู้วิจัยเสมอมา

คุณประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอมอบแต่ บิดา มารดา ครูอาจารย์ ตลอดจนสถาบันการศึกษาที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ความรู้แก่ผู้วิจัยตลอดมา และขอมอบแต่ทุกท่านที่มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้

อรทัย หนูสงค์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
Abstract	(6)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
รายการตาราง	(10)
รายการภาพ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของงานวิจัย	1
1.2 คำถามวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	5
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	6
1.6 ขอบเขตการวิจัย	8
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public participation)	10
2.2 หลักการของการจัดการร่วมและการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน	25
2.3 แนวคิดเรื่องการทำมาหากิน (Livelihoods approach)	29
2.4 แนวคิดการเข้าถึงทรัพยากรประมง	32
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34
2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย	48
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	49
3.1 การเข้าสู่ชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์	50
3.2 การเลือกพื้นที่ศึกษา	50
3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	50
3.4 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล	51
3.5 วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ	53
3.6 วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ	56
3.7 การเปรียบเทียบข้อมูลปริมาณสัตว์น้ำในช่วงปี พ.ศ.2553-พ.ศ.2559	62

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 4	ผลการวิจัย	63
	4.1 ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย	63
	4.2 พัฒนาการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่	70
	4.3 ขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานอนุรักษ์สัตว์น้ำ	89
	4.4 ระดับและผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำรวมทั้งปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน	101
	4.5 ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	126
บทที่ 5	สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	133
	5.1 สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย	133
	5.2 ข้อเสนอแนะ	149
บรรณานุกรม		151
ภาคผนวก		158
	ก. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ	159
	ข. แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย	162
	ค. การหาความเที่ยงตรง (Validity)	177
	ง. ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์	183
	จ. รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด	185
	ฉ. รายละเอียดการจับสัตว์น้ำในแต่ละเดือนหรือตามฤดูกาล	189
ประวัติผู้เขียน		194

รายการตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรประมง	37
2.2	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	41
2.3	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากร	44
2.4	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากร	46
3.1	สัดส่วนในการเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง (Stratified random sampling)	57
4.1	ช่วงอายุของประชากรหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด	66
4.2	การประชุมวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลง	92
4.3	การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	95
4.4	ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ที่อยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	102
4.5	ความสัมพันธ์ระหว่างกระแสลมกับเครื่องมือประมงในการจับสัตว์น้ำ โดยอาศัยความรู้และภูมิปัญญาที่สั่งสมประสบการณ์ในการทำประมงของชุมชน	109
4.6	ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	110
4.7	ระดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุและปัญหา	111
4.8	ระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและแก้ปัญหา	111
4.9	ระดับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ	112
4.10	ระดับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	112
4.11	ระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล	113
4.12	การเปรียบเทียบผลลัพธ์ก่อนและหลังการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในระดับครัวเรือน และในระดับชุมชน (ช่วงปี พ.ศ. 2554 – พ.ศ. 2559)	115
4.13	ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเปรียบเทียบก่อนและหลังในระดับครัวเรือน	116
4.14	ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเปรียบเทียบก่อนและหลังในระดับชุมชน	119

รายการตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
4.15	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อน-หลังการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในระดับครัวเรือน	121
4.16	ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อน-หลังการมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในระดับชุมชน	122

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบที่		หน้า
1.1	แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	9
2.1	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน	18
2.2	กรอบแนวคิดเรื่องทุน 5 ด้าน	29
4.1	แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่วิจัยและเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	64
4.2	แผนที่เดินดิน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	68
4.3	การทำประมงแบบยังชีพด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้าน (ไชนั่ง)	71
4.4	สรุป Time line พัฒนาการของชุมชน	77
4.5	ซั้งบ้านปลาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1	82
4.6	แนวขอบเขตบริเวณพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	83
4.7	การออกตรวจลาดตระเวนบริเวณพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	85
4.8	กิจกรรมการค้นหาสาเหตุและปัญหาของปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลง	91
4.9	การวางแผนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน	93
4.10	การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	94
4.11	การรับผลประโยชน์จากการซื้อสัตว์น้ำของประชาชนในชุมชน	99
4.12	สรุปขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ ดำเนินงานการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด	101
4.13	ค่าเฉลี่ยผลต่างของผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ จัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ระดับครัวเรือน)	114
4.14	ค่าเฉลี่ยผลต่างของผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ จัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ระดับชุมชน)	114
4.15	ผลลัพธ์ของปริมาณพันธุ์สัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ ทั้ง 4 ประเภท คือ ปลา กุ้ง ปู และกั้ง (รายปี) ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)	123
4.16	ผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ กลุ่มกุ้ง (3 อันดับแรก) ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)	124

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบที่		หน้า
4.17	ผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ กลุ่มปลาเศรษฐกิจ (3 อันดับแรก) ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)	124
4.18	ผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ กลุ่ม ปลาตามฤดูกาล (พบ 2 ชนิด) ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)	125
4.19	ผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ กลุ่มปู ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)	125
4.20	ผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ กลุ่มกุ้ง ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)	126
5.1	สรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดย ชุมชน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	134

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของงานวิจัย

ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัญหาที่ซับซ้อน ไม่ใช่เป็นเพียงปัญหาของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่โยงใยไปถึงประเด็น ปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ ทิศทางการพัฒนาประเทศ และปัญหาคุณภาพชีวิต ในการแก้ปัญหา รัฐในฐานะผู้ดูแลสังคมจะจัดการ และแก้ปัญหาโดยยึดถือมุมมองและวิธีการแบบรัฐอย่างเดียวยังคงไม่ได้ ควรจะมีการเปิดโอกาสให้มีทางเลือกในการจัดการจากฝ่ายต่างๆ โดยทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจ คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชน ซึ่งที่ผ่านมาในสังคมไทย มีบทเรียนจากหลายชุมชนที่สามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน จึงมีการศึกษาว่ามีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีประสิทธิภาพในรูปแบบอื่นๆ อีกหรือไม่ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2551) งานวิจัยสร้างจุดเปลี่ยนต่อกระบวนการทัศน์ในการจัดการทรัพยากรที่สำคัญ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นหันมาให้ความสำคัญกับรูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน จากการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร พื้นที่ขนาดเล็กและพื้นที่ขนาดกลาง เช่น การจัดการป่าไม้ เหมือง ผาย เชื้อน และการประมง ในหลายพื้นที่ทั่วโลกของ Ostrom (1990, 2010) และ Schlager and Ostrom (1992) พบว่าในหลายกรณี ผู้ใช้ทรัพยากรสามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดการทรัพยากรโดยภาครัฐจะมีประสิทธิภาพต่ำกว่าการจัดการโดยองค์กรชุมชน ดังนั้น Schlager and Ostrom (1992) จึงเสนอว่าจำเป็นต้องยอมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามาจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง ในลักษณะที่หลากหลายและมีพื้นที่ขนาดเล็ก อย่างสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นนั้น ทั้งทางกายภาพและวัฒนธรรม

ในด้านพัฒนาการของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นๆ สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรก ที่ได้ประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและคุ้มครองสุขภาพประชาชนในปี 2515 และในปีเดียวกันนั้น ได้มีการประชุมสิ่งแวดล้อมระดับโลกที่สำคัญ คือการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (United nations conference on the human environment, Stockholm conferences - UNCHE) ที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน เป็นการประชุมระหว่างประเทศทางด้านสิ่งแวดล้อมที่สหประชาชาติได้จัดขึ้นเป็นครั้งแรก หลังจากเกิดเหตุน้ำมันรั่วไหลครั้งใหญ่ที่บริเวณนอกฝั่งซานตา บาร์บารา รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2512 แม้ว่าการประชุมจะเป็นการประชุมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในภาพรวม แต่ก็มีการกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมทางทะเลและชายฝั่งในหลายๆ ประเด็น และการเรียกร้องให้มีการหามาตรการ และมาตรฐานต่างๆ เพื่อป้องกันสิ่งแวดล้อมทางทะเล ในปี พ.ศ. 2535 ได้มีการจัดประชุม ที่เมืองริโอ

เดอจาโนโร ประเทศบราซิล หรือที่รู้จักกันในนาม เอิร์ธ ซัมมิต (Earth summit) ทำให้ได้ผลลัพธ์ต่างๆ มากมายและมีความซับซ้อนค่อนข้างมาก ผลลัพธ์หลักที่ได้จากการประชุมมี 2 ประการคือ การพึ่งพาซึ่งกันและกัน และการบูรณาการ (สัญลักษณ์ สาธมนัสพันธุ, 2554) ในปีพ.ศ. 2545 มีการประชุมระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (World summit on sustainable development: WSSD) ที่เมืองโยฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ มีข้อเสนอเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในประเด็นของการรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรประมง โดยใช้วิธีการหลายๆ รูปแบบ ทั้งวิธีการฟื้นฟูระบบนิเวศ การปราบปรามเครื่องมือทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อน การจัดตั้งพื้นที่ และป้องกันพื้นที่ทางทะเลที่สอดคล้องกับกฎหมายทะเลสากลที่มีอยู่ รวมถึงการใช้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์และระบบเครือข่ายของภาคีเข้ามาหนุนช่วยในการดำเนินการงานดังกล่าว United Nations (2002 อ้างใน สัญลักษณ์ สาธมนัสพันธุ, 2554)

สำหรับพัฒนาการการจัดการทรัพยากรในประเทศไทย ในอดีตชุมชนต่างๆ ล้วนมีระบบจารีตในการใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษาทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพของชุมชนดั้งเดิมอยู่แล้ว (โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง, 2548) แต่การจัดการทรัพยากรของชุมชนดั้งเดิม เริ่มมีปัญหาและสั่นคลอน เมื่อรัฐไทยสมัยใหม่ แยกชุมชนออกไปจากระบบการจัดการทรัพยากร โดยเข้ามาสร้างสิทธิและอำนาจในการจัดการเหนือทรัพยากรแต่เพียงผู้เดียวในช่วงยุคหลัง เช่น การโอนสิทธิการทำไม้มาอยู่กับกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. 2440 การออกพระราชบัญญัติประมง พ.ศ. 2490 การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ และการให้สัมปทานการทำไม้ เหมือนแร่ จนทำให้เกิดการแย่งชิงฐานทรัพยากรและสร้างความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับชุมชนและผู้ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น จากผลกระทบที่สำคัญและรุนแรงที่มีต่อชุมชน ซึ่งมาจากการจัดการทรัพยากรเพียงลำพังของรัฐไทย ดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงมีงานวิจัยจำนวนมาก เรียกร้องให้คืนสิทธิการจัดการทรัพยากรกลับไปให้ชุมชน หรือให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรมากขึ้น (อิฟ เอ็นนอกซ์ และคณะ 2549, บำเพ็ญ เขียวหวาน 2550, อนุวัฒน์ นทีวัฒนา 2551, เลิศชาย ศิริชัย และนฤทธิ ดวงสุวรรณ 2552)

ที่ผ่านมาในสังคมไทย มีตัวอย่างจากหลายชุมชนที่สามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน เช่น กลุ่มชุมชนลีเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จัดตั้งขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการเฝ้าระวังเพื่อป้องกันเรืออวนรุนไม่ให้เข้ามาทำประมงในเขตอนุรักษ์ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2553)

อย่างไรก็ตามแม้จะมีข้อเสนอให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการทรัพยากรเอง แต่ยังมีประเด็นคำถามสำคัญ คือ การให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการทรัพยากรนั้น ไม่ได้ประสบความสำเร็จทุกพื้นที่หรือทุกชุมชน เพราะในการจัดการทรัพยากร ชุมชนต้องร่วมกันสร้างกฎเกณฑ์ ในการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรร่วมกัน ทั้งภายในชุมชนของตนเอง และเชื่อมโยงกับชุมชนอื่นๆ ในระบบนิเวศที่ใช้ประโยชน์

จากทรัพยากรเดียวกันนั้นด้วย ประเด็นสำคัญต่อมา คือ ปัจจัยหรือเงื่อนไขอะไร ที่ทำให้ชุมชนที่เป็นผู้ใช้ทรัพยากร สามารถจัดการทรัพยากรได้สำเร็จ ปัจจัยใดที่จะเอื้อให้ชุมชนเหล่านี้สามารถปรับตัวและอยู่รอดในระบบนิเวศและสังคมต่อไปได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน (Ostrom et al. 2007) ดังนั้นในการที่จะจัดการทรัพยากรให้ประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นต้องค้นหาและเชื่อมโยงประเด็น ข้อมูล และความรู้ทางวิชาการ ซึ่งยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับลักษณะ ขนาด เงื่อนไข ปัจจัย เครื่องมือ รูปแบบที่เหมาะสมของการจัดการทรัพยากร ความสัมพันธ์กับประเพณีท้องถิ่น โครงสร้างทางสังคม และนโยบายเศรษฐกิจสังคม ของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนับเป็นพัฒนาการใหม่ของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มักจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ องค์กรชุมชนและพัฒนาการขององค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน (สุลักษณ์ สารมณีสพันธุ์, 2554) นอกจากนี้ประเด็นข้างต้นแล้ว หากมีการศึกษาขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบ ก็จะเป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนและการกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศด้วยเช่นกัน

สำหรับภาคใต้ ทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลสาบสามน้ำ (น้ำจืด น้ำกร่อย น้ำเค็ม) ที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ปากทะเลสาบติดต่อกับอ่าวไทยในเขตอำเภอเมืองสงขลา ระดับน้ำลึกเฉลี่ยของทะเลสาบ 1 - 2 เมตร เป็นแหล่งน้ำที่มีลักษณะเป็นลากูน (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2552) เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อประเทศและต่อภาคใต้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของทรัพยากรประมง เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำหลายชนิด รวมทั้งสัตว์น้ำที่หายากและมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ ตลอดจนเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ แหล่งเพาะพันธุ์วางไข่ แหล่งอนุบาลตัวอ่อน และเป็นเส้นทางในการอพยพของพันธุ์ปลา (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554) แต่ในปัจจุบันความหลากหลายของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในทะเลสาบสงขลา อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม สืบเนื่องจากหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินในบริเวณที่ราบสูงของกลุ่มน้ำ การปล่อยน้ำเสียจากชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม การเพาะเลี้ยงกุ้งและปลากระพง ปัญหาที่สำคัญที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันคือการใช้เครื่องมือประมงที่หนาแน่นและผิดกฎหมาย (กรมควบคุมมลพิษ, 2557)

ชุมชนหนึ่งที่มีกระบวนการทำงานที่น่าสนใจคือ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ 69.97 ตารางกิโลเมตร (3,767 ไร่) จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 120 ครัวเรือน ประชากรรวม 571 คน เป็นชาย 295 คน และหญิง 276 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด, 2558) พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งทะเลสาบ เหมาะแก่การทำประมงริมฝั่งและการทำเกษตรกรรม ลักษณะภูมิอากาศได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน ประชาชนนับถือศาสนาพุทธ 100 % ทำเลที่ตั้งของชุมชนทอดยาวไปตามริมฝั่งของทะเลสาบ ทำให้เอื้อต่อการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน พ.ศ. 2547 เริ่มมีโรงงานแปรรูปสัตว์น้ำมาตั้งในพื้นที่ และปล่อยน้ำเสียลงทะเลสาบ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2550 เกิดวิกฤติการณ์ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำ ปัญหาเรืออวนรุนเข้ามาทำประมงในเขตชุมชน ซึ่งนอกจากทำลายเครื่องมือประมงของชาวบ้าน เช่น อวน ไช้หนัง และยังทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลง ชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่จะจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนเอง จากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำและร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เนื่องจากต้องปรับตัวให้อยู่รอดในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง วิกฤติการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ชุมชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรสัตว์น้ำและวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเอง จนได้พัฒนาแนวทางในการดูแล ปกป้องและจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำด้วยตนเอง จึงทำให้เกิดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน เมื่อ พ.ศ. 2555 (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2; วันที่สัมภาษณ์ 11 ตุลาคม 2557)

จากจุดเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2555 ชาวบ้านมีความตื่นตัวในการฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำมากขึ้น แกนนำชุมชนและกลุ่มชาวบ้านได้มองเห็นว่า หากไม่มีพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน ในอนาคตปริมาณสัตว์น้ำจะหมดไป แกนนำและชาวบ้านจึงได้รวมกลุ่มกันเพื่อประสานงานกับศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง สงขลา ในการกำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยใช้เวทีประชาคมหมู่บ้าน เป็นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันภายในชุมชน จากเดิมที่สภาพพื้นที่ชายฝั่งมีการวางไช้หนังจนถึงริมฝั่ง โดยชาวบ้านในละแวกนั้น ภายในระยะเวลาไม่ถึง 2 เดือน ที่มีการพูดคุยกัน ชาวบ้านได้ร่วมใจกันรื้อไช้หนังที่วางไว้จนถึงริมฝั่งออกไป เพื่อให้เป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน แล้วช่วยกันทำ "ซั้งกอ" ที่เป็นที่พักอาศัยหรือบ้านของสัตว์น้ำวัยอ่อนในบริเวณเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ได้จำนวน 263 กอ แต่ละก้อมีขนาด 5 x 5 เมตร จัดวางเรียงกันเป็นระยะทาง 2 กิโลเมตร ขนานกับชายฝั่ง พร้อมกับปักเขตไว้เป็นแนวเพื่อให้รู้ว่าเป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน เพื่อป้องกันการรุกรานของเรือประมงเข้ามาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน ซึ่งใช้เวลาประมาณ 20 วัน จึงแล้วเสร็จ หลังจากนั้นประมาณ 6 เดือน ชาวบ้านพบว่า มีสัตว์น้ำ และนกต่างถิ่นบางชนิดเข้ามาหากินในบริเวณเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำมากขึ้น ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ในแต่ละวันเพิ่มมากขึ้น โดยที่ชาวบ้านไม่ต้องออกไปจับสัตว์น้ำไกลๆ และพบว่าในการออกไปหาปลาในแต่ละครั้งใช้เวลาเพียง 3 - 4 ชั่วโมง จากอดีตที่ต้องใช้เวลาออกไปเกือบทั้งวัน ทำให้พวกเขาใช้เวลาได้อยู่กับครอบครัวมากขึ้น (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3;

วันที่สัมภาษณ์ 11 ตุลาคม 2557) นอกจากนั้นชุมชนได้มีส่วนร่วมในการช่วยสอดส่องดูแล และมีการจัดอาสาสมัครเฝ้าระวังลาดตระเวนในตอนกลางคืนโดยร่วมกับเจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่างสงขลา อย่างน้อยอาทิตย์ละ 3 วัน ตามสถานการณ์ เพื่อป้องกันการรुक้าของเรือประมงเข้ามาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ มีการวางระเบียบกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์ในพื้นที่และจำแนกแนวเขตอย่างชัดเจน เป็นที่ยอมรับของชุมชน และชุมชนพื้นที่ใกล้เคียง

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ในช่วงปี พ.ศ. 2555 - 2559 มีความโดดเด่นและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมดังกล่าวต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และได้ขยายไปสู่ชุมชนอื่นๆ ด้วย ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยใช้การวิจัยแบบผสม (Mixed method) ทำการศึกษากระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ รวมทั้งผลลัพธ์ของการพัฒนาดังกล่าว และปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ของชุมชนต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 ขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ในช่วง พ.ศ. 2555 - 2559 เป็นอย่างไร

1.2.2 ระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ของชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร

1.2.3 ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมต่อชุมชนและครัวเรือนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ของชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีอะไรบ้าง

1.2.4 ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ มีอะไรบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ในช่วง พ.ศ. 2555 - 2559

1.3.2 เพื่อศึกษาระดับและผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ของชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา รวมทั้งปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการและผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จและ/หรือความล้มเหลว ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.4.2 ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และความต้องการของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

1.4.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการจัดการเพื่อพัฒนาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนในบริเวณรอบชายฝั่งของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในอนาคต

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.5.1 เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน และเพื่อให้สัตว์น้ำในพื้นที่มีโอกาสขยายพันธุ์ตามธรรมชาติได้มากขึ้น (โดยทั่วไปประชาชนในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาเรียกว่า “ฟาร์มทะเล”)

1.5.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร

หมายถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การแสดงความคิดเห็น การใช้ประโยชน์ การดูแลรักษา การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรโดยการจัดทำขังกอก และการจัดชุดเฝ้าระวังเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อให้ความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้น โดยผ่านเวทีประชาคม และร่วมกันวางกฎระเบียบในการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นได้อย่างยาวนาน

1.5.3 “ขังกอก”

หมายถึง ที่อยู่อาศัยหรือบ้านของสัตว์น้ำวัยอ่อน ซึ่งทำจากวัสดุต่างๆ ที่หาง่าย เช่น ทางมะพร้าว ไม้ไผ่ กิ่งไม้ เป็นต้น นำมาปักไว้ในที่ขนาดประมาณ 5 x 5 เมตร ต่อ 1 กอก (ซึ่งในเนื้อหาจะใช้คำว่า “ขัง”)

1.5.4 ผลลัพธ์ของการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

หมายถึง ผลการศึกษาจากทัศนคติของสมาชิกในชุมชน โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องการทำมาหากิน (Sustainable Livelihoods Approach (SLA) Department for International Development (DFID) 1999 อ้างใน เยาวนิจ กิตติธรรกุล, ศิริมาศ ภูวเจริญพงศ์, วิจิตรา อุตะมะมุณี

และยูริ แก้วชูช่วง, 2556) ซึ่งเป็นผลมาจากระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ประกอบด้วยทุน 5 ด้าน (ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ ทุนเงินตรา) ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น

(1) ทุนมนุษย์ (Human capital)

หมายถึง ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เช่นการรวมกลุ่ม การจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ การจัดการความขัดแย้ง กฎระเบียบ เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

(2) ทุนสังคม (Social capital)

หมายถึง กลุ่มหรือองค์กรชุมชน หน่วยงานสนับสนุน เกิดเป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกันทำให้เกิดความสามัคคี มีการร่วมมือกันทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับครอบครัวและชุมชนมากขึ้น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน รวมถึงเครือข่ายที่ทำงานร่วมกันด้วย

(3) ทุนธรรมชาติ (Natural capital)

หมายถึง แหล่งของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทรัพยากรสัตว์น้ำ ป่าชายเลน แม่น้ำลำคลอง ซึ่งเป็นที่มาของทรัพยากรและบริการต่างๆ ที่จำเป็นต่อการทำมาหากินของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งทำมาหากินหลักของชุมชน

(4) ทุนกายภาพ (Physical capital)

หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำมาหากิน และช่วยให้ผู้อื่นสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เช่น มีป้ายบอกทาง ป้ายประกาศต่างๆ ระบบไฟฟ้า และน้ำประปามีความสะอาดขึ้น ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ เป็นผลมาจากการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

(5) ทุนเงินตรา (Financial capital)

หมายถึง ผลจากการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ซึ่งทำให้ปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ประชาชนมีรายได้ที่เกิดขึ้นจากการขายสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น และสามารถเพิ่มอาชีพอื่นๆ ในชุมชนได้

1.6 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed method) ใช้ทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ซึ่งครอบคลุมขั้นตอน วิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งผลลัพธ์และแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ กรณีศึกษา หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตการศึกษาดังนี้

1.6.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

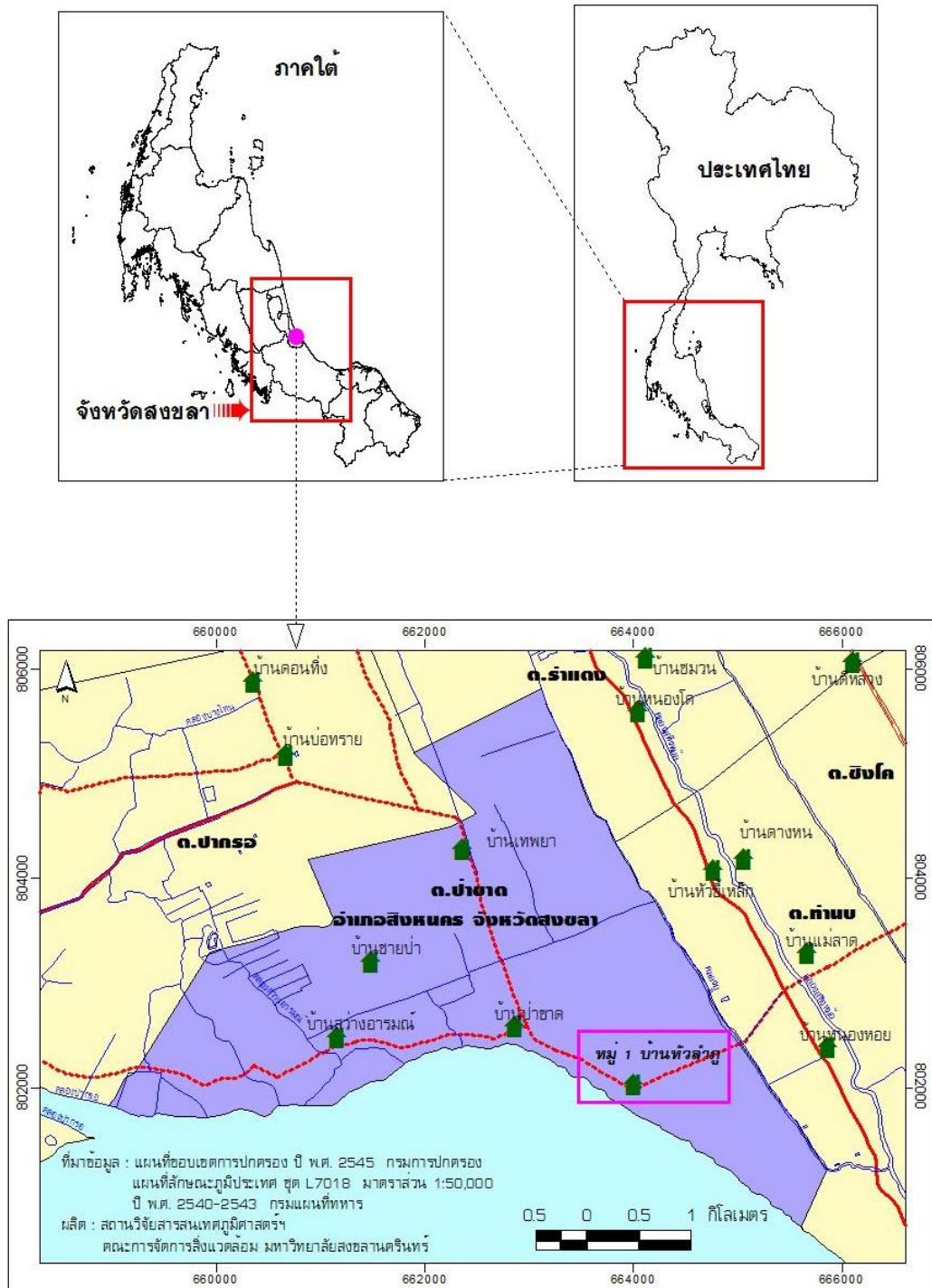
พื้นที่ศึกษาใช้การเลือกแบบเจาะจงในบริเวณชุมชนชายฝั่งทะเลสาบสงขลา (ภาพที่ 1.1) โดยมีเกณฑ์พิจารณาเลือกพื้นที่ คือพื้นที่ที่ชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายทางสังคม และมีวัตถุประสงค์การดำเนินงานเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน ซึ่งยังมีการดำเนินงานถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2560)

1.6.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากร ได้แก่ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ริมทะเลสาบสงขลา หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา จำนวน 120 ครัวเรือน จำนวนประชากร 571 คน โดยแยกเป็นชาย 295 คน และหญิง 276 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด, 2558)

1.6.3 ขอบเขตด้านเวลา

งานวิจัยนี้ใช้เวลาในการดำเนินการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2556 ถึง พ.ศ. 2559 โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงแรกเป็นการเตรียมแบบสอบถาม และจัดทำเครื่องมือ โดยการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ศึกษา และใช้วิธีการศึกษาชุมชนในรูปแบบทั่วไป เช่น การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง พร้อมกับศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ช่วงที่ 2 เป็นการลงพื้นที่เก็บข้อมูล และช่วงที่ 3 เป็นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

ภาพที่ 1.1 แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ที่มาข้อมูล : แผนที่ขอบเขตการปกครอง ปี พ.ศ. 2545 กรมการปกครองแผนที่ลักษณะภูมิประเทศ

ชุด L7018 มาตรฐาน 1 : 50,000 ปี พ.ศ. 2540 - 2543 กรมแผนที่ทหาร

ที่มา : สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ กรณีศึกษา หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสาร แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นพื้นฐานและแนวทางในการศึกษา เพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย และกำหนดวิธีการวิจัยในบทที่ 3 โดยมีรายละเอียดตามหัวข้อหลักๆ ดังนี้

- 2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public participation)
- 2.2 หลักการของการจัดการร่วมและการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน
- 2.3 แนวคิดเรื่องการทำมาหากิน (Livelihoods approach)
- 2.4 แนวคิดการเข้าถึงทรัพยากรประมง
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public participation)

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา แม้ว่าในภาพรวมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายๆ ด้าน ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น แต่มีปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสังคม ปัญหาการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และปัญหาความยากจน ดังนั้น กระบวนการพัฒนาต้องมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ตั้งแต่การร่วมกันคิดวิเคราะห์ การวางแผน การทำกิจกรรม และการประเมินผลการปฏิบัติงานของทุกฝ่าย ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒาที่เหมาะสม (ปารีชาติ วลัยเสถียร, สุทธิชัย อบอุ่น, สหัททยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์, ชลกาญจน์ ฮาชันนารี, 2546)

2.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วมในปัจจุบัน ได้มีการนิยามความหมายที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของการนำไปใช้ในด้านต่างๆ อย่างมากมาย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางจิต และอารมณ์ ของบุคคลหนึ่งต่อสถานการณ์ของกลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเราให้กระทำ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมว่าอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม 2) ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม และ 3) ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร (2532) ได้ระบุว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท หมายถึง การที่ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาชนบทในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอน แล้วแต่เหตุการณ์จะเอื้ออำนวย

Farnkly Lisk (1985 อ้างใน ชินรัตน์ สมสืบ, 2539) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจในทุกระดับ และทุกรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบ แนวคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือกการบริหารและการประเมินผลขอแผนงานและโครงการต่างๆ ที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น

พัชรี สิโรรส (2546) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ คือ กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ ที่เหมาะสมและยอมรับร่วมกันทุกฝ่าย จึงควรเข้าร่วมกระบวนการตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งติดตามและประเมินผล

นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา (2547) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่าเป็นการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือจากที่เคยเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมมากขึ้นเป็นไปอย่างมีอิสรภาพเสมอภาค มิใช่เพียงมีส่วนร่วมอย่างผิวเผิน แต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้น ต้องเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

การมีส่วนร่วมนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับการริเริ่มหรือการวางแผนงานจากโครงการของรัฐ แต่ความสำเร็จที่แท้จริงเกิดจากประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นอิสระ กล่าวคือ การกระจายโอกาสให้ประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการที่เกี่ยวกับการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย กระบวนการบริหารและตัดสินใจ เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง ทั้งในด้านการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและประเทศ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนโดยการให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การให้คำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน (วิษณุ สถานนท์ชัย, 2550) การมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องเป็นการจัดตั้งขึ้นเองโดยประชาชนทั้งในระดับบุคคลไปจนถึงองค์กรในรูปแบบต่างๆ และมีศักยภาพในการเข้าไปร่วมตัดสินใจ ตลอดจนการคัดค้านในกรณีที่มีการกระทำที่ไม่ถูกต้อง หรือขัดต่อศีลธรรม ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อพื้นที่ส่วนบุคคล และผลประโยชน์สาธารณะด้วย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2544)

ทั้งนี้ พจนานุกรมอังกฤษฉบับ Oxford (Oxford English Dictionary : OED) ได้ให้คำนิยามคำว่า “การมีส่วนร่วม (Participation)” ไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วมกับคนอื่น ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” ซึ่งจะมีความหมายตรงข้ามกับคำว่า การเมินเฉย (Apathy) หากอธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมในทางวิชาการ จะหมายถึงความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคนที่มีต่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม เป็นแรงกระตุ้นที่ช่วยทำให้เกิดความสำเร็จ เกิดความรับผิดชอบต่อกิจกรรมร่วมกันด้วยการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) เข้าไปช่วยเหลือ (Contribution) และมีความรับผิดชอบ (Responsibility) การมีส่วนร่วมนั้นเป็นอำนาจในการตัดสินใจของบุคคล กลุ่มองค์กรในการเข้าร่วมกระบวนการทำงานที่อาศัยความพร้อมเพรียงกัน เพื่อสร้างพื้นที่ทั้งด้านการทำงานและจิตใจมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามที่ได้กำหนดไว้ หากจะกล่าวว่าการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา ก็คงไม่แปลกเพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด สามารถเข้าใจสถานการณ์ของงานโดยภาพรวมทั้งหมด โดยเฉพาะการทำให้รู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร ที่อยู่ในกระบวนการคิดริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผน และดำเนินงาน เป็นต้น ที่ส่งผลให้เกิดการอุทิศตนในการปฏิบัติงานนั้นๆ มากยิ่งขึ้น เพื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามแนวทางที่วางไว้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2551)

ความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลต่างๆ ในชุมชน เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนาชุมชนด้วยความสมัครใจ ตั้งแต่เข้ามาศึกษาปัญหา และวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา ร่วมกันวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาของตนเอง ทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แสดงออกในรูปของการสร้างความร่วมมือ ร่วมปฏิบัติงาน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนร่วมกับวิทยาการที่เหมาะสม รวมถึงการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรม ตลอดจนติดตามประเมินผล และรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการ ซึ่งก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มบุคคลต่างๆ ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือแผนการดำเนินงานที่กำหนดไว้

2.1.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546)

- 1) การมีส่วนร่วมของประชาชนย่อมก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง เนื่องจากเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชนหรือหมู่บ้านของตนผ่านกิจกรรมกระบวนการทำงานตามโครงการ

- 2) การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา สนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดทิศทางของท้องถิ่นได้
- 3) ช่วยให้ชุมชนสะท้อนปัญหาที่แท้จริงของชุมชนได้ถูกต้องตรงประเด็น
- 4) เป็นการสร้างฉันทามติร่วมกัน ก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากเป็นการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับร่วมกัน
- 5) เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เนื่องจากเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อคิดเห็นร่วมกัน
- 6) เป็นการสนับสนุนให้เกิดความรักท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อสังคม
- 7) ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานที่เกิดจากโครงการพัฒนา และช่วยกันดูแลบำรุงรักษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

จากการกล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมมีความสำคัญในการดำเนินกิจกรรมใดๆ กล่าวคือจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากร ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ ตั้งแต่มีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา วิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การดำเนินงาน การติดตามและประเมินผล ของโครงการต่างๆ ที่เกิดและเกี่ยวข้องในชุมชน รวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟู การอนุรักษ์ การดูแลและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยมีการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกับกลุ่มภายในชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ ภายนอกชุมชน ทั้งนี้การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของกิจกรรม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญช่วยพัฒนาการจัดการให้นำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่สมาชิกในชุมชนต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1.3 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปรีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546) และกรมการพัฒนาชุมชน (2551) ระบุว่า กระบวนการมีส่วนร่วมมี 5 ขั้นตอน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ
- 2) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนแหล่งทรัพยากรที่จะใช้ของโครงการ

3) การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ

5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา ขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินการพัฒนาที่ได้กระทำนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย (Formative – evaluation) เป็นการประเมินผลก้าวหน้าเป็นระยะๆ หรือกระทำในรูปแบบของการประเมินรวม (Summative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปโดยรวม

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะตีกรอบได้แตกต่างกัน แต่เดิกรัฐมักจะมีมองในแง่การร่วมสมทบแรงงาน วัสดุ เงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมกันทำงาน หรืออาจจะมองในแง่หนึ่งของการเน้นการมีส่วนร่วมในการคิดร่วมวางแผน ร่วมทำงาน และร่วมบำรุงรักษามากกว่าร่วมสมทบ ด้านวัตถุ และเงินตรา โดยภาพรวมก็ยังคงเน้นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นจะต้องเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

- 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมค้นหา สร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3) ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือร่วมเพื่อจัดปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
- 4) ร่วมหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 5) ร่วมหรือปรับปรุงการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเอง และหน่วยงาน
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายและงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

8) ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งภาครัฐบาล และเอกชน ให้ใช้ประโยชน์ต่อไป

สำหรับขั้นตอนที่ประชาชนควรเข้าไปมีส่วนร่วม เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526) ได้นำเสนอไว้ดังนี้ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการร่วมคิดถึงสภาพที่เป็นอยู่ว่ามีอะไรเดือดร้อนบ้าง และมีสาเหตุมาจากอะไร การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผน นับตั้งแต่การวิเคราะห์สาเหตุ การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา พิจารณาทางเลือกและแนวทางแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินการตามแผนงานหรือโครงการที่วางไว้ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการติดตามและประเมินผลความสำเร็จหรือความล้มเหลวเป็นระยะๆ แล้วดำเนินการแก้ไข

นอกจากนี้ อรรถัย ก๊กผล (2549) กล่าวว่า การที่ประชาชนเข้าไปร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริงนั้น ประชาชนจะต้องมีอิสระในทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำ และมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมนั้นๆ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะหรือขั้นตอนการเข้าร่วมอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด ดังนี้

- 1) เริ่มจากการสร้างจิตสำนึกในตนเอง และถือเป็นภาระหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่ตนเองอยู่
- 2) ร่วมคิดด้วยกันว่าอะไรที่เป็นปัญหาของชุมชน มีปัญหาและสาเหตุอย่างไร แล้วจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของปัญหานั้น
- 3) ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานว่าจะจัดกิจกรรมหรือโครงการอะไร จะแบ่งงานกันอย่างไร ใช้งบประมาณมากน้อยเพียงใด จะจัดหางบประมาณมาจากไหน และใครจะเป็นผู้ดูแล
- 4) ร่วมดำเนินการ ประชาชนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ เต็มกำลังความรู้ความสามารถของตน
- 5) ร่วมกันติดตามประเมินผล ตลอดเวลาที่ทำงานร่วมกัน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบถึงปัญหาอุปสรรค และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้งานหรือภารกิจดังกล่าว สำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์
- 6) ร่วมรับผลประโยชน์ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนแล้ว ย่อมที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน อาจจะไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในรูปของเงิน วัตถุสิ่งของ แต่อาจเป็นความสุข ความพอใจในสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2.1.4 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนามีระดับมากน้อยแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสภาพของชุมชน เพื่อทำให้เกิดความชัดเจนและสามารถพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ในอนาคต การมีส่วนร่วมสามารถแยกได้ตามระดับความเข้มข้นของการมีส่วนร่วม โดยไม่ได้มีความเปลี่ยนแปลงเฉพาะชนิดและปริมาณของกิจกรรมที่กระทำ แต่ยังคงมีความแปรเปลี่ยนในระดับความเข้ม (Degree) ในการเข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบเพื่อเริ่มและวางแผนกิจกรรม ดังนั้นระดับของการมีส่วนร่วมมีตั้งแต่ระดับการยอมรับบริการที่จัดให้ ไปจนถึงการรวมกลุ่มเพื่อตัดสินใจ และเริ่มโครงการพัฒนา ซึ่งการมีส่วนร่วมสามารถจำแนกได้ 3 ระดับ คือ

1) ระดับการตัดสินใจ (Decision making) เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการกับกิจกรรมการพัฒนาด้วยตนเอง

2) ระดับการร่วมมือ (Cooperation) เป็นความร่วมมือต่อแผนงานที่เริ่มโดยหน่วยงานภายนอก ซึ่งอาจต้องการความเสียสละจากประชาชน ในด้านเวลา ทรัพย์สิน และแรงงาน เพื่อช่วยให้โครงการประสบความสำเร็จ การมีส่วนร่วมในระดับนี้ถือว่าการมีส่วนร่วมในระดับที่ยอมรับได้

3) ระดับการใช้ประโยชน์ (Utilization) โดยประชาชนจะยอมรับและใช้ประโยชน์จากบริการที่ได้วางโครงการ ให้เป็นการมีส่วนร่วมในระดับการยอมรับบริการ (อรทัย ก๊กผล, 2552)

นอกจากนี้ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2545) ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สอดคล้องกัน ใน 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำ มีลักษณะเป็นการสั่งการจากบนลงล่าง (Top-down approach) ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่มีได้เกิดจากความต้องการของประชาชนโดยแท้จริง ประชาชนอาจไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม แต่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างไม่เต็มใจ เนื่องจากเป็นการสั่งการหรือเป็นการมอบหมายของเจ้าหน้าที่ เมื่อมีการดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรมไปได้ระยะหนึ่งแล้ว อาจจะไม่สามารถดำเนินการต่อได้ เนื่องจากประชาชนต่อต้านหรือคัดค้าน นอกจากนี้แล้วการมีส่วนร่วมในระดับนี้อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ตามนโยบาย ตามการเปลี่ยนแปลงของรัฐบาลและหน่วยงานที่เข้ามาดูแล

ลักษณะที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูง คือประชาชนเป็นผู้คิดริเริ่ม ตัดสินใจและดำเนินโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ (Bottom-up approach) ซึ่งเป็นหลักการที่การมีส่วนร่วมของประชาชนมีประสิทธิภาพสูงสุด แต่ปัญหาที่พบอยู่เสมอคือ ประชาชนขาดทรัพยากรทั้งในด้านความรู้ ความสามารถและงบประมาณ ซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ

อย่างไรก็ตาม สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2545) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในสองลักษณะดังกล่าวข้างต้นนั้น ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากต้องเป็นที่ยอมรับกันทั้งรัฐและประชาชน จึงจะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ได้เสนอระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็น 6 ระดับ ได้แก่

ระดับที่ 1 ร่วมรับรู้ หมายถึง การให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมแก่ประชาชนเมื่อรัฐมีความคิดริเริ่มหรือมีนโยบายที่จะให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน หรือให้สิทธิแก่ประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

ระดับที่ 2 ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น หมายถึง เมื่อประชาชนได้ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐแล้ว ประชาชนจะร่วมค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ความจำเป็นและความต้องการที่ต้องให้มีโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นเพื่อให้หน่วยงานเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจนำไปใช้ประกอบการพิจารณาต่อไป

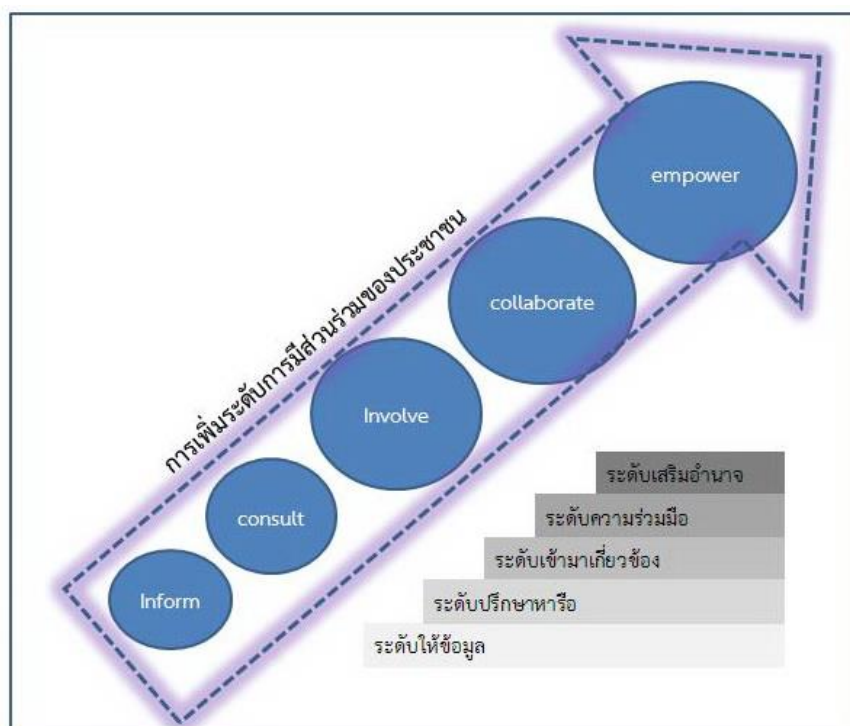
ระดับที่ 3 ร่วมพิจารณา ร่วมตัดสินใจ หมายถึง ร่วมพิจารณาเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับโครงการหรือกิจกรรม ประชาชนควรจะมีส่วนร่วมในการพิจารณารับหรือปฏิเสธ หากเห็นว่าโครงการหรือกิจกรรมมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ระดับที่ 4 ร่วมดำเนินการ หมายถึงร่วมลงทุน ร่วมในการคัดเลือกผู้ปฏิบัติงานหรือร่วมปฏิบัติงานเอง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในระดับที่ 4 นี้ อาจจะทำไม่ได้ในทุกประเภทของโครงการ เช่น หากเป็นโครงการที่จำเป็นต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน อาจทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติได้

ระดับที่ 5 ร่วมติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล คือการร่วมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ให้บรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานตามมาตรการป้องกันแก้ไข เนื่องจากประชาชนจะเป็นผู้เฝ้าระวังและเตือนภัยโดยติดตามตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานของโครงการ

ระดับที่ 6 ร่วมรับผล หมายถึง การดำเนินงานโครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินงานไปแล้วย่อมก่อให้เกิดผลประโยชน์ และผลกระทบทั้งต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อมโดยที่ประชาชนต้องรับผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานนั้นๆ

นอกจากนี้ International association for public participation: IAPP (2550 อ้างใน สุวลักษณ์ สารมณีสพันธ์, 2554) ได้ศึกษาและพัฒนารอบแนวคิดและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 5 ระดับ ในชื่อ Spectrum of public participation (แถบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ดัง (ภาพที่ 2.1) เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เลือกตัดสินใจ ออกแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จากระดับที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมที่น้อยที่สุด ถึงระดับการเข้ามามีส่วนร่วมที่มากขึ้น จนสามารถมีอำนาจเต็มในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมหรือโครงการ

ภาพที่ 2.1 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา: International association for Public Participation: IAPP

(2007 อ้างใน สุวลักษณ์ สารมณีสพันธ์, 2554)

จากภาพที่ 2.1 จะเห็นว่าระดับในการเข้ามามีส่วนร่วมต่อการตัดสินใจดำเนินงานในกิจกรรมหรือโครงการใดๆ ของประชาชนจะเพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังนี้

1) ระดับให้ข้อมูล (Inform) เพื่อให้ประชาชนรับทราบข้อมูลข่าวสารในประเด็นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมและตรงกับวัตถุประสงค์ของโครงการ ทั้งนี้ข้อมูลดังกล่าวจะต้องช่วยให้ผู้เข้ามามีส่วนร่วม ได้เข้าใจถึงปัญหา ทางเลือกในการดำเนินงาน โอกาสในการดำเนินงาน และแนวทางการแก้ไขปัญหา หลักการมีส่วนร่วมในระดับนี้คือ ประชาชนจะต้องรับทราบข้อมูลข่าวสาร เทคนิคที่ใช้สร้างการมีส่วนร่วมในระดับนี้ เช่น เอกสารแจกจ่าย เว็บไซต์ การเยี่ยมชมสำนักงาน เป็นต้น

2) ระดับปรึกษาหารือ (Consult) เพื่อรับทราบข้อคิดเห็นหรือเสียงสะท้อนของประชาชนต่อข้อมูลที่ได้รับทราบ ซึ่งอาจจะเป็นบทวิเคราะห์ ทางเลือก หรือ การตัดสินใจของประชาชนในประเด็นนั้นๆ หลักการมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ ประชาชนต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสาร รับทราบข้อกังวลและความคาดหวังของประชาชน และจะแจ้งให้ประชาชนทราบว่า ข้อคิดความเห็นของประชาชนจะส่งผลต่อการตัดสินใจดำเนินงานอย่างไร เทคนิคที่ใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับนี้ เช่น การจัดให้มีการเสนอข้อคิดเห็นสาธารณะ การประชุมกลุ่มย่อย การสำรวจ หรือ การประชุมประชาคม เป็นต้น

3) ระดับเข้ามาเกี่ยวข้อง (Involve) เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมั่นใจได้ว่าข้อกังวลและความคาดหวังที่ได้รับฟังและรับทราบมา มีความเข้าใจที่ตรงกัน ในระดับนี้เป็นกระบวนการที่หน่วยงานจะต้องพบและสัมผัสกับประชาชนโดยตรง โดยในการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับนี้ยึดหลักว่า ข้อกังวลและความคาดหวังของประชาชนจะต้องส่งผลไปยังทางเลือกในการดำเนินงาน และจะแจ้งให้ประชาชนทราบว่า ข้อคิดความเห็นของประชาชนจะส่งผลต่อการตัดสินใจดำเนินงานอย่างไร ส่วนเทคนิคในการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับนี้ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ การระดมประเด็นข้อคิดเห็น เป็นต้น

4) ระดับร่วมมือ (Collaborate) มีเจตนารมณ์เพื่อร่วมมือกับประชาชนในการพัฒนาทางเลือกของการดำเนินงาน และการบ่งชี้ถึงทางเลือกที่มีความเหมาะสมในแต่ละประเด็นของการตัดสินใจดำเนินงาน โดยการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับนี้ยึดหลักว่า หน่วยงานจะแสวงหาข้อเสนอแนะและนวัตกรรมจากประชาชน เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงาน โดยข้อเสนอแนะและนวัตกรรมที่ได้จากประชาชนจะนำไปสู่การตัดสินใจดำเนินงานที่เป็นไปได้มากที่สุด เทคนิคที่ใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับนี้ เช่น การตั้งคณะที่ปรึกษาภาคประชาชน การสร้างข้อตกลงสาธารณะ หรือการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

5) ระดับเสริมอำนาจ (Empower) มีเจตนารมณ์เพื่อให้การตัดสินใจขั้นสุดท้ายเป็นอำนาจของสาธารณะหรือของประชาชน การมีส่วนร่วมในระดับนี้ยึดหลักว่า หน่วยงานจะดำเนินงานตามที่ประชาชนตัดสินใจ เทคนิคที่ใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับนี้ เช่น การตั้งคณะกรรมการตัดสินใจภาคประชาชน การลงมติหรือการตัดสินใจด้วยระบบตัวแทน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป เพื่อเป็นการทำความเข้าใจถึงบทบาทของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วม จำเป็นต้องใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมมาประเมินบทบาทของประชาชนในชุมชน และหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ว่ามีบทบาทร่วมกันในระดับใด และเพื่อเป็นการยกระดับงานวิจัย ไปสร้างกรอบแนวคิดการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมไปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย และนำไปประเมินระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หากประชาชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกระดับย่อมถือได้ว่า

เป็นการมีส่วนร่วมที่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังมีข้อจำกัดบางประการ เช่น ช่วงเวลาในการเข้าไปมีส่วนร่วม ระดับของการมีส่วนร่วม องค์กรหรือกลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วม รวมถึงกฎหมายรองรับการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วย

2.1.5 ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องมีปัจจัยที่เอื้อหรือผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546) ได้แบ่งปัจจัยที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1) ปัจจัยด้านกลไกของรัฐ

(1) ขึ้นกำหนดนโยบายโดยคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมในท้องถิ่น
(2) รัฐสนับสนุนกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง

(3) รัฐต้องสร้างช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน โดยระบบต่างๆ ของราชการจะต้องเอื้ออำนวย และเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

(4) รัฐต้องมีการติดตามประเมินผล และให้การสนับสนุนในภายหลัง

2) ปัจจัยด้านประชาชน

(1) ประชาชนต้องมีความรู้ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนา
(2) ประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินใจ ริเริ่มกิจกรรม และร่วมรับผลประโยชน์
(3) ประชาชนมีการติดต่อ ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานอื่นๆ
(4) ประชาชนได้รับการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน และได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

3) ปัจจัยด้านนักพัฒนา

(1) นักพัฒนาต้องศึกษาชุมชนต่างๆ เพื่อเรียนรู้สภาพแวดล้อมของชุมชนในทุกๆ ด้าน และนำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน

(2) นักพัฒนาต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหากระบวนการมีส่วนร่วม

(3) นักพัฒนาเป็นผู้ค้นหาผู้นำที่มีศักยภาพ

(4) มีการรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหา

(5) นักพัฒนาเป็นผู้สนับสนุนการศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น และประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

(6) นักพัฒนาต้องมีความจริงใจ เพื่อให้เกิดความเชื่อถือ

(7) นักพัฒนาเป็นผู้ดำเนินงานพัฒนา ที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

4) ปัจจัยจูงใจ

- (1) ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา
- (2) โครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นต้องสนองความต้องการของประชาชน

นอกจากนี้ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) และ มานิตย์ จันทร์จำเริญ (2530) เสนอไว้ว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งที่ต้องเอื้อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วม โดยปัจจัยพื้นฐานในการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 3 ประการ คือ

1) ปัจจัยของสิ่งจูงใจ จากสภาพความเป็นจริงของชาวบ้านที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่การร่วมแรงร่วมทรัพยากร หรืออื่นๆ มีเหตุผล 2 ประการ คือ การมองเห็นว่าจะได้รับประโยชน์หรือสิ่งตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ และการได้รับคำบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนบ้านให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ

2) ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวบ้านเป็นจำนวนมากจะเห็นประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นมิได้จัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ ลักษณะการทำงาน กฎระเบียบแบบแผน เป็นต้น ดังนั้นปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม ควรมีลักษณะที่ให้โอกาสทุกคนเข้าร่วมในการพัฒนา มีการกำหนดเวลา และลักษณะกิจกรรมที่แน่ชัด เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้

3) ปัจจัยในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมนั้นๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วยและมีโอกาสเข้าร่วม แต่ไม่อาจกำหนดเป้าหมาย วิธีการหรือผลประโยชน์ของกิจกรรม เพราะเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กำหนดประเด็นดังกล่าว

2.1.6 ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546) กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

- 1) ปัญหาด้านนโยบายและองค์กรของรัฐซึ่งสามารถแบ่งได้ 2 ระดับคือ

(1) ระดับนโยบาย โครงสร้างทางการบริหาร โครงสร้างทางสังคม นโยบายของรัฐไม่เอื้อต่อการพัฒนา อำนาจในการตัดสินใจรวมศูนย์ที่ส่วนกลาง ไม่ได้กระจายอำนาจให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การบริหาร และระบบเศรษฐกิจอยู่ในกลุ่มนายทุน

(2) ระดับปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ไม่มีความเข้าใจ และไม่มีทักษะในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เจ้าหน้าที่ไม่มีจิตวิทยาในการปฏิบัติงาน และไม่มีความสะดวกที่จะทำงานเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ขาดการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง ความล่าช้าในการปฏิบัติงานของข้าราชการ ขาดการประสานงานและระบบการติดตามประเมินผล

2) ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชนแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

(1) กลุ่มผู้นำ ผู้นำไม่มีความเข้มแข็งจึงทำให้ชาวบ้านขาดความเชื่อถือและศรัทธา ผู้นำครอบงำความคิดของชาวบ้าน และการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนของผู้นำ

(2) กลุ่มประชาชนทั่วไป ชาวบ้านมีภาระด้านการประกอบอาชีพ ครอบครัวยุคใหม่และสุขภาพร่างกาย รวมทั้งขาดทุนทรัพย์ และวัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน ในบางกรณีเกิดความขัดแย้งกันในด้านความคิดเห็น และผลประโยชน์ ทำให้ขาดความสามัคคี และเกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ขาดความรู้ทางด้านวิทยาการต่างๆ และไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

3) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง

(1) ด้านการเมือง ขาดการกระจายอำนาจ ระบบการเมืองถูกควบคุมโดยคนกลุ่มน้อย

(2) ด้านเศรษฐกิจ กระบวนการผลิตและปัจจัยการผลิต อยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม กลไกของรัฐควบคุมระบบเศรษฐกิจอย่างเข้มงวด และขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากร

(3) ด้านสังคมและวัฒนธรรม การแบ่งแยก เชื้อชาติ ภาษา เพศและอายุ ความไม่รู้อันเกิดจากการไร้การศึกษา คนยากจนตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ การครอบงำของผู้นำและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน

โกวิท พวงงาม (2550) กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนได้แก่

1) ปัญหาด้านนโยบายและองค์ภาครัฐ โดยจะมีปัญหาทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ กล่าวคือ ระดับนโยบาย ซึ่งนโยบายของรัฐไม่เอื้อต่อการพัฒนา เนื่องจากอำนาจการตัดสินใจอยู่ส่วนกลาง และระดับปฏิบัติที่เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งขาดการประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูลข่าวสารที่ต่อเนื่อง ความล่าช้าในการปฏิบัติงาน ขาดการประสานงาน และการติดตามประเมินผลที่เป็นระบบ

2) ปัญหาเกี่ยวกับประชาชน ได้แก่ ปัญหาจากกลุ่มผู้นำที่มีการครอบงำความคิดของประชาชน และกลุ่มประชาชนทั่วไป โดยประชาชนมีภาระด้านอาชีพ สุขภาพ ทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ทำให้เกิดความขัดแย้งทางด้านความคิดหรือด้านผลประโยชน์ ส่งผลให้ประชาชนขาดความสามัคคี ขาดการศึกษา ขาดความรู้ด้านวิทยาการต่างๆ จึงไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

3) ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง ปัญหาด้านการเมือง ได้แก่ การขาดการกระจายอำนาจ ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กระบวนการผลิตหรือปัจจัยการผลิตอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม และด้านสังคมและวัฒนธรรมจากการแบ่งแยก เชื้อชาติ ภาษา เพศ เป็นต้น

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ เพราะเป็นการนำคนที่มีความสามารถแตกต่างกันมารวมกันทำงาน ย่อมส่งผลดีกว่าให้คนหนึ่งคนใดทำ แต่การมีส่วนร่วมไม่สามารถทำได้ง่าย เพราะการหาคนที่มีความแตกต่างกันมาทำงานร่วมกันย่อมเกิดปัญหา เพราะแต่ละคนมีเป้าหมาย แรงจูงใจ มุมมองในการทำงานที่แตกต่างกัน ส่งผลให้การแสดงออกเป็นพฤติกรรมที่แตกต่างกันด้วย ดังนี้ (อรทัย ก๊กผล, 2552)

1) การยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ ประชาชนจำนวนมากพอใจในสิ่งที่เป็นอย่างนี้ แม้ว่าในมุมมองหนึ่งจะเป็นเรื่องที่ดี แต่การยอมรับสภาพกับสิ่งที่ทำอยู่ อาจส่งผลทำให้ไม่เกิดความต้องการในการพัฒนาตนเอง

2) การกลัวความยากลำบาก การมีส่วนร่วมหมายถึงการมีส่วนร่วมในความสำเร็จ และความล้มเหลว ซึ่งความสำเร็จได้มาด้วยการทุ่มเท ความเสียสละ และความยินดีในการทำงานหนัก ซึ่งถ้าองค์กรหรือกลุ่มมีบุคลากรลักษณะนี้จำนวนมากย่อมสามารถบรรลุถึงเป้าหมายขององค์กรได้โดยง่าย

3) ความรู้สึกว่าจะไม่พร้อม หากรู้สึกว่าจะไม่พร้อมที่จะมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบหรือไม่พร้อมที่จะทำสิ่งที่ดูเหมือนจะเกินความสามารถของตน โดยให้เหตุผลว่าไม่มีศักยภาพเพียงพอ จะไม่มีใครสามารถทำสิ่งใดได้เลย ฉะนั้นควรกล้าที่จะเริ่มต้นแม้จะยังไม่พร้อมก็ตาม

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าปัญหา และอุปสรรคของการมีส่วนร่วม มีทั้งที่มาจากอุปสรรคด้านการเมือง โดยนโยบายและองค์การภาครัฐไม่เอื้อต่อการพัฒนา เนื่องจากไม่ได้กระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน อุปสรรคด้านสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมเพราะขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน และการแบ่งแยก เชื้อชาติ ภาษา เพศ อุปสรรคที่เกี่ยวกับประชาชน ได้แก่ ปัญหาจากกลุ่มผู้นำที่มีการครอบงำความคิดของประชาชน และกลุ่มประชาชนทั่วไปมีภาระด้านอาชีพ สุขภาพ ทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ อีกทั้งประชาชนยังขาดนิสัยการทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง และการทำงานเป็นไปในลักษณะครั้งคราวเท่านั้น ซึ่งจะยอมรับความคิดริเริ่มหรือของแปลกใหม่ก็ต่อเมื่อได้ประโยชน์โดยตรงในระยะสั้น และ

อาจจะแสดงตัวเป็นศัตรูซึ่งหน้า ไม่ได้เสียดกับบุคคลภายนอก และอาจมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน เมื่อมีการดำเนินงาน หรือกิจกรรมต่างๆ ก็จะไม่เข้าไปมีส่วนร่วม อุปสรรคด้านปัญหาเศรษฐกิจ ได้แก่ กระบวนการผลิตหรือปัจจัยการผลิตอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม ส่วนอุปสรรคด้านโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ ความแตกต่างในสังคม ทั้งรายได้ อำนาจ ฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการเมือง การขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากร

2.1.7 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ไม่ว่าจะในหน่วยงานใดก็ตาม การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา เพราะการมีส่วนร่วมมีคุณประโยชน์หลากหลายประการ อย่างไรก็ตาม ขึ้นอยู่กับความจริงใจและความจริงจังในการดำเนินการของหน่วยงานด้วย ประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมของประชาชนมีดังนี้ (อรทัย ก๊กผล, 2552)

1) เพิ่มคุณภาพการตัดสินใจ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นต่างๆ จะช่วยให้ได้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่ครบถ้วนรอบคอบขึ้น และได้รับการยอมรับมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจที่กระทบกับประชาชนโดยตรง

2) ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น รับทราบข้อมูลคำอธิบายต่างๆ เห็นประโยชน์ส่วนรวมที่จะได้รับ จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีค่าใช้จ่ายและใช้ระยะเวลา แต่เมื่อประชาชนยอมรับ การนำโครงการไปสู่การปฏิบัติจะรวดเร็วขึ้น

3) การสร้างฉันทามติ สำหรับสถานการณ์ปัจจุบันการสร้างฉันทามติอาจเป็นเรื่องยาก และต้องยอมรับความหลากหลายแตกต่างทางความคิด กลไกที่ช่วยให้ความแตกต่างนั้นได้มีการแลกเปลี่ยน คือ กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยหลักการ การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจช่วยป้องกันความขัดแย้งได้ แต่ในสังคมไทยที่ผ่านมา รัฐมักดำเนินการตัดสินใจไปก่อน เมื่อประชาชนต่อต้านจึงจัดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน หากเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้น จำเป็นต้องใช้หลักการจัดการความขัดแย้งเข้ามาแทน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงสามารถช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

4) ร่วมมือในการนำไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของประชาชนเมื่อประสบความสำเร็จ จะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลการปฏิบัติ

5) ช่วยทำให้ผู้บริหารท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกิดความใกล้ชิดกับประชาชนเนื่องจากการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน สร้างความรู้สึกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นของประชาชน ไม่ใช่เป็นของนักการเมืองเท่านั้น นอกจากนั้นด้วยความใกล้ชิด ผู้บริหาร

ท้องถิ่นจะไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชน และเกิดความตระหนักในการตอบสนองต่อความกังวลของประชาชน

6) ช่วยพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจและเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน

7) ช่วยทำให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธารณะมากขึ้น การมีส่วนร่วมเป็นการเพิ่มทุนทางสังคม และช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

กล่าวได้ว่า ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมเป็นการทำให้ประชาชนได้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ ซึ่งเป็นการลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นทั้งปวง เนื่องจากการตัดสินใจดำเนินงานนั้น ได้นำผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มเข้ามาร่วมในทุกขั้นตอน ทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในโครงการ ตั้งแต่การเริ่มตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล เป็นสิ่งสำคัญที่นำมาสู่การร่วมมือในการปฏิบัติงาน สำหรับปัจจัยที่นำมาสู่ความร่วมมือขึ้นอยู่กับความเข้าใจ และความยอมรับช่องทาง การเข้าร่วม และการส่งเสริมกิจกรรมการมีส่วนร่วม

2.2 หลักการของการจัดการร่วมและการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน

งานวิจัยที่ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรร่วมในยุคปัจจุบันคืองานของ Ostrom and Schlager (1996 อ้างใน สุวลักษณ์ สาธุนันท์, 2554) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรร่วมของประเทศต่างๆ ในช่วงกลางทศวรรษที่ 1980 และได้ค้นพบลักษณะร่วมที่สำคัญของงานวิจัยต่างๆ เหล่านั้นใน 2 ประเด็นคือ การจัดการทรัพยากรร่วมในลักษณะทรัพยากรเปิดหรือทรัพยากรสาธารณะ ซึ่งเป็นสาเหตุของการใช้ทรัพยากรแบบสิ้นเกิน ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับชุมชน ซึ่งแนวทางในการแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องยอมรับให้ท้องถิ่น ชุมชนได้จัดการทรัพยากรด้วยตนเองในลักษณะที่หลากหลาย และมีขนาดย่อมอย่างสอดคล้องกับบริบทของตนเอง ทั้งด้านกายภาพและสังคมวัฒนธรรม ด้วยระเบียบ กฎเกณฑ์ของตนเอง ตัวอย่างเช่น การศึกษาระบบเขื่อนกว่า 100 แห่งในประเทศเนปาลที่พบว่าระบบเขื่อนที่จัดการโดยชุมชนชาวนามิผลลัพท์ที่เป็นรูปธรรมและมีผลต่อการเพิ่มผลผลิตสูงกว่าเขื่อนที่จัดการโดยระบบของรัฐ

ชาวประมงในประเทศบราซิล แบ่งแหล่งทำการประมงเป็นเขตหลายสิบเขตตามลักษณะกระแสน้ำ ลักษณะการทำประมงและชนิดของเครื่องมือประมง การจะเข้าไปทำการประมงในเขตต่างๆ ได้ต้องเป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชุมชนกำหนดขึ้นร่วมกัน (Ostrom and Schlager 1996 อ้างใน สุวลักษณ์ สาธุนันส์พันธุ์, 2554)

ชาวประมงในแถบทะเลสาบอายวาลิค-เฮลาซลิ (Ayvalik – Haylazli) ในประเทศตุรกี ได้รับสิทธิในการจัดการการประมงในรูปแบบของสหกรณ์ และสมาชิกที่จะมีสิทธิในการทำประมงต้องเป็นสมาชิกของสหกรณ์ และมีกิจกรรมสำคัญในการปกป้องพื้นที่ประมงของตนเองคือการออกไปลาดตระเวน และจับกุมผู้บุกรุกทำประมงจากภายนอก (Ostrom and Schlager (1996 อ้างใน สุวลักษณ์ สาธุนันส์พันธุ์, 2554)

หลักการออกแบบกติกาในการจัดการทรัพยากรร่วมที่ได้รับการยอมรับและอ้างอิงกันอย่างกว้างขวาง คือ หลักการออกแบบกติกาในการจัดการทรัพยากรร่วมของ อีลอนอร์ ออสโตรอม (Elnor Ostrom) นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล สาขาเศรษฐศาสตร์ ปี ค.ศ.2009 ซึ่งมีความพยายามที่จะศึกษากรณีการจัดการทรัพยากรร่วมทั่วโลก เพื่อจะอธิบายว่าเพราะเหตุใดการจัดการทรัพยากรของชุมชนหรือผู้ใช้ทรัพยากรในพื้นที่ต่างๆ จึงประสบความสำเร็จ ความพยายามครั้งนั้นไม่ประสบความสำเร็จ จึงเปลี่ยนมาทำความเข้าใจและหาลักษณะร่วมในเชิงสถาบันของชุมชนผู้ใช้ทรัพยากรที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากร และการจัดการนั้นทนทานต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดย (Ostrom 2010 อ้างใน จตุรงค์ คงแก้ว, 2559) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนนั้น มีระดับกติกา (Rules) การจัดการ อยู่ 3 ระดับ ได้แก่

1) กติการะดับปฏิบัติการ (Operational rules) คือ กติกาที่ผู้ใช้ทรัพยากรจะต้องเผชิญทุกๆ วัน เป็นกติกาที่กำหนดว่า ผู้ใช้ทรัพยากรสามารถใช้เครื่องมืออะไรในการเก็บเกี่ยวทรัพยากร เก็บเกี่ยวเมื่อใด ในปริมาณเท่าไร

2) กติกากำกับทางเลือกร่วม (Collective-choice rules) คือ กติกาที่ใช้โดยผู้ใช้ทรัพยากร ผู้มีอำนาจภายนอกหรือเจ้าหน้าที่ในการออกนโยบายเกี่ยวกับทรัพยากรว่าจะถูกบริหารจัดการอย่างไร กติการะดับนี้จะมีผลทางอ้อมต่อกติกาในระดับปฏิบัติการ สิทธิในระดับนี้ได้แก่สิทธิในการจัดการ

3) กติการะดับธรรมนูญ (Constitutional rules) คือ กติกาที่กำหนดว่าใครบ้างที่เข้ามามีส่วนร่วม ในการกำหนดกติกากำกับทางเลือกร่วม และกติกาที่ใช้ในการออกแบบและสร้างกติกากำกับทางเลือกร่วม สิทธิในระดับนี้ได้แก่สิทธิในการกีดกัน และสิทธิในการถ่ายโอน

ต่อมา ค.ศ. 2005 หลักการนี้ได้รับการพัฒนาโดย อีลอนอร์ ออสโตรอม และจากนักวิชาการรุ่นต่อมาคือ ค็อก อาร์โนลและโธมัส วิลลามายอร์ ซึ่งมีทั้งหมด 8 ประการ (อ้างใน สุวลักษณ์ สาธุนันส์พันธุ์, 2554) ได้แก่

1) ความชัดเจนของขอบเขต (Boundaries) ขอบเขตในที่นี้ประกอบด้วยสองส่วน คือ ขอบเขตเกี่ยวกับผู้ใช้ทรัพยากร ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรจะแยกแยะกันเองในชุมชนได้ว่าใครคือคนที่มีสิทธิ์ในทรัพยากรนั้นและใครไม่มีสิทธิ์ และขอบเขตของทรัพยากรที่ถูกจัดการนั้นมีขอบเขตชัดเจน สามารถแยกแยะได้ระหว่างขอบเขตของระบบทรัพยากรที่ชุมชนดูแลกับระบบนิเวศน์ที่ใหญ่กว่า

2) ความสอดคล้อง (Congruence) ความสอดคล้องระหว่างกติกาว่าด้วยการเก็บเกี่ยวทรัพยากรและการบำรุงรักษาระบบทรัพยากรกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ และผลประโยชน์ที่สมาชิกจะได้ต้องสอดคล้องกับต้นทุนที่ลงไปด้วย

3) คนส่วนใหญ่ที่ได้รับผลจากการจัดการทรัพยากร มีสิทธิ์ในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกาในการจัดการทรัพยากร (Collective choice arrangements)

4) การสอดส่องดูแล (Monitoring) มีการสอดส่องดูแลพฤติกรรมกรรมการเก็บเกี่ยวทรัพยากรและการบำรุงรักษาระบบทรัพยากรของผู้ใช้ทรัพยากรว่าเป็นไปตามกติกาที่วางไว้หรือไม่

5) การลงโทษอย่างค่อยเป็นค่อยไป (Graduated sanctions) หากสอดส่องดูแลแล้วพบผู้กระทำผิด การลงโทษในครั้งแรกเป็นการตักเตือน ในขณะที่หากผู้กระทำผิดละเมิดกฎซ้ำซาก การลงโทษจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น

6) มีกลไกในการจัดการความขัดแย้ง (Conflict resolution mechanisms) ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรจะมีกลไกในการจัดการความขัดแย้งระหว่างผู้ใช้กันเองหรือผู้ใช้กับเจ้าหน้าที่รัฐที่รวดเร็ว ต้นทุนต่ำ

7) รัฐบาลรับรู้และให้สิทธิ์แก่ผู้ใช้ทรัพยากร ในการวางกติกากการใช้และจัดการทรัพยากร (Minimal recognition of rights)

8) กติกาและการจัดการทรัพยากรเชื่อมโยงและสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า (Nested enterprises) เนื่องจากระบบทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรนั้น ตั้งอยู่และเชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ที่ใหญ่กว่า ระบบการจัดการและกติกาจึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า

ในขณะที่ Pomeroy et al. (2001 อ้างใน สุวลักษณ์ สารมณีสพันธุ์, 2554) ได้ศึกษา รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการประมงร่วมในหลายประเทศแถบเอเชีย พบว่า เงื่อนไขที่เกี่ยวกับความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรชุมชนชายฝั่ง มี 3 ระดับ คือ

1) ระดับนอกชุมชน

(1) เงื่อนไขการสนับสนุนด้านนโยบายและข้อกฎหมายจากรัฐ ในขอบเขตว่า ใครมีสิทธิ์ในการใช้ทรัพยากร ใครเป็นเจ้าของทรัพยากร และอะไรคือกรอบของการจัดตั้ง การจัดการ (เช่น ในประเทศฟิลิปปิน รัฐบาลกลางมอบหมายให้ราชการส่วนท้องถิ่นจัดการ)

(2) เจ็อนไคด้านตัวแทนภายนอกชุมชน เช่น ตัวแทนราชการหรือ NGOs องค์กรศาสนา นักวิชาการ สถาบันการศึกษา นักวิจัย ฯลฯ ความสามารถของของคนที่นำกับการสนับสนุนการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับชุมชน จะช่วยสนับสนุนความสำเร็จให้แก่ชุมชน

2) เจ็อนไคระดับชุมชน

(1) ความเหมาะสมและความชัดเจนในการนิยามขอบเขต หมายรวมถึง ขอบเขตทางกายภาพ ชนิดพรรณในระบบนิเวศ ความเหมาะสมกับกำลังคน ความรู้ความสามารถ และการตรวจตราสังเกต

(2) ความชัดเจนในการนิยามสมาชิก ใครเป็นสมาชิก มีสิทธิอะไรบ้าง ฯลฯ

(3) ความกลมกลืนของกลุ่ม ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการจะมีความกลมกลืนในทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

(4) เจ็อนไคด้านการมีส่วนร่วมจากผู้ได้รับผลกระทบ การจัดการทรัพยากรร่วมต้องได้รับความร่วมมือ มีส่วนร่วมจากผู้ได้รับผลกระทบ ทั้งหมด

(5) เจ็อนไคด้านผู้นำ

(6) เจ็อนไคด้านอำนาจ ด้านความสามารถและการเตรียมการทางด้านสังคม

(7) เจ็อนไคด้านองค์กรชุมชน

(8) เจ็อนไคด้านการสนับสนุน ในระยะยาวจากส่วนราชการท้องถิ่น

(9) การจัดการทรัพยากรร่วม ชุมชนต้องมีสิทธิเหนือทรัพยากร

(10) เจ็อนไคด้านการสนับสนุนการเงินและงบประมาณอย่างเพียงพอ

(11) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและหุ้นส่วนมีความรู้สึกเป็นพันธมิตรและความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกัน

(12) เจ็อนไคด้านความรับผิดชอบ

(13) เจ็อนไคด้านกลไกการจัดการความขัดแย้ง

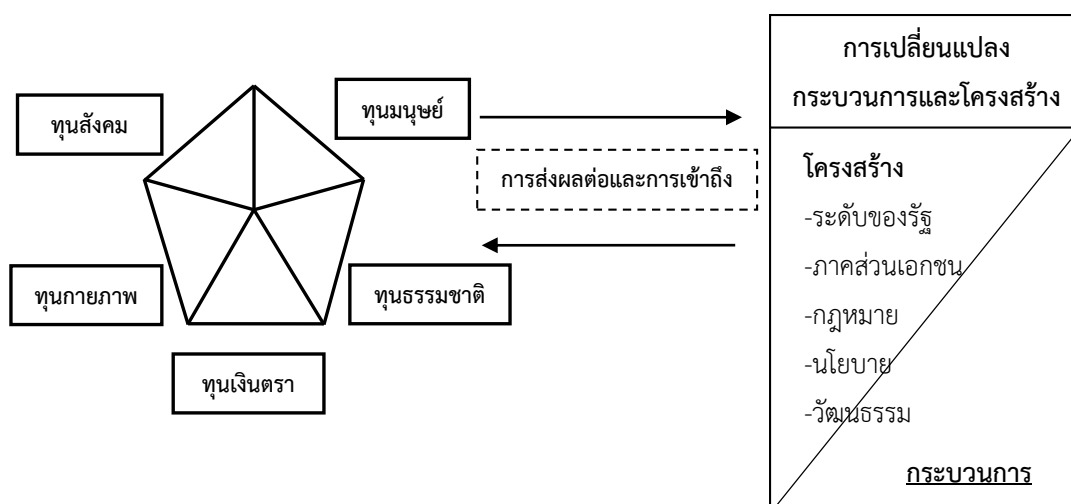
(14) ความชัดเจนในการนิยามวัตถุประสงค์

(15) เจ็อนไคด้านการบังคับใช้กฎระเบียบ

3) เจ็อนไคระดับบุคคลหรือครัวเรือน เป็นเจ็อนไคด้านโครงสร้างแรงจูงใจ ดังนั้นในการจัดการทรัพยากรร่วมต้องคำนึงถึงประเพณีท้องถิ่น โครงสร้างทางสังคม และนโยบายเศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงด้านอาหาร

2.3 แนวคิดเรื่องการทำมาหากิน (Livelihoods approach)

ชุมชนไม่ว่าจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ จะมีทุนเป็นของตนเองภายในชุมชน จะมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างทุนด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของผู้คน (ทรัพย์สินหรือการถือครองทุน) เพื่อเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านั้นให้เกิดผลลัพธ์ด้านบวกในการทำมาหากิน ทุนของชุมชนมี 5 ด้าน (ภาพที่ 2.2) ดังนี้ (Department for International Development (DFID) 1999 อ้างใน เยาวนิจ กิตติธรรกุล และคณะ, 2556)

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดเรื่องทุน 5 ด้าน

ที่มา : ส่วนหนึ่งของกรอบแนวคิด (Sustainable Livelihoods Approach (SLA) Department for International Development (DFID) 1999 อ้างถึงใน เยาวนิจ กิตติธรรกุล และคณะ (2556, 36)

2.3.1 ทุนมนุษย์ (Human capital)

เป็นทักษะ ความรู้ ความสามารถในการใช้แรงงานและสุขภาพที่ดี ซึ่งทำให้ผู้คนสามารถใช้กลยุทธ์ เพื่อการทำมาหากินที่หลากหลาย และบรรลุวัตถุประสงค์ในการทำมาหากินในระดับครัวเรือน ทุนมนุษย์เป็นปัจจัยกำหนดปริมาณและคุณภาพของแรงงานที่มีอยู่ ขึ้นอยู่กับขนาดของครัวเรือน ศักยภาพการเป็นผู้นำ สถานภาพด้านสุขภาพ เป็นต้น

การสนับสนุนโดยตรงเพื่อสร้างทุนมนุษย์ ได้แก่ การสร้างโครงสร้างพื้นฐานและบุคลากรด้านการฝึกอบรม การศึกษา สุขภาพ และการพัฒนาความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้อง ส่วนการสนับสนุนทางอ้อม (โดยการเปลี่ยนแปลงกระบวนการและโครงสร้าง) ได้แก่ การปฏิรูปนโยบายและองค์กร การฝึกอบรม สุขภาพ และการศึกษา การเปลี่ยนแปลงสถาบันในท้องถิ่น (วัฒนธรรมและบรรทัดฐาน) ซึ่งจำกัดการเข้าถึงการฝึกอบรม การศึกษา และสุขภาพ (เช่น กรณีผู้หญิง) ส่วนผล

สะท้อน (Feedback) จากการบรรลุผลลัพธ์ด้านการทำมาหากิน ได้แก่ สถานภาพของสุขภาพ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับรายได้/ความมั่นคงด้านอาหาร รายได้ที่เพิ่มขึ้นมักจะนำไปสู่การเพิ่มการลงทุนด้านการศึกษา ที่จะช่วยลดความเปราะบางลง

2.3.2 ทุนสังคม (Social capital)

เป็นทรัพยากรทางสังคมซึ่งผู้คนใช้เพื่อตอบสนองการทำมาหากิน โดยผ่านกระบวนการ 3 ส่วนที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ 1) เครือข่ายและการเชื่อมโยง (Networks and connectedness) ทั้งแนวดิ่ง (ระบบอุปถัมภ์) หรือแนวนราบ (ระหว่างบุคคลผู้มีผลประโยชน์ร่วมกัน) ซึ่งเพิ่มความไว้วางใจและขีดความสามารถของผู้คนในการทำงานร่วมกัน และเพิ่มโอกาสเข้าถึงสถาบันในวงกว้าง เช่น องค์กรทางการเมือง เป็นต้น 2) สมาชิกภาพในกลุ่มที่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการยึดถือกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และการลงโทษที่ยอมรับร่วมกัน และ 3) ความสัมพันธ์ที่เป็นความไว้วางใจ การตอบแทนกัน และการแลกเปลี่ยน ซึ่งเอื้อต่อการประสานความร่วมมือ และลดต้นทุนค่าใช้จ่าย รวมทั้งอาจเป็นพื้นฐานของข่ายใยความปลอดภัยแบบไม่เป็นทางการ (Informal safety net) สำหรับคนจนอีกด้วย

ในบรรดาทุนทั้ง 5 ด้านนี้ ทุนสังคมเกี่ยวข้องมากที่สุดกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและกระบวนการในลักษณะที่เป็นทั้งเหตุและผลของกระบวนการและโครงสร้างดังกล่าว การส่งเสริมทุนสังคมโดยตรง ได้แก่ การปรับปรุงการทำหน้าที่ภายในของกลุ่ม (ภาวะผู้นำและการจัดการ) และการขยายความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่น ส่วนการส่งเสริมทางอ้อม ได้แก่ การสร้างเครือข่ายและกลุ่ม การพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านนโยบายที่เปิดกว้างและเชื่อถือได้มากขึ้น (ธรรมาภิบาล) ส่วนผลสะท้อนจากการบรรลุผลลัพธ์ด้านการทำมาหากินก็คือ ความสัมพันธ์ที่ยกระดับมากขึ้น (self-reinforcing relationships) ส่วนรายได้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นอาจขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมและกิจกรรมกับภายนอก

2.3.3 ทุนธรรมชาติ (Natural capital)

เป็นแหล่งของทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นที่มาของทรัพยากรและบริการต่างๆ ที่จำเป็นต่อการทำมาหากิน มีหลากหลายประเภทตั้งแต่ทรัพยากรร่วมที่มองไม่เห็น เช่น บรรยากาศ และความหลากหลายทางชีวภาพ จนถึงทรัพย์สินที่จัดสรรได้และใช้เพื่อการผลิตโดยตรง (ต้นไม้ ที่ดิน เป็นต้น)

การส่งเสริมทุนธรรมชาติโดยตรง ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพและการจัดบริการและปัจจัยนำเข้าสำหรับป่าไม้ เกษตรกรรม และประมง ส่วนการส่งเสริมทางอ้อม ได้แก่ การปฏิรูปองค์กรที่จัดสรรบริการดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงสถาบันที่จัดการและบริหารการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ การบัญญัติและกลไกการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม การ

สนับสนุนการพัฒนาตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิตป่า การเกษตร และการประมง ส่วนผลสะท้อนจากการบรรลุวัตถุประสงค์ด้านการทำมาหากินคือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนมากขึ้น ส่งผลต่อแหล่งทุนทรัพยากร มีความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างการเพิ่มขึ้นของรายได้กับการลงทุนด้านทุนธรรมชาติที่สูงขึ้น

2.3.4 ทุนกายภาพ (Physical capital)

เป็นโครงสร้างพื้นฐานและสินค้าเพื่อการผลิต (Producer goods) ที่จำเป็นต่อการทำมาหากิน โดยโครงสร้างพื้นฐานเป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ช่วยให้ผู้คนสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานและมีกำลังผลิตมากขึ้น เช่น การขนส่งที่ราคาพอรับได้ แหล่งน้ำที่เพียงพอ พลังงานสะอาดที่ราคาพอหาซื้อได้ และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (โทรคมนาคม) ซึ่งมักเป็นสินค้าสาธารณะที่ใช้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายโดยตรง ส่วนสินค้าเพื่อการผลิตเป็นเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้เพื่อเพิ่มการผลิต

การส่งเสริมทุนกายภาพโดยตรง ได้แก่ การจัดสรรบริการและโครงสร้างพื้นฐาน ส่วนการส่งเสริมทางอ้อมได้แก่ การปฏิรูปหน่วยงานจัดการ การส่งเสริมกลยุทธ์ระดับภาคส่วนและกรอบข้อบังคับ การพัฒนาทางเลือกโดยเอกชน และการพัฒนาขีดความสามารถในการก่อสร้างและการจัดการระดับชุมชน ส่วนผลสะท้อนกลับได้แก่ รายได้ที่เพิ่มขึ้นมักจะถูกใช้ในการสร้างที่พัก แหล่งน้ำและพลังงาน โครงสร้างพื้นฐานสำหรับครัวเรือนที่ปรับปรุงแล้วมักเป็นองค์ประกอบสำคัญของสุขภาวะ

2.3.5 ทุนเงินตรา (Financial capital)

ประกอบด้วยกองทุนและเงินที่ไหลเวียนซึ่งเอื้อต่อการบริโภคและการผลิต ซึ่งมีแหล่งที่มา 2 ส่วนคือ กองทุนที่มีอยู่ เช่น เงินออม ที่อยู่ในรูปแบบของเงินสด บัญชีเงินฝาก หรือทรัพย์สินที่แปรเป็นเงินได้ ทั้งสัตว์เลี้ยง เพชรพลอย หรือเงินกู้ที่ได้จากแหล่งเงิน รวมทั้งเงินที่ไหลเข้ามาอย่างสม่ำเสมอ เช่น เงินบำนาญ บำนาญ เงินรายได้ที่ส่งเข้ามา เป็นต้น

การส่งเสริมทุนการเงินโดยตรงนั้นไม่มี ส่วนการส่งเสริมทางอ้อมได้แก่ การส่งเสริมการพัฒนาองค์กรที่ให้บริการด้านการเงิน (เงินออม เงินกู้ ประกัน) การขยายโอกาสการเข้าถึงองค์กรบริการด้านการเงิน การปฏิรูปการออกกฎหมายหรือข้อบังคับด้านการเงิน การส่งเสริมให้พัฒนาการตลาด ส่วนผลสะท้อนจากการบรรลุวัตถุประสงค์ได้แก่ การเพิ่มของรายได้ทำให้เงินออมเพิ่ม การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนทำให้มีรายได้ระยะยาวจากทุนธรรมชาติ

สรุป แนวคิดเรื่องการทำมาหากิน เป็นแนวคิดหนึ่งที่จะลดความเสี่ยงในการทำมาหากินของประชาชนในชุมชน ทั้งนี้ทุนเหล่านั้นประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ และทุนเงินตรา ดังนั้นวิถีชีวิตที่ยั่งยืนจะกลายเป็นกลไกให้เราใช้ประโยชน์จากทุนในระยะสั้นและระยะยาวได้ สามารถรับมือและแก้ไขปัญหาความเครียดต่างๆ ได้ เช่น ภัยพิบัติธรรมชาติ ผ่านการปรับตัว ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ การเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่มีผลต่อระบบนิเวศ และเกิดความชอบธรรมทางสังคม

ผู้วิจัยได้นำเรื่องการทำมาหากินมาใช้เป็นกรอบแนวคิด อย่างไรก็ตามการจัดการทรัพยากร จะต้องมุ่งเสริมสร้างความสามารถในการจัดการปัญหาชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ใช้ทุนทางสังคม ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ ทุนเงินตรา และทุนกายภาพ ซึ่งเป็นศักยภาพของชุมชนมาสร้างกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกัน เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง โดยอาศัยการสนับสนุนจาก หน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้

2.4 แนวคิดการเข้าถึงทรัพยากรประมง

ผู้วิจัยนำแนวคิดการเข้าถึงทรัพยากร ของ Ribot and Peluso (2003 อ้างใน เก็ดวา บุญปรากฏ, วันชัย ธรรมศักดิ์, อภิรักษ์ จันทวงศ์, เจตน์สฤกษ์ สัจพันธ์, และปิยะ จอมทอง, 2555) มาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของการเข้าถึงทรัพยากรประมงของชุมชนทะเลสาบสงขลา โดยในงานศึกษาของ Ribot and Peluso ได้อธิบายการเข้าถึงว่าเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สิน และแหล่งทรัพยากรของ ชนชั้นทางสังคม เป็นเรื่องความสามารถที่ได้รับผลประโยชน์จากความคิดและการนิยามความหมาย การเข้าถึงมีวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเข้าถึงทรัพยากรประมง การเข้าถึงทรัพยากรโดยใช้ระบบตลาด การเข้าถึงทรัพยากรด้วยทุนทรัพย์ แรงงาน ความรู้ และอำนาจ

สำหรับการเข้าถึงทรัพยากรประมงด้วยการใช้เทคโนโลยี จะเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน เช่น การทำประมงพาณิชย์ใช้เรดาร์เพื่อค้นหาฝูงปลาในทะเลจะสามารถจับสัตว์น้ำได้มากกว่าการทำประมงพื้นบ้านที่ใช้เทคโนโลยีต่ำ มีการจับสัตว์น้ำได้น้อย อย่างไรก็ตาม การที่จะได้มาซึ่งเครื่องมือที่ทันสมัยนั้น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งก็คือทุนทรัพย์ การเข้าถึงทรัพยากรทุนเป็นปัจจัยสำคัญสามารถทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์จากการเข้าถึงทรัพยากร การเข้าถึงทรัพยากรด้วยทุนสามารถนำไปสู่การขยายบริการ การผลิต การปรับเปลี่ยน การว่าจ้างแรงงาน และอื่นๆ ดังนั้น ทุนจึงเป็นตัวควบคุมทรัพยากรโดยผ่านการซื้อสิทธิ์ประเภทต่างๆ ในรูปแบบการจ่ายค่าเช่า ค่าธรรมเนียม และค่าแรงงานรวมทั้งปัจจัยในการผลิต สิ่งเหล่านี้ยังเป็นนัยยะความหมายของสิทธิ์ขั้นพื้นฐานของการเข้าถึงทรัพยากรอีกด้วย

ในกรณีทรัพยากรประมง ผู้มีทุนมากก็สามารถประมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการจับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำต่างๆ เช่น การประมูลจับสัตว์น้ำของนายทุนขนาดใหญ่ในทะเลสาบประเทศกัมพูชา Chiep Piseth (2001 อ้างใน เจตน์สฤกษ์ สันขพันธ์, เกตวาท บัญพราการ, ชุตติมา หวังเบ็ญหมัด, รัชดา ธรรมเจริญ, สุภาวดี ธรรมรัตน์ และนันทรัฐ สุริโย, 2557) การดำเนินการเกี่ยวกับสิทธิในทรัพยากรอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ใดมีเงินทุนก็สามารถเข้าถึงทรัพยากรนั้นได้เช่นกัน นอกจากนี้การเข้าถึงทรัพยากร โดยการใช้ระบบตลาดก็มีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในทางธุรกิจการค้า ทำให้ได้ผลประโยชน์จากทรัพยากรเพิ่มขึ้น การผูกขาดการซื้อขาย การกีดกันผู้อื่นในการเข้าถึงทรัพยากร ระบบของตลาดย่อมมีบทบาทต่อสิ่งเหล่านี้เป็นอย่างยิ่ง Ribot and Peluso (2003 อ้างใน เกตวาท บัญพราการ และคณะ, 2555)

2.4.1 การเข้าถึงทรัพยากรโดยการใช้แรงงาน

แรงงานเป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการเข้าถึงทรัพยากร ตัวอย่างเช่น ครอบครัวของชาวประมงที่มีสมาชิกในวัยทำงานเป็นจำนวนมาก การจับสัตว์น้ำก็จะได้จำนวนมากเพิ่มขึ้น เพราะการจับสัตว์น้ำมีความจำเป็นในการใช้แรงงานเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งอวนลาก เป็นต้น ดังนั้นการทำประมงจึงจำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมากจากการจ้างงาน ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเข้าถึงทรัพยากรด้วยทุนร่วมอยู่ด้วยเช่นกัน Ribot and Peluso (2003 อ้างใน เกตวาท บัญพราการ และคณะ, 2555)

2.4.2 การเข้าถึงทรัพยากรโดยใช้ความรู้

ความรู้เป็นแนวทางที่สำคัญอีกทางหนึ่ง การได้มาซึ่งความรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ให้เข้าถึงทรัพยากรนั้นมีหลายวิธี เช่น ความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาตามแบบสมัยใหม่ และ หรือความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น หรือความรู้ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างความรู้สมัยใหม่กับความรู้ที่มาจากประสบการณ์ที่มีลักษณะเป็นพลวัต ตัวอย่าง อดีตชาวประมงจับสัตว์น้ำด้วยการใช้ไ้ระ โดยใช้ไม้ไผ่เป็นวัสดุสานเป็นคอก แต่ปัจจุบันไม้ไผ่ลดน้อยลง ประกอบกับจับสัตว์น้ำได้ไม่มากนัก จึงหันมาทำอวนลอยจับสัตว์น้ำ โดยคิดเป็นหัว หัวละ 20 เมตร คนหนึ่งก็ทำหลายหัว ประมาณ 5-30 หัว ทำให้การจับสัตว์น้ำด้วยอวนลอยได้สัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าผู้ใดมีความรู้ความชำนาญในเรื่องใดย่อมเข้าถึงทรัพยากรได้มากกว่าผู้มีความรู้ในเรื่องนั้นๆ น้อยกว่า Ribot and Peluso (2003 อ้างใน เกตวาท บัญพราการ และคณะ, 2555)

2.4.3 การเข้าถึงทรัพยากรโดยใช้อำนาจ

อำนาจมีความสำคัญที่เชื่อมต่อกันเป็นเครือข่ายของอำนาจทำให้คนสามารถได้ผลประโยชน์จากทรัพยากรประมง รูปแบบของการเข้าถึงภายใต้อิทธิพลของอำนาจมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย การใช้อำนาจมีทั้งส่วนบุคคล และสถาบัน ในส่วนบุคคล เช่น ชำราชากร บางคนใช้อำนาจหน้าที่ของตนเองที่มีอยู่ เพื่อให้ได้สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งการกระทำนั้นอาจจะถูกต้องตามกฎหมาย หรือผิดกฎหมายก็ได้ ในส่วนองค์กรหรือสถาบัน เช่น รัฐก็จะใช้อำนาจผ่านกฎหมายในการควบคุมและเข้าถึงทรัพยากร Ribot and Peluso (2003 อ้างใน เก็ดดา บุญปรากฏ และคณะ, 2555)

ส่วนทรัพยากรประมงนั้น รัฐได้ใช้อำนาจผ่านกฎหมายการประมงหลายฉบับ เพื่อควบคุมและจัดการทรัพยากรประมงให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐ

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรประมง

จากการตรวจสอบเอกสารงานที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร พบว่ามีงานวิจัยที่หลากหลายประเด็น หลายพื้นที่ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ดังนี้

ธเนศ มั่นน้อย (2550) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการองค์กรเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ แบบกึ่งโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พบว่า เครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี มีวิธีการดำเนินงานที่ชัดเจนต่อการตอบรับการมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้าน ซึ่งมีการวางแผนกำหนดนโยบายและการทำงานของเครือข่ายชุมชนประมงอย่างชัดเจน รวมทั้งมีการกำหนดวิธีการที่สอดคล้องกับเป้าหมายและที่สำคัญคือ กระบวนการวางแผนขององค์กรเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี เป็นกระบวนการที่มีสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ในระดับสูง ซึ่งทำให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่ายร่วมกัน ประกอบกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ ตลอดจนปัจจัยการรับรู้และความเข้าใจในการดำเนินงานของเครือข่าย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการองค์กรเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานีในระดับสูง

ณัฐพล โสถธิรัตน์วิโรจน์ (2552) ศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนประมงน้ำจืด กรณีศึกษาชุมชนหาดปานา อำเภอสวีบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกต การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พบว่า กลไกที่ทำให้การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของหาดปานาประสบความสำเร็จได้นั้นประกอบไปด้วย

กลไกภายในและภายนอกชุมชน กลไกภายนอกชุมชนประกอบด้วย 1) การควบคุมทางสังคมโดยการบังคับใช้กฎ กติกา มารยาทในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำที่สมาชิกของชุมชนยอมรับ และปฏิบัติตาม เนื่องจากเป็นสิ่งที่ชาวบ้านกำหนดขึ้นมาจากความรู้ที่มีอยู่ของชุมชนนั่นเอง 2) ผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง 3) การสร้างองค์การชุมชนที่เข้มแข็งด้วยความสามัคคีและตั้งใจจริงของชาวบ้าน ส่วนกลไกภายนอกประกอบด้วย 1) ความร่วมมือระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่กรมประมงที่ทำงานโดยเข้าใจทั้งหลักการของการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างมีส่วนร่วมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ 2) แรงกดดันภายนอกจากการลงโทษผู้ละเมิดกฎและการบังคับให้ย้ายออกนอกพื้นที่ในอดีตส่งผลให้ชาวบ้านทำตามกฎ และให้ความร่วมมือในการจัดการเป็นอย่างดีด้วยความกลัวว่าหากไม่ทำตามจะส่งผลในทางลบต่อการทำมาหากินของตนเอง

Nasuchon and Charles (2010) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการประมง ใน 4 ประเทศรอบอ่าวไทย (ไทย มาเลเซีย กัมพูชาและเวียดนาม) พบว่า สภาพปัญหา มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ความขัดแย้งระหว่างประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากร (การลดลงของป่าชายเลน ปัญหาหูกุ้ง อวนลาก อวนรุน การทำประมงผิดกฎหมาย) ในทุกพื้นที่ส่วนใหญ่หน่วยงานของราชการจะเป็นผู้ที่เข้ามาริเริ่มโครงการต่างๆ เนื่องจากชุมชนขาดเงินทุนและการเข้าถึงนโยบาย ชุมชนใช้ประเพณี ความเชื่อทางศาสนา มาเป็นกรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากร

พรพิมล เชื้อดวงมุข (2554) ศึกษาเรื่องการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อการจัดการทรัพยากรประมง กรณีการจัดการทรัพยากรกั้งตักแตนของชุมชนบวกันเคย ตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับเชิงคุณภาพในประเด็นแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อการจัดการทรัพยากรกั้งตักแตน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ สทนากลุ่มและแบบสอบถาม กับตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้ากลุ่มสตรี หัวหน้ากลุ่มเยาวชน ผู้นำศาสนา ตัวแทนกรมประมงและกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พบว่า อบต. แต่ละตำบลควรสร้างความร่วมมือกันในลักษณะเครือข่ายชุมชน และผลักดันให้เกิดพื้นที่การจัดการร่วมด้วยกิตติาร่วมของแต่ละชุมชน ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่เดียวกัน และให้ยกระดับเป็นนโยบายสาธารณะในแต่ละตำบล

จิตติมา รุปลักษณ์ (2555) ศึกษาเรื่องฟาร์มทะเลการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล บ้านโคกเมือง ตำบลบางเหรียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มผู้นำชุมชน และผู้นำกิจกรรม และมีผู้ให้ข้อมูลรอง คือกลุ่มชาวบ้านในชุมชน ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านโคกเมือง มีการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเล ได้ 4 ประการ คือ 1) การใช้เวทีประชาคม ในการสร้างแนวเขตและปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ 2) การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการสร้างแนวเขตและปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ 3) การร่วมรักษาผลประโยชน์ตามกำหนดกติกาจากคนในชุมชน

และบุคคลที่เกี่ยวข้อง 4) การร่วมติดตามและประเมินผลจากทุกฝ่ายในชุมชน สำหรับการสร้างเครือข่ายทางสังคมภายใต้โครงการฟาร์มทะเลของชุมชน บ้านโคกเมืองมีระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ คือ 1) การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เกิดจากความเป็นเครือญาติ พี่น้อง 2) การสร้างเครือข่ายกับบุคคลอื่นที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของการอนุรักษ์ฟาร์มทะเล 3) การสร้างเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากระบบบริหารงานในการจัดการพื้นที่ฟาร์มทะเล ซึ่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมเฉพาะที่มีลักษณะการผสมผสานความสัมพันธ์ภายใต้รูปแบบต่างๆ เข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกภายในชุมชนและทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

พัชชญาพร พินิจพุทธพงศ์ (2557) ศึกษาเรื่องการดำเนินชีวิตและการปรับตัวของชาวประมงบ้านเก่าแสง ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกจากครอบครัวชาวประมงพื้นบ้านจำนวน 14 ราย โดยวิธีการบอกต่อแนะนำคนรู้จัก พบว่า ชาวประมงทั้ง 14 ราย เป็นเพศชาย 9 ราย เพศหญิง 5 ราย อายุระหว่าง 29-80 ปี ทั้งหมดมีสถานภาพสมรสและนับถือศาสนาอิสลาม มีอาชีพประมงเป็นอาชีพหลัก และประกอบอาชีพเสริมหลังว่างจากการประมง ชาวประมงมีภาษาที่ใช้ในการสื่อสารในชุมชน 2 ภาษา และมีชีวิตผูกพันอยู่กับท้องทะเล การปรับตัวของชาวประมงบ้านเก่าแสง มีการกั๊ยมเงิน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว บางครอบครัวยังสนับสนุนให้ลูกหลานประกอบอาชีพประมงเหมือนเดิม แหล่งที่อยู่อาศัยในชุมชนไม่สามารถขยายได้ บางครอบครัวย้ายไปอยู่นอกชุมชนและมีการระบาดของยาเสพติด จากการที่ชาวประมงต่างถิ่นใช้เวลานาน อวนรุนทำการประมง ในเขตพื้นที่ชายฝั่งเก่าแสง ทำให้จำนวนปลาจับได้น้อยลง ต้องออกทะเลไปไกลขึ้น ชาวประมงจึงช่วยกันดูแลทรัพยากร ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้ชาวประมงบ้านเก่าแสงที่อยู่ในวัยแรงงานรุ่นใหม่ออกไปแสวงหางานนอกชุมชนที่หารายได้ที่แน่นอน

นเรศ นาเมืองรักษ์ (2559) ศึกษาเรื่องการรณรงค์การอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในเขตอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการใช้คู่มือแบบสอบถามสภาพปัญหา แบบทดสอบความรู้ แบบวัดทัศนคติ และแบบวัดการมีส่วนร่วม ศึกษาปัญหากับชาวประมง จำนวน 370 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ตัวแทนครัวเรือนประมง ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 30 คน พบว่า ปัญหาเรื่องของทรัพยากรประมงในอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์มีจำนวนลดลง เป็นปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่ามีปัญหามากที่สุด รองลงมาคือ การที่เจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายไม่เข้มงวด และปัญหาการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายทำให้ทรัพยากรประมงมีปัญหา ผลการศึกษาและเปรียบเทียบความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมงในพื้นที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ หลังการฝึกอบรมสูงขึ้นกว่าก่อนการฝึกอบรม และ การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก

จากการตรวจเอกสาร พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรประมง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีข้อค้นพบหรือประเด็นหัวข้อที่ศึกษาประกอบด้วย ประเด็นที่มีการศึกษาวิจัยมากที่สุดได้แก่ ลักษณะทางเศรษฐกิจ/สังคม /ข้อมูลทั่วไป รองลงมาได้แก่ ความตระหนักและเรียนรู้ ทางสังคม/เครือข่าย และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ส่วนประเด็นที่มีการศึกษาวิจัยน้อยที่สุดได้แก่ การสนับสนุนจากภายนอก ดังนี้ (ตารางที่ 2.1)

ตารางที่ 2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรประมง

ประเด็นวิจัย/นักวิจัย	ระดับการมีส่วนร่วม	ลักษณะทางเศรษฐกิจ/สังคม /ข้อมูลทั่วไป	ความตระหนักและเรียนรู้	พัฒนาการของการมีส่วนร่วม	การส่งเสริมการมีส่วนร่วม	ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม	ทุนทางสังคม/เครือข่าย	การสนับสนุนจากภายนอก	ปัญหา/อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ/แนวทางการแก้ไข
ธเนศ มั่นน้อย (2550): การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการองค์กรเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี	✓					✓	✓			✓
ณัฐพล โสถสิทธิ์วิโรจน์ (2552): การจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนประมงน้ำจืด กรณีศึกษาชุมชนหาดปนา อำเภอสรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี		✓	✓	✓		✓				
Nasuchon and Charles (2010): Community involvement in fisheries management: Experiences in the Gulf of Thailand countries		✓				✓	✓	✓	✓	
พรพิมล เชื้อดวงมุข (2554): การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อการจัดการทรัพยากรประมง กรณีการจัดการทรัพยากรกั้งตักแตนของชุมชนบ้านเคย ต. ต้นหยงโป อ. เมือง จ. สตูล				✓	✓		✓			
จิตติมา รุลปักษ์ (2555): ฟาร์มทะเล : การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล บ้านโคกเมือง ต. บางเหรียญ อ. ความเนียง จ. สงขลา		✓	✓				✓			✓
พัชชญาพร พินิจพุทธพงศ์ (2557): การดำเนินชีวิตและการปรับตัวของชาวประมงบ้านเก่าสัง ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา		✓	✓						✓	
นเรศ นาเมืองรักษ์ (2559): การณรงค์การอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในเขตอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น	✓	✓	✓		✓					

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

เฉลิมพร ชูศรี (2543) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง อ่าวปัตตานี จังหวัดปัตตานี โดยศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระต่างๆกับการมีส่วนร่วม ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน และใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ที่รู้ข้อมูลในท้องถิ่น พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เช่น ระดับการศึกษา ระยะเวลาอยู่ในถิ่น จำนวนสมาชิกในครัวเรือน รายได้ สถานภาพทางสังคม ฯลฯ ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งในระดับต่ำ ระดับการศึกษาเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง พบว่าชาวประมงพื้นบ้านที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษามีส่วนร่วมมากกว่าชาวประมงพื้นบ้านและกลุ่มอื่นๆ ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจนและประสบปัญหาทรัพยากรชายฝั่งเสื่อมโทรม จับสัตว์น้ำได้น้อยลง ทำให้ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว จึงมีเวลาและโอกาสน้อยที่จะออกมาร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมต่างๆ ที่ทางรัฐบาลหรือองค์กรจัดขึ้น

พรทิพย์ หาผล (2544) ศึกษาเรื่องความสามารถของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านเปรี๊ตใน ตำบลห้วงน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่าในระยะแรกชุมชนเน้นการใช้ประโยชน์จากป่า เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตภายใต้ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ต่อมา ชุมชนพบว่าปัญหาการลักลอบบุกรุกทำลายป่าโดยนายทุนและนักการเมืองท้องถิ่น และนายทุนต่างถิ่นเข้ามาเลี้ยงกุ้งกุลาดำภายในชุมชน ส่งผลให้ทรัพยากรป่าชายเลน เกิดความเสื่อมโทรมทั้งป่าไม้ และสัตว์น้ำ ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจึงรวมตัวเพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีการบริหารจัดการร่วมกัน จากพัฒนาการดังกล่าวทำให้ชุมชนใช้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมาเป็นบทเรียนในการวางแผนป้องกันปัญหา การเรียนรู้เกิดจากกิจกรรมการดำเนินงาน มีพัฒนาการจากกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนเพียงอย่างเดียวมาสู่การเน้นการพัฒนา "คน" ให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันหลังจากนั้น 10 ปี ต่อมา อภิษฎา คุณาพรธรรม (2551) ได้เข้ามาทำการศึกษากลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนกลุ่มเดิมด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม พบว่าชุมชนบ้านเปรี๊ตในมีการพัฒนารูปแบบในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน โดยเน้นและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในคุณค่าและประโยชน์ของป่าชายเลน รวมทั้งได้ขยายเครือข่าย ตลอดจนสร้างภาคีความร่วมมือส่วนต่างๆ โดยปัจจัยที่เอื้อให้กลุ่มอนุรักษ์ฯ ก้าวไปสู่การเป็นองค์กรชุมชนที่สามารถจัดการป่าชายเลนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ 1) การผ่านวิกฤติทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน 2) การมีผู้นำที่มีศักยภาพ และ 3) ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีลักษณะเครือญาติ และการนำ

หลักปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชุมชน มีการควบคุมทางสังคมด้วยการกำหนด ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนและสัตว์น้ำ มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจัดให้มีการ เรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น รวมถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึก และตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของป่าชายเลน โดยผ่านกิจกรรมการอบรม เวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การดูงาน ฯลฯ อย่างต่อเนื่อง

นงนภัส ปันเจริญ (2551) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการ สิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำแม่สะลาบ ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ผลการศึกษา พบว่าประชาชนสองฝั่งลำน้ำแม่สะลาบมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแม่น้ำอยู่ในระดับปาน กลาง ปัจจัยทางสังคมที่มีผลในการมีส่วนร่วม ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา สถานภาพหรือ ตำแหน่ง และระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ตลอดจนปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้และการมีเอก สิทธิ์ที่ดิน ของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมสอง ฝั่งลำน้ำแม่สะลาบ ในด้านของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำแม่ สะลาบในขั้นตอนการรับรู้สถานการณ์และสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำแม่สะลาบอยู่ในระดับ มาก ในขั้นตอนการวางแผนและการตัดสินใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำแม่สะลาบอยู่ในระดับ ปานกลาง ในขั้นตอนการร่วมปฏิบัติตามโครงการและแผนงานการจัดการสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำแม่ สะลาบอยู่ในระดับปานกลาง และในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินผลการ จัดการสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำแม่สะลาบก็อยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน

นฤตม ทิมประเสริฐ (2554) ศึกษาเรื่องกระบวนการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทาง ทะเลขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ พบว่า การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดย รัฐในปัจจุบันมีลักษณะความทับซ้อนเชิงสถาบัน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ ชาวประมงพื้นบ้านอำเภอท่าศาลา ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีรูปแบบและวิธีการในการจัดการทรัพยากรโดยการกำหนดกฎหรือกติกา ร่วมกัน ผ่านระบบสิทธิ จากการศึกษาพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอนดังนี้ ขั้นที่ 1 มีส่วนร่วม ในการวางแผน ขั้นที่ 2 มีส่วนร่วมในการดำเนินการ ขั้นที่ 3 มีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ และ ขั้นที่ 4 มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล สำหรับปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการจัดทำ ข้อบัญญัติท้องถิ่น คือ 1) ดำเนินการถูกต้องตามหลักการการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่น 2) ภาครัฐมี กฎหมายและนโยบายสนับสนุนในเรื่องสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วม 3) จิตสำนึกและ ประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก 4) หน่วยงานต่างๆ สนับสนุน 5) มีผู้นำที่เข้มแข็ง 6) มีกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกัน 7) สื่อมวลชน และ 8) องค์กรพัฒนาเอกชน

ยัสสัน ดุมาลี (2555) ศึกษาเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษากระบวนการก่อตัว ลักษณะกลุ่ม และแนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคม รวมถึงแนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่ 2. เพื่อศึกษาการสร้างความเข้มแข็งและการปรับตัวเพื่อสร้างความเข้มแข็ง ความอยู่รอดของกลุ่มเครือข่าย ตลอดจนอุปสรรคต่างๆ 3. เพื่อศึกษาผลที่ได้รับจากการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่า ปัญหาของกลุ่ม มี 2 ระดับ คือ ปัญหาภายใน ได้แก่ 1) การขาดความเข้าใจของชาวบ้านบางส่วนต่อการเคลื่อนไหวและกิจกรรมของกลุ่มเครือข่าย 2) ปัญหาเรื่องการขาดแคลนแกนนำกลุ่มเครือข่ายระดับชุมชน 3) ปัญหาความเบื่อหน่ายของชาวบ้านในชุมชนต่อการเคลื่อนไหวหรือเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ 4) ภาวะทางครอบครัวของแกนนำกลุ่มเครือข่าย ส่วนปัญหาจากภายนอก ได้แก่ โครงการของภาครัฐที่ส่งผลต่อกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายในชุมชน

จตุรงค์ คงแก้ว (2559) ศึกษาเรื่องกระบวนการพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา ศึกษารูปแบบ ขั้นตอน และผลลัพธ์ของกระบวนการพัฒนาพื้นที่อนุรักษ์และจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งทางทะเล โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เป็นแกนนำกลุ่มและเครือข่ายชุมชน และการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามกับสมาชิกในเครือข่ายจำนวน 95 คน พบว่า การพัฒนาพื้นที่อนุรักษ์และจัดการทรัพยากรทางทะเลของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา ใช้ระยะเวลาที่หลากหลายในการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนตั้งแต่ 5 ปี จนถึงมากกว่า 20 ปีนั้น การจัดการป่าชายเลนมีการดำเนินงานที่จริงจังในช่วงแรกๆ แต่ภายหลังลดระดับความเข้มข้นลง เพราะไม่มีประเด็นปัญหาที่รุนแรง ส่วนเขตอนุรักษ์ด้านประมงนั้นต้องรักษาความเข้มข้นและความจริงจังในการทำงาน ทั้งการตรวจตรา และการบังคับใช้กฎหมายอย่างต่อเนื่อง ส่วนกฎและกติกาในการจัดการพื้นที่อนุรักษ์โดยชุมชนมีสองระดับ คือ ระดับตามข้อกำหนดที่รัฐกำหนดไว้กับระดับกติกาชุมชน ทุกพื้นที่มีระดับการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐและชุมชนอยู่ในระดับสูง ปัจจัยจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาของชุมชน ได้แก่ 1) การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเริ่มต้นจากการได้รับผลกระทบด้านลบต่ออาชีพและวิถีชีวิต 2) ขอบเขตพื้นที่มีขนาดไม่ใหญ่เกินขีดความสามารถในการตรวจตราของชุมชน 3) ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มและองค์กรชุมชนในการจัดการพื้นที่ และ 4) ได้ขับเคลื่อนงานรณรงค์ร่วมกับเครือข่ายร่วมเพื่อสร้างพื้นที่ทางอำนาจและทางกฎหมาย โดยจัดกิจกรรมต่อเนื่อง ส่วนปัจจัยเสริมระดับภายนอกชุมชน ได้แก่ 1) การเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งส่งผลให้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการประสานความรู้ประเภทต่างๆ ในการจัดการรวมทั้งนโยบายรัฐในการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

จากการตรวจเอกสาร พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร มีประเด็นที่มีการศึกษาวิจัยมากที่สุด ได้แก่ ปัจจัย เงื่อนไขในการจัดการทรัพยากร รองลงมาได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน รูปแบบ หลักการ ในการจัดการทรัพยากร สาเหตุ/ปัญหา ในการจัดการทรัพยากร ทูทางสังคม/เครือข่าย ส่วนด้านที่มีการศึกษาวิจัยน้อยที่สุดได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร (ตารางที่ 2.2)

ตารางที่ 2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ประเด็นวิจัย/นักวิจัย	กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	รูปแบบ หลักการ ในการจัดการทรัพยากร	ความตระหนักและเรียนรู้	สาเหตุ/ปัญหา ในการจัดการทรัพยากร	ทูทางสังคม/เครือข่าย	ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร	ปัจจัย เงื่อนไขในการจัดการทรัพยากร	สิทธิชุมชน/กฎหมาย	การเสนอแนะแนวทางในการจัดการทรัพยากร
เฉลิมพร ชูศรี (2543): การมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง อ่าวปัตตานี จ. ปัตตานี	✓		✓	✓			✓		✓
พรทิพย์ ทาผล (2544): ความสามารถของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน ของชุมชนบ้านเปรี๊ดในตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด							✓		
อภิษฎา คุณาพรธรรม(2551): การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายองค์กรชุมชนกรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ดใน จังหวัดตราด	✓				✓		✓		
นงนภัส ปันเจริญ (2551): การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำแม่สะลาบ ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่	✓	✓		✓		✓	✓		
นฤตม ทิมประเสริฐ (2554): กระบวนการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเลขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช		✓			✓		✓	✓	
ฮัสสัน ดุมาลี (2555): ศึกษาเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษา กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี	✓	✓		✓	✓		✓	✓	
จตุรงค์ คงแก้ว (2559): กระบวนการพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓

2.5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ธรรมศาสตร์ โสคติพันธ์ (2548) ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดพิจิตร ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูล พบว่ากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานจนมาถึงปัจจุบัน โดยในระยะแรกเป็นการเรียนรู้การพึ่งพิงป่าเพื่อการยังชีพเป็นหลัก ชุมชนมีการพัฒนาตนเองจากการเป็นชุมชนเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพมาเป็นชุมชนเกษตรกรรมเพื่อการผลิตตามอรรถิพลของปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายของรัฐ และ กระแสการพัฒนา ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง จนปรากฏเป็นปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำไม่เป็นทางการได้ตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งป่าชุมชน เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว และตระหนักถึงทุนของชุมชน ได้แก่ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนคน ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นพลังขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าชุมชนได้ ประกอบด้วย 1) ฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ 2) เครือข่ายทางสังคมที่เกิดจากความ เป็นเครือญาติ การมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นสิ่งที่เดียวกัน และการมีประเพณีประจำชุมชน 3) ระบบความรู้ที่สอดคล้องกับบริบทฐานทรัพยากรและมีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ถ่ายทอดกันระหว่างคนในชุมชน และระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอกอย่างสม่ำเสมอ 4) ระบบคุณค่าและความเชื่อที่ยังคงมีความหมายและบทบาทในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันและระหว่างชุมชนกับฐานทรัพยากร

กาญจนา รอดแก้ว (2550) ศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม พบว่า

1) กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งที่ประสบผลสำเร็จในเขตภาคกลาง ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน (1) การตระหนักในปัญหา (2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล (3) การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา (4) การลงมือปฏิบัติ และ (5) การสร้างและการขยายความรู้ ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ได้แก่ การจัดทำแผนชุมชน การจัดเวทีการเรียนรู้ การศึกษาดูงาน และการฝึกอบรม ประชุม สัมมนา

2) องค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย (1) คนในชุมชน (2) ภูมิปัญญาชุมชน (3) กิจกรรมการเรียนรู้ (4) การมีเป้าหมายร่วมกัน และ (5) การบริหารจัดการ

3) กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ (1) การตระหนักในปัญหา (2) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล (3) การกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา (4) การตัดสินใจแก้ไขปัญหา (5) การลงมือปฏิบัติ และ (6) การสร้างและขยายความรู้

4) ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการนำกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ (1) ศักยภาพชุมชน (2) ผู้นำหรือแกนนำชุมชน (3) ความสัมพันธ์และความเอื้ออาทรในชุมชน (4) ภูมิปัญญาชุมชน (5) ระบบการสื่อสารภายในชุมชน (6) ระบบการจัดการความรู้ของชุมชน และ (7) ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้

วิจัย กิจมี (2550) ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้กับศักยภาพของชุมชนในการจัดการที่ดินร่วมกันในลุ่มน้ำ จังหวัดลำพูน มีเป้าหมายหลักเพื่อเสนอรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนช่วยให้เกิดศักยภาพชุมชนเข้มแข็ง และการจัดการที่ดินร่วมกันเชิงอนุรักษ์ของชุมชน ภาครัฐ และองค์กรเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา เงื่อนไข และศักยภาพของชุมชนต่อการเกิดกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการที่ดินร่วมกัน ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยจัดเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการอภิปรายกลุ่ม และวิเคราะห์ประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ ใช้ค่าสถิติวิเคราะห์ด้วยร้อยละ พบว่า ชุมชนชนบทบนที่สูงในภาคเหนือรวมทั้งพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่มีประชากรหลากหลายเผ่าพันธุ์มาตั้งถิ่นฐานอยู่ และมีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการประกอบอาชีพหลักทางการเกษตรอย่างผิดวิธี หรือขาดมาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม จนเกิดเป็นปัญหาวิกฤตที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ และการดำรงชีวิตของชุมชน ซึ่งผลจากการศึกษาชี้ชัดว่า รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกันของชุมชน ภาครัฐ และองค์กรเอกชนที่ประสบผลสำเร็จนั้น จำเป็นต้องเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ชุมชน สมาชิกและแกนนำชุมชนของกลุ่มต้องมีการพัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็ง รู้จักประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเดิม และสร้างเสริมองค์ความรู้ใหม่ ในการรับรู้ปัญหาทรัพยากรกายภาพ ดิน น้ำ ป่าไม้ ทั้งด้านปริมาณที่ลดลง และใช้ทรัพยากรธรรมชาติเชิงอนุรักษ์ได้อย่างยั่งยืนตรงตามนโยบายของรัฐและการสนับสนุนขององค์กรเอกชน

ธวัชชัย จันจุฬา (2551) ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการองค์กร และกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน การวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายอนุรักษ์เวียงดังเป็นการเรียนรู้ที่ใช้ฐานวัฒนธรรมชุมชนประเพณีเป็นตัวตั้ง กระบวนการเรียนรู้ลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในเครือข่ายตนเองเป็นเบื้องต้น ผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ หลังจากนั้นได้นำมาสรุปเป็นบทเรียนจากการทำกิจกรรม มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับเครือข่ายอื่นๆ เพื่อสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย

จากการตรวจเอกสาร พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากร โดยการมีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีประเด็นที่มีการศึกษาวิจัยมากที่สุด ได้แก่ รูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ และทุนทางสังคม/เครือข่าย รองลงมาได้แก่ ความตระหนักและเรียนรู้และการเพิ่มศักยภาพของชุมชน ส่วนประเด็นที่มีการศึกษาวิจัยน้อยที่สุดได้แก่ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาชุมชน และข้อเสนอแนะ/แนวทางแก้ไข (ตารางที่ 2.3)

ตารางที่ 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากร

ประเด็นวิจัย/นักวิจัย	ความตระหนักและเรียนรู้	รูปแบบของกระบวนการเรียนรู้	ปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้	การเพิ่มศักยภาพของชุมชน	การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้	ทุนทางสังคม/เครือข่าย	ภูมิปัญญาชุมชน	พัฒนาการของกระบวนการเรียนรู้	การสนับสนุนจากภายนอก	ปัญหา/อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ/แนวทางแก้ไข
ธรรมศาสตร์ โสติพิพันธุ์ (2548) : กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง		✓	✓			✓		✓			
กาญจนา รอดแก้ว (2550) : การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
วิชัย กิจมี (2550) : กระบวนการเรียนรู้กับศักยภาพของชุมชนในการจัดการที่ดินร่วมกันในลุ่มน้ำ จังหวัดลำพูน	✓	✓		✓		✓			✓	✓	
ธวัชชัย จันทูหา (2551) : ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน	✓	✓		✓		✓					

2.5.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชน

ญาดาจี ระเบียบกุล (2553) ศึกษาเรื่องความเข้มแข็งของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา ตลาดน้ำอัมพวา ตำบลอัมพวา อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 375 ตัวอย่าง พบว่า ระดับความเข้มแข็งของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางการมีส่วนร่วมทางอารมณ์และความรู้ถึงความเป็นเจ้าของอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการมีส่วนร่วมทางกายภาพอยู่ในระดับมาก ด้านการมีส่วนร่วมทางสติปัญญาอยู่ในระดับปานกลาง จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า ระดับความเข้มแข็งของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยรวม แตกต่างไปตามที่ตั้งที่พักอาศัยและบทบาทที่มีต่อชุมชน อย่างมีนัยสำคัญ

สาวิณี รอดสิน (2554) ศึกษาเรื่องชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอมะอ้อม จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็ง 2) การดำรงอยู่ของชุมชน และ 3) การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งต่อไป เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม พบว่า การก่อกำเนิดชุมชนเข้มแข็ง เกิดจากการเข้ามาทำงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการป่าและน้ำ ประกอบกับการศึกษาดูงานการจัดการชุมชนจากภายนอก รวมไปถึงคณะกรรมการชุมชนได้รับการอบรมหลักสูตรนักจัดการความรู้ จึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากงานวิจัยและงบประมาณชุมชน ส่วนการดำรงความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากกิจกรรมการพัฒนา ทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน ฟังตนเองได้ ชาวบ้านมีความรักและหวงแหนชุมชน มีการตระหนักถึงการเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี ผู้นำและคณะกรรมการทำงานของชุมชนร่วมกับชาวบ้าน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

ทัศนีย์ ดวงแยม (2555) ศึกษาเรื่องกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรโป่งน้ำร้อนที่ได้รับรางวัลสถาบันเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติปี 2552 อำเภอด่าง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษา 1) กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร 2) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและในการพัฒนาจนประสบความสำเร็จ และ 3) ปัจจัย/เงื่อนไขที่มีผลต่อกระบวนการสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนากลุ่ม เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรทำไร้ โป่งน้ำร้อนประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) ขั้นก่อร่างสร้างกลุ่ม 2) ขั้นลงมือปฏิบัติการดำเนินกิจกรรม 3) ขั้นเกิดความมั่นคงและฐานะทางเศรษฐกิจของกลุ่ม 4) ขั้นเกิดพลังสามัคคีโดยกลุ่ม ทั้งนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกระบวนการ

สร้างความเข้มแข็งกลุ่ม คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ รูปแบบบริหารงานในรูปคณะกรรมการ ซึ่งมีความสามารถในการวางแผนบริหารจัดการกลุ่มเป็นอย่างดี ทั้งด้านกิจกรรมและการเงินของกลุ่ม ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ คือองค์การบริหารส่วนตำบล ช่วยสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่างๆ

จากการตรวจเอกสาร พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีประเด็นที่มีการศึกษาวิจัยมากที่สุดได้แก่ ทูทางสังคม/เครือข่าย รองลงมาได้แก่ พัฒนาการของความเข้มแข็งของชุมชน และการสนับสนุนจากภายนอก ส่วนประเด็นที่มีการศึกษาวิจัยน้อยที่สุดได้แก่ ความตระหนักและเรียนรู้ ระดับความเข้มแข็งของชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจ/สังคม /ข้อมูลทั่วไป กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และด้านปัญหา/อุปสรรค (ตารางที่ 2.4)

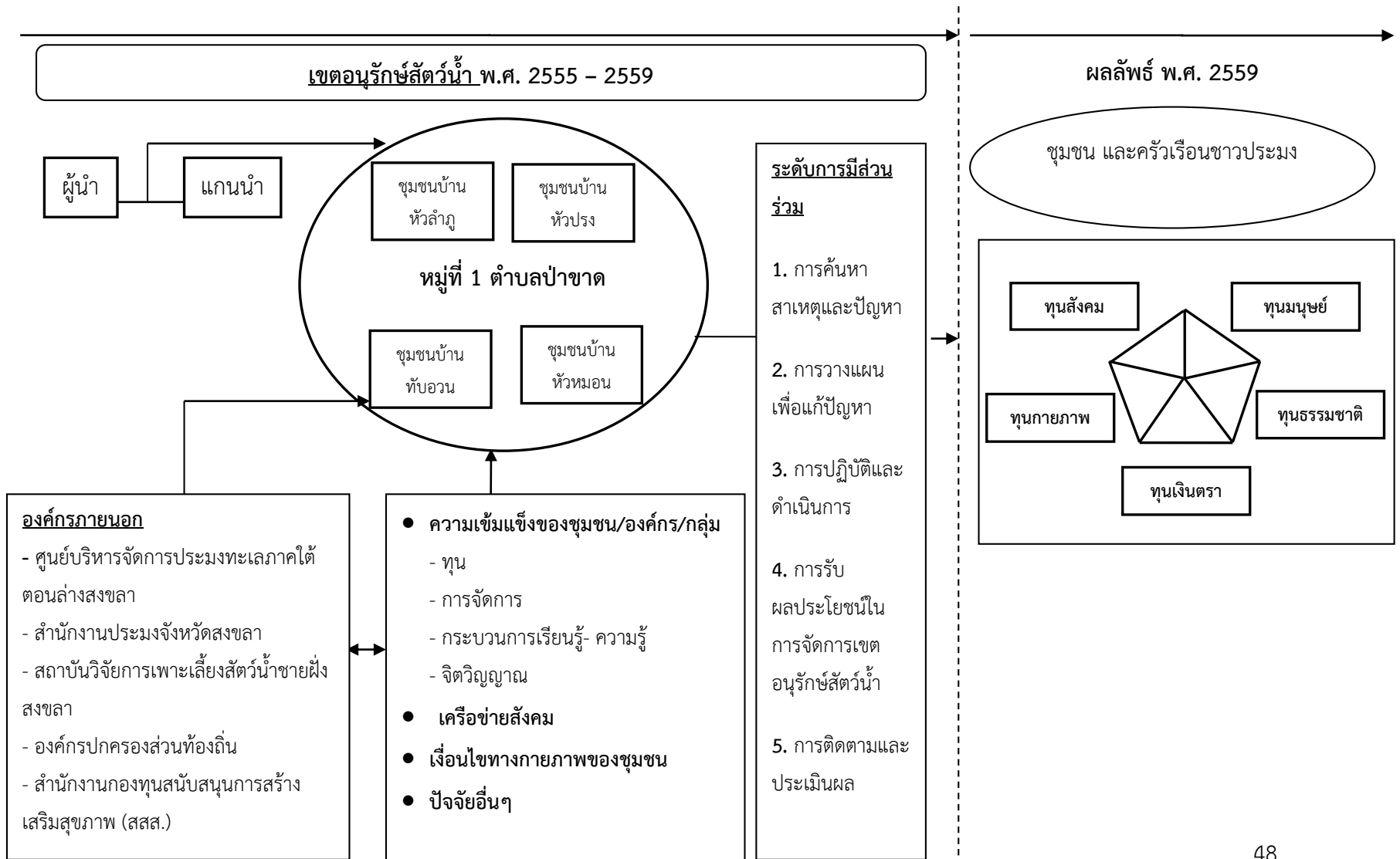
ตารางที่ 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากร

ประเด็นวิจัย/นักวิจัย	ความตระหนักและเรียนรู้	ระดับความเข้มแข็งของชุมชน	พัฒนาการของความเข้มแข็งของชุมชน	ลักษณะทางเศรษฐกิจ/สังคม /ข้อมูลทั่วไป	กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	ทุนทางสังคม/เครือข่าย	การสนับสนุนจากภายนอก	ปัญหา/อุปสรรค
ญุดาศจี ระเบียบกุล (2553) : ความเข้มแข็งของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา ตลาดน้ำอัมพวา ตำบลอัมพวา อำเภอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม		✓		✓		✓		✓
สาวิณี รอดสิน (2554) : ศึกษาเรื่องชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอมะเอน จังหวัดเชียงใหม่	✓		✓			✓	✓	
ทัศนีย์ ดวงแยม (2555) : กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรโป่งน้ำร้อนที่ได้รับรางวัลสถาบันเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติปี 2552 อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่			✓		✓	✓	✓	

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เห็นได้ว่า ที่ผ่านมามีการศึกษาในประเด็น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยมุมมองที่หลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาใน ระดับชุมชน เพื่อดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้วยการรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชน มีการ บริหารจัดการดูแลทรัพยากรโดยชุมชน บนพื้นฐานหลักการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทผู้นำชุมชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การมีจิตสำนึกร่วม ความเป็นเครือญาติ และการ สร้างเครือข่ายในชุมชนและนอกชุมชน เหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง นำไปสู่ การจัดการปัญหา และการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุป สาระสำคัญในบทนี้เป็นการนำเสนอข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง ในด้านต่างๆ ซึ่งใช้เป็นแนวคิดพื้นฐาน ดังกรอบแนวคิดในงานวิจัย เพื่อนำมาวิเคราะห์และ สังเคราะห์ผลการวิจัยในบทที่ 4 และ 5

2.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ: กรณีศึกษา หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed method) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมและกระบวนการของปรากฏการณ์สังคมว่าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง และมีเงื่อนไขใดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interviews) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) กับแกนนำคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนครัวเรือน จำนวน 120 ครัวเรือน

ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนและการดำเนินการวิจัยดังนี้

- 3.1 การเข้าสู่ชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์
- 3.2 การเลือกพื้นที่ศึกษา
- 3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ
 - 3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ
- 3.4 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ
 - 3.5.1 การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย
 - 3.5.2 เครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพและคุณภาพของเครื่องมือ
 - 3.5.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
- 3.6 วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ
 - 3.6.1 การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง
 - 3.6.2 เครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพของเครื่องมือ
 - 3.6.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ
- 3.7 การเปรียบเทียบข้อมูลปริมาณสัตว์น้ำในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559

3.1 การเข้าสู่ชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์

ผู้วิจัยต้องมีวิธีการเข้าพื้นที่อย่างถูกต้องและกำหนดบทบาทที่เหมาะสมของตนเอง เนื่องจากขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชน (ปรีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546)

ในการทำวิจัย จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องสร้างความคุ้นเคยและได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากที่สุด ในครั้งแรกผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมสังเกตการณ์ในการประชุมของโครงการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หลังจากนั้น ได้เข้าไปแนะนำตัวอย่างเป็นทางการกับผู้นำของชุมชน ต่อมาผู้นำได้แนะนำผู้วิจัยให้รู้จักกับชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ในระหว่างที่มีการจัดกิจกรรมของชุมชน จนชาวบ้านให้ความไว้วางใจ และบางครั้งมอบหมายให้ผู้วิจัยได้มีบทบาทในการร่วมกิจกรรม เสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่งในชุมชน และชาวบ้านยังให้ความเอาใจใส่ผู้วิจัยเสมือนเป็นลูกหลานของคนในชุมชน

3.2 การเลือกพื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive selection) ในบริเวณชุมชนชายฝั่งทะเลสาบสงขลา หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยมีเกณฑ์พิจารณาในการเลือกพื้นที่ คือ เป็นพื้นที่ที่ชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายทางสังคมโดยมีวัตถุประสงค์การดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและชายฝั่ง และมีการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน รวมถึงการได้รับการยอมรับทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการจากหน่วยงานภาครัฐ (ภาพที่ 1.1)

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการดังนี้

3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

ได้จากการวิจัยทางเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่วิจัย (Documentary research) ที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้วโดยบุคคล กลุ่มบุคคล หรือสถาบันต่างๆ โดยผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลที่ได้จากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด เช่น เอกสารรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด เพื่อทราบถึงข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา และปัจจัยบ่งชี้ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาต่างๆ รวมถึงประวัติความเป็นมาขององค์การบริหารส่วนตำบล แผนปฏิบัติ และนโยบายของผู้บริหาร

2) ข้อมูลที่ได้จากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่น วิทยานิพนธ์ บทความหนังสือ ข้อมูลด้านเอกสารวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ และสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องทางอินเทอร์เน็ต

3.3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการศึกษาในพื้นที่ โดยวิธีการต่างๆ ดังนี้

1) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) ใช้สอบถามในประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาเบื้องต้น ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม การมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และผลลัพธ์ของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในมิติทุน 5 ด้าน ที่มีผลต่อครัวเรือนและชุมชน (ภาคผนวก ข.)

2) การเก็บข้อมูลปริมาณสัตว์น้ำ เพื่อศึกษาผลเบื้องต้นในช่วงก่อนและหลังการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำจากพ่อค้าแม่ค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อสัตว์น้ำในชุมชนจำนวน 5 ราย

3) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interviews) ในประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

4) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มหรือเครือข่ายชุมชน เช่น การประชุมกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำ การปลูกป่าชายเลน การปล่อยสัตว์น้ำ การเข้ามาทัศนศึกษาจากมหาวิทยาลัยในสงขลา หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน และช่วยทำเอกสารต่างๆ เป็นต้น

5) การสนทนากลุ่ม (Focus group) ในประเด็นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด จังหวัดสงขลา

3.4 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เข้าไปในพื้นที่วิจัยใน 3 ช่วงเวลา โดยมีสถานภาพ 2 แบบ อย่างต่อเนื่องกัน ดังนี้

ช่วงเวลาที่ 1 ผู้วิจัยเข้าพื้นที่ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดหัวข้อวิจัย และคำถามวิจัย ตั้งแต่เดือน เมษายน พ.ศ. 2556 ถึง เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2556 ทั้งนี้การเข้าพื้นที่ที่ศึกษาวิจัยครั้งแรกนั้น ผู้วิจัยเข้าไปในฐานะนักศึกษาระดับปริญญาโท เพื่อสังเกตพัฒนาการของการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน หรือที่ชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเรียกว่า “ฟาร์มทะเล” โดยได้สังเกตกระบวนการและรูปแบบของแต่ละกลุ่ม เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการพัฒนาโครงร่างวิทยานิพนธ์ การเข้าพื้นที่ครั้งแรกนั้น ผู้วิจัยได้รู้จักกับแกนนำและผู้เกี่ยวข้องกับพื้นที่วิจัย จากการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น งานประเพณีแข่งเรือประจำปี ตำบลป่าขาด งานสงกรานต์รดน้ำผู้สูงอายุในตำบล งานสงน้ำพระวัดป่าขาด (อาบน้ำตาหลวงคง) เป็นต้น จากผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 นายถาวร เกี่ยมไฉ่ นายสุชาติ มณีโชติ ผู้แทนเกษตรจังหวัดสงขลา นายชาญวิทย์ รัตนชาติ ประธานมูลนิธิพัฒนาชีวิตและชนบทสงขลา และนางอ้วน อนุกุล แม่ดีเด่นแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2556 ซึ่งบุคคลเหล่านี้เป็นที่รู้จักและชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ทั้งนี้คนในชุมชนต่างรู้จักผู้วิจัยบ้างแล้วในฐานะลูกสะใภ้ชุมชนบ้านหัวหมอน หมู่ที่ 1 แม้ว่าผู้วิจัยกับสามีไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชน เพราะก่อนหน้านี้บางครั้งผู้วิจัยได้เคยติดตามสามีมางานบวช งานแต่งงาน หรือแม่แต่งงานศพ เนื่องจากสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน

ช่วงเวลาที่ 2 เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2557 ถึง พฤษภาคม พ.ศ. 2558 ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปในฐานะผู้ช่วยเขียนโครงการขอทุนสนับสนุนงานของชุมชน ซึ่งเสนอต่อสำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ หรือ สสส. โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้ช่วยจัดทำเอกสาร และเขียนกิจกรรมที่ชุมชนเป็นผู้คิดและวางแผนเอง และช่วยดำเนินการในเรื่องงานต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายจากประธานโครงการ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีส่วนสนับสนุนการขับเคลื่อนงานการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากชุมชนต้องการงบประมาณมาใช้ในกิจกรรมเช่นการสร้างแนวเขตบริเวณเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และผู้วิจัยมีโอกาสเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับหน่วยงานที่ทั้งรัฐและเอกชนที่เข้ามาพร้อมทั้งได้มีโอกาสเป็นวิทยากรชุมชนให้กับหน่วยงานที่เข้าศึกษาดูงานต่างๆ เป็นต้น

ช่วงเวลาที่ 3 เริ่มจากเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 ถึง พฤษภาคม พ.ศ. 2559 เป็นช่วงที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยต้องใช้เวลาในการดำเนินงานนี้พอสมควร เนื่องจากเงื่อนไขเวลาที่ไม่ตรงกันระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง จึงต้องมีการนัดหมาย ประกอบกับผู้วิจัยประกอบอาชีพอยู่ที่สตูล จึงทำให้มาเก็บข้อมูลได้อาทิตย์ละ 2 วัน และต้องเก็บข้อมูลชาวประมง 2 ช่วงเวลาเท่านั้น เพราะผู้ให้ข้อมูลสามารถตอบแบบสอบถามให้ผู้วิจัยได้ ในช่วงเวลาก่อนออกไปวางไซ เวลาประมาณ 14.00 น. ถึง 15.00 น. และช่วง 19.00 น. ถึง 20.00 น. โดยผู้วิจัยต้องอ่านแบบสอบถามพร้อมทั้งอธิบายคำถามให้ผู้ให้ข้อมูลฟัง ซึ่งผู้วิจัยต้องเข้าไปพบผู้ให้ข้อมูลที่บ้าน หรือนัดหมายให้มาพบกันที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน

แม้ว่าในครั้งแรกผู้วิจัยเข้าไปในฐานะนักวิจัย แต่ต่อมาเมื่อผู้วิจัยได้เปลี่ยนบทบาทมาช่วยในโครงการขอทุนสนับสนุนงานของชุมชน ของ สสส. จึงส่งผลให้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยในช่วงระยะเวลากว่า 2 ปี (ตุลาคม พ.ศ. 2557 - มกราคม พ.ศ. 2559) ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มักจดจำผู้วิจัยในฐานะผู้ช่วยโครงการของ สสส. จึงทำให้การเข้าพื้นที่วิจัยเป็นไปด้วยความราบรื่น ได้รับการต้อนรับและการอำนวยความสะดวกจากชุมชนเป็นอย่างดี ทั้งยังได้รับความไว้วางใจการให้ข้อมูลจากทุกคน

นอกจากนี้ผลจากการเข้าพื้นที่วิจัยในช่วงเวลาที่ 2 ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูล เอกสารต่างๆ จำนวนมาก เช่น เอกสารโครงการ รายงานโครงการ รายงานการประชุม เป็นต้น ทั้งเอกสารเก่า และเอกสารใหม่ ซึ่งเฉพาะเอกสารใหม่นั้น ผู้วิจัยมักได้รับมอบหมายให้เป็นผู้รวบรวมหรือจัดทำเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งผู้วิจัยยังสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยด้วยวิธีการสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วม และมีโอกาสเข้าพื้นที่วิจัยได้มากกว่าแผนงานวิจัยที่กำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเองก็ได้ตระหนักดีว่าการเข้าไปทำงานวิจัยในพื้นที่ ในครั้งแรกผู้วิจัยได้เข้าไปกับผู้นำชุมชน ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้วิจัยอาจมีภาพลักษณ์ว่าสังกัดกลุ่มผู้นำฝ่ายการเมืองท้องถิ่นอยู่บ้าง ซึ่งอาจจะทำให้ได้รับข้อมูลไม่ครบถ้วนในบางด้านที่เกี่ยวกับมุมมองของชุมชน หรือฝ่ายการเมืองอีกกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากชุมชนหรือกลุ่มคนบางกลุ่มอาจจะไม่ต้องการเสนอมุมมอง หรือความจริงบางอย่าง เพราะอาจเกรงว่าข้อมูลที่ให้อาจจะถูกนำไปเล่าต่อและส่งผลกระทบต่อตนเอง แต่ทุกครั้งที่ผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์หรือสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้เน้นย้ำอยู่เสมอว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลหรือการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งของผู้วิจัยนั้นทำในฐานะนักศึกษาปริญญาโท มิได้นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งผู้วิจัยยังย้ำให้ผู้ให้ข้อมูลทราบว่านักวิจัยจะต้องมีจรรยาบรรณในการทำวิจัยอย่างไรบ้าง และข้อมูลจะถูกเก็บเป็นความลับและจะไม่เปิดเผยชื่อผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัย ยกเว้นจะได้รับการยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น

3.5 วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

3.5.1 การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มีผู้วิจัยหลัก (Key Informant) รวมจำนวน 36 คน ซึ่งจำแนกไว้ใน ภาคผนวก ก.

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในชุมชน (Informants) ออกเป็น 3 กลุ่ม เนื่องจากชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และมีความสัมพันธ์ในระดับเครือญาติ

1) ผู้อาวุโสในชุมชน ผู้รับรู้พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน สามารถลำดับเหตุการณ์หรือบอกเล่าประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ลำดับเครือญาติ ทรัพยากรทางทะเล ปริมาณสัตว์น้ำ ระหว่างอดีตกับปัจจุบันได้ โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่มอายุไว้ตั้งแต่อายุประมาณ 60 ปี ขึ้นไป (จำนวน 5 คน)

2) กลุ่มวัยกลางคน เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ จากบรรพบุรุษ หรือเห็นเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา และที่สำคัญที่สุดเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทเป็นผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งบทบาทของกลุ่มแกนนำ ที่มีส่วนในการขับเคลื่อนในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่มอายุไว้ตั้งแต่อายุประมาณ 40 ปี ถึง 59 ปี (จำนวน 23 คน)

3) กลุ่มวัยผู้ใหญ่ตอนต้น หรือวัยคนหนุ่มสาว ซึ่งเป็นผู้ที่มีโอกาสได้รับความรู้จากระบบการศึกษา และได้รับความรู้ หรือได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นพ่อแม่ เพื่อเป็นผู้สืบทอดการทำประมงพื้นบ้าน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้และการจัดการทรัพยากรต่อไป ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มอายุไว้ตั้งแต่อายุประมาณ 20 ปี ถึง 39 ปี (จำนวน 7 คน)

3.5.2 เครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพและคุณภาพของเครื่องมือ

ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนนั้น การได้มาซึ่งข้อมูลการวิจัยที่น่าเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นคงจะเป็นการยากและไม่เพียงพอหากจะเลือกใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องเตรียมเครื่องมือไว้หลายวิธี เพื่อให้สามารถนำมาใช้ได้อย่างผสมผสานและสอดคล้องกับช่วงเวลา และสถานการณ์ภายในชุมชนขณะที่ทำการวิจัยดังนี้

1) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interviews) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการเตรียมแนวคำถามไว้ล่วงหน้า เพื่อให้ตรงกับจุดประสงค์ในการศึกษา โดยจะสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

2) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) ผู้วิจัยใช้หลักการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการสังเกตพร้อมๆ กับมีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ฟาร์มทะเล) การประชุมกลุ่มต่างๆ การเข้ามาศึกษาดูงานของบุคคลและหน่วยงานภายนอก รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลทั้งทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลด้วยเช่นกัน

3) การสนทนากลุ่ม (Focus group) กับแกนนำคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ จำนวน 12 คน (ภาคผนวก ก.) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ บทบาทหน้าที่การดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่ได้ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ตลอดจนแนวทางพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน จำนวน 3 ครั้ง (ภาคผนวก จ.)

ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นในการศึกษาดังนี้

- (1) สถานภาพทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน
- (2) การมีส่วนร่วมและผลลัพธ์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
- (3) ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
- (4) ข้อเสนอแนะต่างๆ ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

คุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) คือมีเครื่องมือวิจัยที่หลากหลาย ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม รวมถึงกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีความหลากหลาย ทั้งผู้นำชุมชน แกนนำกลุ่ม และหน่วยงานภายนอก

3.5.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative analysis)

ใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูลของ สุธงศ์ จันทวานิช (2540) โดยใช้วิธีการ คือ

1) การจำแนกประเภทข้อมูล (Typological analysis) โดยการจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่หรือประเภทตามคุณลักษณะของข้อมูล เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม การมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ผลลัพธ์ของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในมิติทุน 5 ด้าน ที่มีผลต่อครัวเรือน และชุมชน สภาพปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และข้อเสนอแนะ

2) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) เป็นการวิเคราะห์ลักษณะของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ได้จากการสังเกตและบันทึกหรือได้จากการสัมภาษณ์ เช่น การทำกิจกรรมในชุมชน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทุนทางสังคม มาจัดหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิดอย่างเป็นระบบ แล้ววิเคราะห์หาความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงกับประเด็นต่างๆ

3.6 วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรที่ศึกษา คือ ประชากรที่อาศัยใน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ประชากรทั้งหมด 120 ครัวเรือน

3.6.1 การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ

ได้แก่ประชากรในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด มี 120 ครัวเรือน ใช้วิธีการสุ่มแบบมีระบบ กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยโดยใช้สูตร New York State Division of Housing and Community Renewal (Taro Yamane 1973 อ้างใน บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2549) เป็นแบบกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนประชากรที่แน่นอนที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ดังนี้

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

โดยที่ n = จำนวนตัวอย่างที่ต้องการสุ่ม

N = จำนวนประชากรทั้งหมด ในบริเวณหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด
(120 ครัวเรือน)

e = ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่างที่ระดับ 0.05 หรือมี
ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

$$\begin{aligned} \text{แทนค่า } n &= \frac{120}{1+120(0.05)^2} \\ &= 92 \end{aligned}$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้จึงเท่ากับ 92 ครัวเรือน เมื่อคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างแล้ว ผู้วิจัยจึงสุ่มตัวอย่างเก็บข้อมูล 92 ครัวเรือน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบมีระบบ (Systematic sampling) โดยวิธีการเก็บข้อมูลเรียงลำดับบ้านเลขที่ แล้วเก็บข้อมูลจากสามบ้านแล้วเว้นหนึ่งบ้าน จนครบตามจำนวนที่ต้องการ หลังจากนั้นนำแบบสอบถามบ้านไปสอบถามกับหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ตามที่กำหนดไว้ครบจำนวนทั้งหมด 92 ครัวเรือน ใช้วิธีเทียบสัดส่วนในการเก็บรวบรวมข้อมูลครัวเรือน 2 กลุ่มในพื้นที่ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 สัดส่วนในการเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง (Stratified random sampling)

สัดส่วนในการเก็บรวบรวมข้อมูล		
กลุ่ม	ครัวเรือนประมง	อื่นๆ
ประชากรทั้งหมด 120 ครัวเรือน	61 ครัวเรือน	46 ครัวเรือน
กลุ่มตัวอย่าง 92 ครัวเรือน	47 ครัวเรือน	35 ครัวเรือน

3.6.2 เครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณครั้งนี้ ใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ของทุนทั้ง 5 ด้าน ในระดับครัวเรือนและชุมชน รวมทั้งปัญหาอุปสรรคของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ภาคผนวก ข.)

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม (ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการเข้ามาอยู่ในชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ รายได้ อาชีพหลัก อาชีพรอง เป็นต้น) ซึ่งมีลักษณะคำถามแบบเลือกตอบและเติมคำลงในช่องว่าง

ตอนที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยวัดระดับการมีส่วนร่วมทั้ง 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุและปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อแก้ปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

โดยมีจำนวนคำถามทั้งหมด 18 ข้อ คะแนนรวมทั้งหมด 135 คะแนน แบ่งระดับการมีส่วนร่วมเป็น 5 ระดับ ได้แก่

- ระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด 5 คะแนน
- ระดับการมีส่วนร่วมมาก 4 คะแนน
- ระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง 3 คะแนน
- ระดับการมีส่วนร่วมน้อย 2 คะแนน
- ระดับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด 1 คะแนน

ระดับการมีส่วนร่วมคิดจากคะแนนเฉลี่ย (mean) โดยแบ่งช่วงชั้นของคะแนน (อันตรภาคชั้น : class interval) จากสูตรดังนี้ (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2541)

$$\text{ช่วงชั้นคะแนน} = \text{พิสัย/จำนวนชั้น} \quad (\text{พิสัย} = \text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด})$$

ในที่นี้คะแนนสูงสุดคือ 5 คะแนน ต่ำสุดคือ 1 คะแนน และแบ่งระดับความรู้ความเข้าใจเป็น 5 ช่วงชั้น ดังนั้นจะได้ช่วงคะแนน จากการคำนวณ คือ

$$\begin{aligned} \text{ช่วงชั้นคะแนน} &= (5 - 1) / 5 \\ &= 0.80 \end{aligned}$$

ดังนั้น ความห่างของช่วงชั้นคะแนนในแต่ละระดับจะเท่ากับ 0.80 โดยแบ่งระดับของความรู้ความเข้าใจได้ดังนี้

คะแนน	4.21 - 5.00	คะแนน	ระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด
คะแนน	3.41 - 4.20	คะแนน	ระดับการมีส่วนร่วมมาก
คะแนน	2.61 - 3.40	คะแนน	ระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง
คะแนน	1.81 - 2.60	คะแนน	ระดับการมีส่วนร่วมน้อย
คะแนน	1.00 - 1.80	คะแนน	ระดับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ผลลัพธ์ก่อนและหลังจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ทั้ง 5 ด้านในระดับชุมชนและระดับครัวเรือน

1. ทุนมนุษย์
2. ทุนทางสังคม
3. ทุนธรรมชาติ
4. ทุนกายภาพ
5. ทุนเงินตรา

โดยมีจำนวนคำถามทั้งหมด 17 ข้อ คะแนนรวมทั้งหมด 127.50 คะแนน แบ่งระดับผลลัพธ์ก่อนและหลังจากการมีส่วนร่วมเป็น 6 ระดับ ได้แก่

มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชนในระดับมากที่สุด	5 คะแนน
มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชนในระดับมาก	4 คะแนน
มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชนในระดับปานกลาง	3 คะแนน
มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชนในระดับน้อย	2 คะแนน
มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชนในระดับน้อยที่สุด	1 คะแนน
ไม่ทราบ	0 คะแนน

ระดับผลลัพธ์ก่อนและหลังจากการมีส่วนร่วมคิดจากคะแนนเฉลี่ย (mean) โดยแบ่งช่วงชั้นของคะแนน (อันตรภาคชั้น : class interval) จากสูตรดังนี้ (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2541)

$$\text{ช่วงชั้นคะแนน} = \text{พิสัย/จำนวนชั้น} \quad (\text{พิสัย} = \text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด})$$

ในที่นี้คะแนนสูงสุดคือ 5 คะแนน ต่ำสุดคือ 0 คะแนน และแบ่งระดับผลลัพธ์ก่อนและหลังจากการมีส่วนร่วมเป็น 6 ช่วงชั้น ดังนั้นจะได้ช่วงคะแนน จากการคำนวณ คือ

$$\begin{aligned} \text{ช่วงชั้นคะแนน} &= (5 - 0) / 6 \\ &= 0.83 \end{aligned}$$

ดังนั้น ความห่างของช่วงชั้นคะแนนในแต่ละระดับจะเท่ากับ 0.83 โดยแบ่งระดับได้ดังนี้

คะแนน	4.16 - 5.00	คะแนน	มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชนในระดับมากที่สุด
คะแนน	3.33 - 4.15	คะแนน	มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชนในระดับมาก
คะแนน	2.50 - 3.32	คะแนน	มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชนในระดับปานกลาง
คะแนน	1.67 - 2.49	คะแนน	มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชนในระดับน้อย
คะแนน	0.84 - 1.66	คะแนน	มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชนในระดับน้อยที่สุด
คะแนน	0.00 - 0.83	คะแนน	ไม่มีผลต่อครัวเรือน/ชุมชน

ตอนที่ 4 สภาพปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และข้อเสนอแนะ โดยให้กลุ่มตัวอย่างเขียนคำตอบลงไปในช่วงว่างที่กำหนดไว้

คุณภาพของเครื่องมือ

การหาความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย ดำเนินการดังนี้

1) การหาความเที่ยงตรง (Validity)

โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน หลักการของการจัดการร่วมและการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน แนวคิดเรื่องการทำมาหากิน แล้วนำแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น ไปปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบและแก้ไขให้มีความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content validity) จำนวน 5 ท่าน คือ

- (1) ผศ.ดร.เยาวนิจ กิตติธรรกุล
สถาบันทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- (2) ผศ.ดร.จารุณี เชี่ยววารีสังจะ
ภาควิชาวาริชศาสตร์คณะทรัพยากรธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- (3) รศ.ดร.สุวัจน์ ธีรุต
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
- (4) นายสายันต์ เอี่ยมมรด
หัวหน้ากลุ่มบริหารจัดการประมง สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา
- (5) นายเสรี เพชรฤทธิ์
หัวหน้าศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่างสงขลา

ผู้วิจัยได้พิจารณาตามความครบถ้วนของคำถาม ความชัดเจนของภาษาที่ใช้ถาม ความเที่ยงตรงเพื่อดูความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence : IOC เกณฑ์ที่ใช้ให้คะแนนในแต่ละคำถามมี 3 ระดับ คือ 1) ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย มีค่าเท่ากับ 1 คะแนน 2) ไม่แน่ใจหรือข้อคำถามกำกวม โดยข้อคำถามอาจจะต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยให้มากขึ้น มีค่าเท่ากับ 0 คะแนน และ 3) ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์โดยต้องมีการพิจารณาทบทวนเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่สุด มีค่าคะแนนเท่ากับ -1

จากนั้นนำผลคะแนนที่ได้จากการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาดัชนีความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Validity) โดยใช้สูตรของ โรวินลลี และแฮมเบิลตัน มีสูตรการคำนวณดังนี้ (Rovinelli and Hambleton 1977 อ้างใน กรมวิชาการ, 2545)

$$\frac{IOC}{N} = \sum R$$

โดยที่ IOC = เป็นค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์

$\sum R$ = เป็นผลรวมของคะแนนจากการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ

N = เป็นจำนวนผู้เชี่ยวชาญ

หากคะแนนออกมาได้มากกว่าหรือเท่ากับ 0.6 แสดงว่าคำถามของผู้วิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ สามารถนำไปใช้ได้ แต่ควรมีการปรับปรุงแก้ไขด้านภาษาให้มีความสอดคล้องมากขึ้น แต่ถ้าคะแนนมีค่าน้อยกว่า 0.5 นั้นแสดงให้เห็นว่าข้อคำถามของผู้วิจัยไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จะต้องมีการปรับปรุงและแก้ไขหรือตัดทิ้ง ในระหว่างนี้ผู้วิจัยได้ปรับปรุงข้อคำถามของผู้เชี่ยวชาญตามข้อเสนอแนะ เช่น ในเรื่องของภาษาที่ใช้อาจทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เข้าใจ หรือยากเกินไป เป็นต้น หลังจากนั้นนำผลการตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามที่มีความถูกต้องเรียบร้อยมีค่ามากกว่า 0.6 ทุกข้อ (ภาคผนวก ค.) จากนั้นนำไปเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยในขั้นตอนต่อไป

2) การทดสอบหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability)

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะที่ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน ได้แนะนำ แล้วนำมาปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และภายหลังจากที่ได้แก้ไขแล้ว ได้นำไปทำการทดลองใช้ (Try Out) ทำการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน 3 ครั้ง ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษา ในที่นี้คือหมู่ที่ 4 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งมีลักษณะพื้นที่ใกล้เคียงมากที่สุด แล้วนำผลจากการทดลองใช้แบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์ความเชื่อถือได้ (Reliability) โดยเทคนิคการวัดความสอดคล้องภายในชุดเดียวกัน (Internal consistency) การทดสอบความเชื่อมั่นในตอนต้นที่ 2 ใช้วิธีหาความสอดคล้องภายในของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (Kuder and Richardson) คือ สูตร K.R. 20 (สุวิมล ติरणันท์, 2546) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.77 หมายถึงแบบทดสอบเชื่อถือได้ค่อนข้างสูงเพราะมีค่าความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2546)

การทดสอบหาความเชื่อมั่นในตอนต้นที่ 3 ใช้ค่าความเชื่อมั่นแบบการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91 โดยค่าความเชื่อมั่นที่ดีควรจะเป็นบวก และมีค่าตั้งแต่ 0.7 ขึ้นไป (สุวิมล ติरणันท์, 2546)

ผลจากการทดสอบหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามตอนต้นที่ 2 และตอนต้นที่ 3 โดยใช้วิธีดังกล่าวข้างต้น สามารถนำแบบสอบถามไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างได้ จึงนำแบบสอบถามที่เสร็จสมบูรณ์ไปใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

3.6.3 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative analysis)

จากแบบสอบถามใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย 6 ตอน คือ

ตอนที่ 1: ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ เป็นต้น โดยนำมาแจกแจง ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

ตอนที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) เพื่ออธิบายลักษณะระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในแต่ละขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่ การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุและปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อแก้ปัญหา การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ตอนที่ 3 ผลลัพธ์ก่อนและหลังจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ทั้ง 5 ด้านในระดับชุมชน และระดับครัวเรือน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) และ ค่า t-test เพื่ออธิบายและเปรียบเทียบความแตกต่างทางสถิติของค่าเฉลี่ยก่อน-หลังการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ทั้ง 5 ด้านในระดับชุมชน และระดับครัวเรือน

ตอนที่ 4 สภาพปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และข้อเสนอแนะ นำมาจัดกลุ่มและนำมาอธิบายเป็นข้อๆ

3.7 การเปรียบเทียบข้อมูลปริมาณสัตว์น้ำในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559

การเก็บข้อมูลปริมาณสัตว์น้ำครั้งนี้ เป็นการเก็บข้อมูลปริมาณสัตว์น้ำแยกเป็นรายปี ใช้การบันทึกปริมาณสัตว์น้ำตามชนิดที่พ่อค้ารับซื้อ ระหว่างปี พ.ศ. 2553 – 2559 โดยเก็บข้อมูลจากรายการรับซื้อสัตว์น้ำจากชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่หมู่ที่ 1 นำมาขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่อยู่นอกพื้นที่ ซึ่งเข้ามารับซื้อสัตว์น้ำอยู่เป็นประจำ จำนวน 5 ราย ซึ่งพ่อค้าคนกลางทุกคนได้อนุญาตให้ผู้วิจัยนำข้อมูลมาบันทึกลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และนำต้นฉบับรายการรับซื้อสัตว์น้ำดังกล่าวไปคืนเมื่อทำการบันทึกข้อมูลแล้วเสร็จ

บทที่ 4

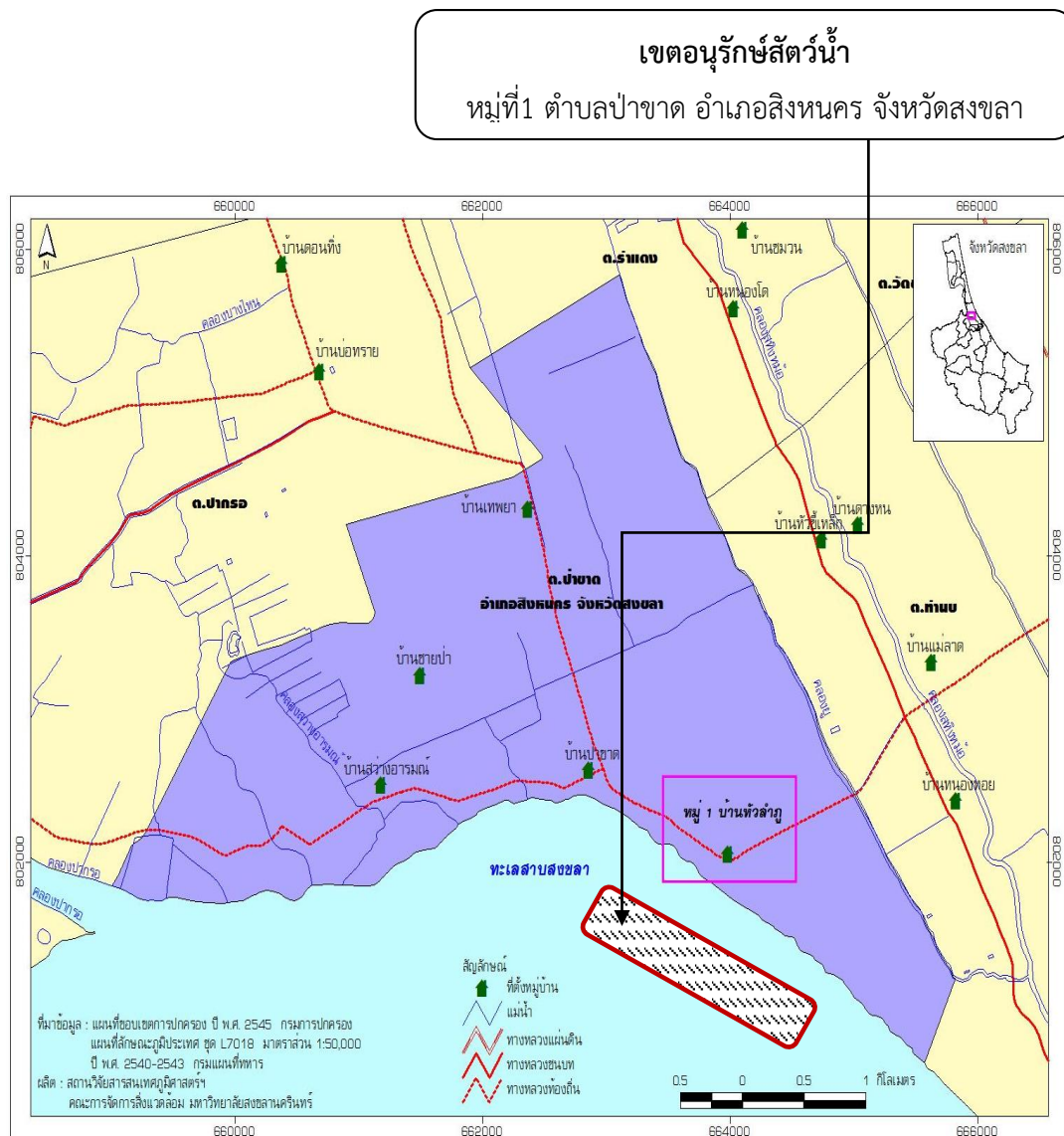
ผลการวิจัย

ผลการศึกษาของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำกรณีศึกษาหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed method) โดยมุ่งเน้นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และเสริมด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ร่วมกัน ได้ผลดังต่อไปนี้

- 4.1 ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย
- 4.2 พัฒนาการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่
- 4.3 ขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานอนุรักษ์สัตว์น้ำ
- 4.4 ระดับและผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำรวมทั้งปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 4.5 ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

4.1 ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย

พื้นที่วิจัย (ภาพที่ 4.1) คือ พื้นที่หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นที่ราบลุ่มทอดขนานไปกับริมฝั่งทะเลสาบสงขลาเป็นแนวยาว ประมาณ 4 กิโลเมตร ประกอบด้วย 4 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านหัวลำภู ชุมชนบ้านหัวหมอน ชุมชนบ้านทับอวน และชุมชนบ้านหัวปรัง มีเนื้อที่ 69.97 ตารางกิโลเมตร (3,767ไร่) จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 120 ครัวเรือน ประชากรรวม 571 คน เป็นชาย 295 คน และหญิง 276 คน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งทะเลสาบ เป็นพื้นที่เหมาะแก่การทำอาชีพประมงริมฝั่ง เกษตรกรรม น้ำตาลโตนด เลี้ยงสัตว์ และปลูกผักสวนครัวโดยอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ลักษณะภูมิอากาศได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน ประชาชนนับถือศาสนาพุทธ 100 % การคมนาคม หมู่ที่ 1 เป็นหมู่บ้านซึ่งมีบริเวณติดกับพื้นที่ หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ตำบลป่าขาด การคมนาคมของหมู่บ้านนี้ติดต่อกับหมู่บ้านอื่นได้สะดวกด้วยถนนลาดยาง ในส่วนของภายในหมู่บ้านก็เป็นถนนลาดยาง การสัญจรไปมาได้สะดวก ระยะทางจากหมู่บ้านถึงที่ว่าการอำเภอสิงหนคร ประมาณ 8 กิโลเมตร มีบริการรถรับจ้างประจำทางกระบะหลังคาสูง (แผนพัฒนาสามปี องค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด พ.ศ. 2558 – 2560)

ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงที่ตั้งพื้นที่วิจัยและเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ที่มาข้อมูล : แผนที่ขอบเขตการปกครอง ปี พ.ศ. 2545 กรมการปกครองแผนที่ลักษณะภูมิประเทศ ชุด L7018 มาตรฐาน 1 : 50,000 ปี พ.ศ. 2540 - 2543 กรมแผนที่ทหาร

ที่มา : สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

4.1.1 ที่ตั้งชุมชน

ชุมชน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสิงหนครประมาณ 8 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ

ทิศเหนือ	จรด	บ้านเทพยา หมู่ที่ 3 ตำบลป่าขาด
ทิศใต้	จรด	ทะเลสาบสงขลา
ทิศตะวันออก	จรด	หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 6 ตำบลทำนบ อำเภอสิงหนคร
ทิศตะวันตก	จรด	ทะเลสาบสงขลา และหมู่ที่ 2 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร

1) เนื้อที่ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อที่ 69.97 ตารางกิโลเมตร (3,757 ไร่)

2) ภูมิประเทศ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด มีสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งทะเลสาบ เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนา การเกษตร ประมงชายฝั่ง และเลี้ยงสัตว์ ประมาณ 2,868 ไร่ นอกจากนั้นเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ว่างเปล่าประมาณ 899 ไร่

3) ภูมิอากาศ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด มีลักษณะภูมิอากาศได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มี 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน

4) สภาพเศรษฐกิจ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นพื้นที่ราบริมฝั่งทะเลสาบ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ทำการเกษตร ทำน้ำตาลโตนด เลี้ยงสัตว์ และปลูกผักสวนครัวโดยอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว

4.1.2 โครงสร้างพื้นฐาน

1) การคมนาคม หมู่ที่ 1 ถ้าเดินทางออกจากที่ว่าการอำเภอสิงหนครไปตามถนนสาย 408 ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านซึ่งมีบริเวณติดกับพื้นที่ หมู่ที่ 2, และ หมู่ที่ 3 ตำบลป่าขาด ทำให้การคมนาคมของหมู่บ้านนี้ติดต่อกับหมู่บ้านอื่นได้สะดวกด้วยถนนลาดยางภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางและถนนเสริมด้วยคอนกรีต คนในหมู่บ้านสัญจรไปมาได้สะดวก

2) สาธารณูปโภค มีการบริการด้านสาธารณูปโภค คือ

(1) การไฟฟ้า อยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอสิงหนคร มีไฟฟ้าบริการประชาชนในหมู่บ้านทุกครัวเรือน จำนวน 120 ครัวเรือน

(2) ประปา ประจำหมู่บ้าน จำนวน 2 แห่ง

(3) ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน จำนวน 1 แห่ง

(4) หอกระจายข่าว จำนวน 1 แห่ง

(5) โทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้าน ติดตั้งภายในหมู่บ้าน จำนวน 1 แห่ง

(6) มีร้านค้าภายในหมู่บ้าน จำนวน 3 แห่ง

3) **ด้านการศึกษา** การศึกษาของเยาวชนในระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาในโรงเรียนวัดป่าขาด ซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน ส่วนการศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาส่วนใหญ่จะเข้าเรียนในโรงเรียนสงขลาวิทยาคม รองลงมาโรงเรียนชะแล่นิมิตวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนของรัฐและการศึกษาในระดับอุดมศึกษา นักเรียนเข้าเรียนในสถานศึกษาของรัฐและเอกชนต่างๆ ทั้งภายในตัวจังหวัดและต่างจังหวัด

4) **โครงสร้างทางสังคม** วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณี ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ 100 % มีวิถีชีวิตอยู่กันแบบพี่ๆ น้องๆ ใครเดือดร้อนก็จะช่วยเหลือกัน เกื้อกูลกันแบบเครือญาติ มีการประกอบศาสนกิจร่วมกันเป็นกลุ่มในวันสำคัญ เช่น ทำบุญสงกรานต์ ทำบุญเดือนสิบ และนิยมช่วยในงานพิธีต่างๆ เช่น งานศพ งานบวช งานแต่งงาน ทำให้เกิดมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นกัน ทั้งรับรู้ข่าวสารจากภายนอก สิ่งที่เป็นสาระประโยชน์ต่อชุมชน

4.1.3 ประชากร

หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด มีครัวเรือนทั้งหมด 120 ครัวเรือน โดยมีประชากรทั้งสิ้น 571 คน โดยแยกเป็นชาย จำนวน 295 คน และหญิง 276 คน รายละเอียดของช่วงอายุแสดงใน (ตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 ช่วงอายุของประชากรหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด

ช่วงอายุประชากร	จำนวนเพศชาย (คน)	จำนวนเพศหญิง (คน)	จำนวนรวม (คน)
น้อยกว่า 1 ปี	3	1	4
1 ปีเต็ม - 2 ปี	9	7	16
3 ปีเต็ม - 5 ปี	4	4	8
6 ปีเต็ม - 11 ปี	22	20	42
12 ปีเต็ม - 14 ปี	14	17	31
15 ปีเต็ม - 17 ปี	19	12	31
18 ปีเต็ม - 25 ปี	40	31	71
26 ปีเต็ม - 49 ปี	110	116	226
50 ปีเต็ม - 60 ปี เต็ม	40	27	67
มากกว่า 60 ปีเต็มขึ้นไป	34	41	71
รวมทั้งสิ้น	295	276	571

ที่มา : ข้อมูลฝ่ายทะเบียนอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 03 กันยายน 2559

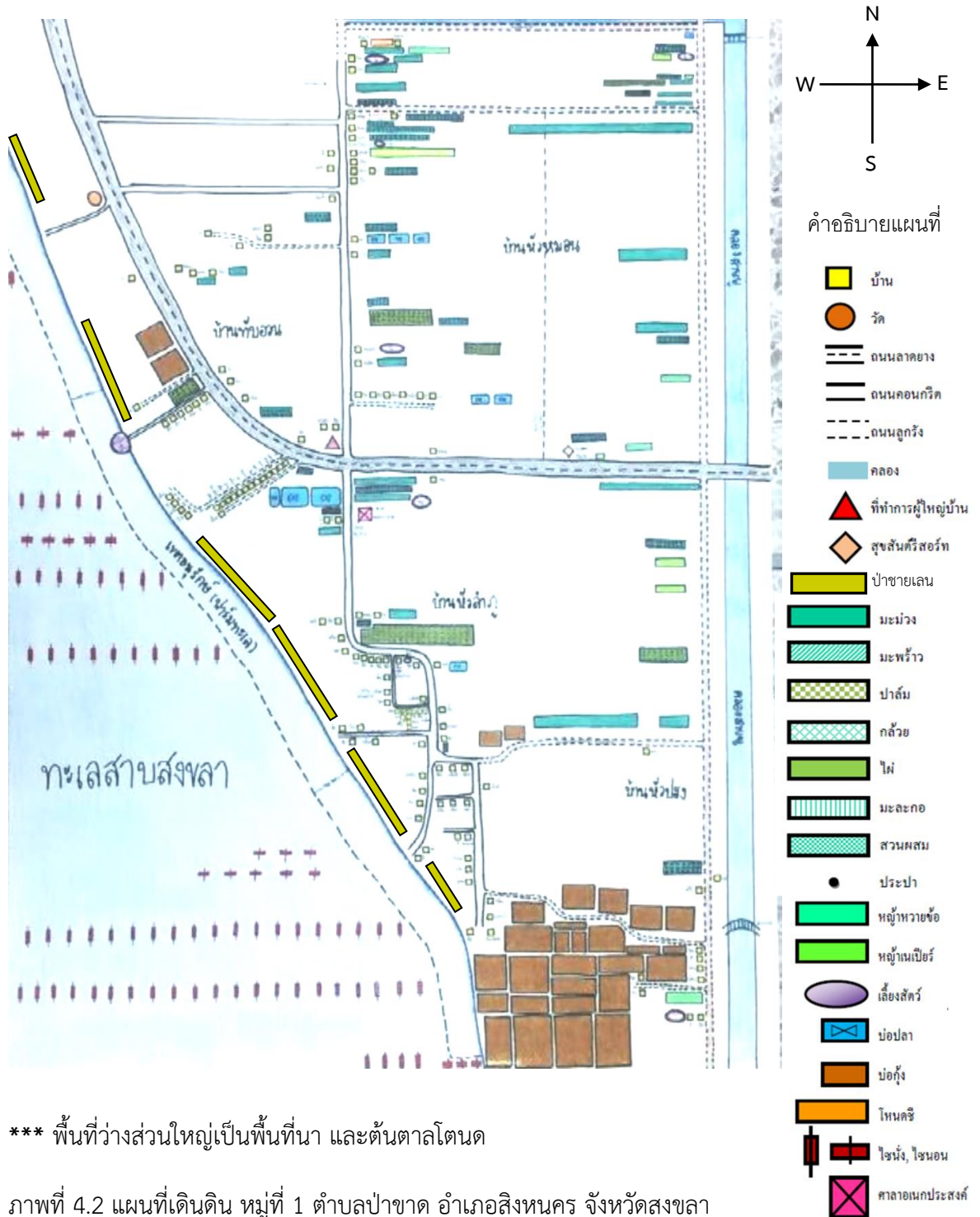
4.1.4 แผนที่เดินดิน

แผนที่เดินดินหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา (ภาพที่ 4.2) ได้ดำเนินการเพื่อช่วยให้การศึกษาชุมชนง่ายยิ่งขึ้น เพื่อให้เห็นภาพรวมของชุมชน ทำให้ได้ข้อมูลที่ น่าเชื่อถือ เพราะได้จากการสำรวจและดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1) ดำเนินการจัดทำแผนที่รอบนอก เพื่อศึกษาชุมชน โดยทำการศึกษาขอบเขต ชุมชน ถนน เส้นทางคมนาคม และสถานที่สำคัญในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน ลำคลอง ถนนสายหลัก ถนนสายรอง และทะเลสาบ เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับใช้วางแผนในขั้นตอนต่อไป

2) ดำเนินการจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน หมู่ที่ 1 โดยสำรวจด้วยวิธีเดินเท้าไปพร้อมกับการสำรวจการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

3) นำข้อมูลที่รวบรวมได้จัดทำเป็นแผนที่เดินดิน เพื่อใช้ประโยชน์ในการสำรวจชุมชนต่อไป

*** พื้นที่ว่างส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นา และต้นตาลโตนด

ภาพที่ 4.2 แผนที่เดินดิน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
ที่มา : รายงานการศึกษาชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

สถาบันทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2557: 18-19)

จากแผนที่สามารถบอกถึงลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน จุดเด่น และทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนได้ดังนี้

(1) ชุมชนบ้านหัวลำภู ทิศเหนือติดต่อกับชุมชนบ้านหัวหมอน ทิศใต้ติดต่อกับชุมชนบ้านหัวปรัง ทิศตะวันออกติดต่อกับคลองสายยู และทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลสาบสงขลา โดยมีป่าชายเลนคั่นระหว่างชุมชนกับทะเลสาบ การใช้ประโยชน์พื้นที่ของชุมชน ได้แก่ การทำประมง ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นพื้นที่ทำนา และตาลโตนด มีการปลูกปาล์มน้ำมัน ทำสวนผลไม้ (มะม่วง, กล้วย, มะพร้าว) ทำสวนผสม บางบ้านเลี้ยงหมู และเป็ด มีบ่อเลี้ยงปลาขนาดเล็ก

(2) ชุมชนบ้านหัวหมอน ทิศเหนือติดต่อกับ หมู่ที่ 3 ตำบลป่าขาด ทิศใต้ติดต่อกับชุมชนบ้านหัวลำภู การใช้ประโยชน์พื้นที่ของชุมชน โดยมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาและทำตาลโตนด มีสวนผลไม้ และสวนผสม (มะม่วง, กล้วย, มะละกอ) มีการปลูกต้นไผ่ หญ้าหว่ายข้อ บ้างบ้านเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว หมู และบ่อเลี้ยงปลา พืชชนิดเด่นที่มีในชุมชนบ้านหัวหมอนคือต้นตาลโตนด และสวนมะม่วงพิมเสน

(3) ชุมชนบ้านทับอวน ทิศตะวันออกติดต่อกับชุมชนบ้านหัวหมอน ทิศเหนือติดต่อกับหมู่ที่ 2 ตำบลป่าขาด ทิศใต้ติดต่อกับชุมชนบ้านหัวลำภู และทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลสาบสงขลา การใช้ประโยชน์พื้นที่ของชุมชน ได้แก่ การทำประมง มีท่าเทียบเรือหมู่บ้าน และบ่อเลี้ยงปลา มีการทดลองปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นา ทำสวนมะม่วงและทำสวนผสม

(4) ชุมชนบ้านหัวปรัง ทิศเหนือติดต่อกับชุมชนบ้านหัวลำภู ทิศตะวันออกติดต่อกับคลองสายยู และหมู่ 4, 6 ตำบลท้านบ และทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลสาบสงขลา การใช้ประโยชน์พื้นที่ของชุมชน ได้แก่ การทำนาและตาลโตนด มีสวนมะม่วง สวนผสม ปาล์มน้ำมัน ไผ่ และหญ้าหว่ายข้อ ซึ่งพื้นที่ที่ติดกับเขตตำบลท้านบ ส่วนใหญ่เป็นบ่อเลี้ยงกุ้ง

ในพื้นที่ริมทะเลสาบสงขลาที่ติดกับหมู่ที่ 1 มีการจัดตั้งเขตอนุรักษ์ที่เรียกว่า “ฟาร์มทะเล” ห่างจากชายฝั่งเป็นระยะ 300 เมตร ซึ่งห้ามไม่ให้มีการทำประมงทุกชนิดในพื้นที่ดังกล่าว ส่วนนอกเขตอนุรักษ์มีเครื่องมือประมง 2 ชนิด คือ ไชนั้ง และไชนอน โดยเครื่องมือประมงส่วนใหญ่เป็นไชนั้ง ที่เรียงต่อกันไปตลอดแนวทะเลสาบจนถึงบ้านปากบางภูมิ อ.ควนเนียง จ.สงขลา ซึ่งเกิดจากพัฒนาการในการขับเคลื่อนของชุมชนดังจะกล่าวในตอนต่อไป

4.2 พัฒนาการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

ในอดีตทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลสาบที่มีความอุดมสมบูรณ์มากในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งปริมาณสัตว์น้ำที่มีมากและระบบนิเวศของน้ำที่มีความแตกต่างจากที่อื่นๆ มีทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย ชาวบ้านรอบทะเลสาบจึงมีอาชีพทำประมงเป็นอาชีพหลัก เรียกได้ว่าชาวบ้านต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติจากทะเลสาบสงขลาในการดำรงชีวิต แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้น มีการใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงในการจับสัตว์น้ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งอวนรุน ซึ่งทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนที่ยังไม่เจริญพันธุ์ได้คราวละมากๆ ประกอบกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางทะเลกำลังเสื่อมโทรม ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างน่าตกใจ วิถีชีวิตที่เรียบง่ายจึงค่อยๆ จางหายไปเมื่อการพัฒนาขยายตัวมากขึ้น (กรมควบคุมมลพิษ, 2557)

ชุมชนตำบลป่าขาดเป็นหมู่บ้านชาวประมงแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลสาบสงขลาตอนล่าง มีประชากรทั้งสิ้น 626 คนหรือมี 5 หมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด, 2558) ซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่ทำประมงแบบยังชีพ (ภาพที่ 4.3) ทั้งน้ำเค็ม น้ำจืด และน้ำกร่อย ด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้าน เช่น กัด ไช้หนัง อวน แห เป็นต้น ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้ไม่ทำลายความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมง โดยในอดีตจำนวนสัตว์น้ำมีความชุกชุมและเพียงพอต่อความต้องการของประชาชน ต่อมาเกิดกระแสประมงพาณิชย์เพื่อการส่งออก ทำให้กลุ่มนักธุรกิจซื้อขายสัตว์น้ำเข้ามาแสวงหาทรัพยากรประมงในบริเวณพื้นที่ทำมาหากินของชุมชน ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาหลายประการเช่น การใช้เครื่องมือไม่เหมาะสม เช่น อวนรุน ทำให้สัตว์น้ำตัวอ่อนติดอวนไปด้วย ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงกว่าเดิม ส่วนสัตว์น้ำที่เหลืออยู่ก็เจริญเติบโตไม่ทันกับความต้องการ คนในชุมชนต้องประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงดังกล่าว ผู้นำและแกนนำชุมชนจึงได้ร่วมกันระดมความคิด เพื่อหาแนวทางการแก้ไขให้ชุมชนสามารถอยู่รอดได้

จากการรวบรวมข้อมูลการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่มของแกนนำและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ทำให้ผู้วิจัยสามารถจำแนกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ได้แก่ 1) พัฒนาการของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานอนุรักษ์สัตว์น้ำ และ 3) บทบาทของหน่วยงานที่ต่างๆ ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

เนื้อหาในตอนต่อไปนี้จะมุ่งนำเสนอการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลาตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน จนกระทั่งชุมชนมีการจัดตั้งเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำวัยอ่อน มีมาตรการกฎระเบียบ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 4.3 การทำประมงแบบยังชีพด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้าน (ไชนัง)
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2558

4.2.1 การรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำ

เนื้อหาในตอนนี้เป็น การนำเสนอพัฒนาการการต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำและการเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการแบ่งช่วงตามสถานการณ์ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของชุมชน ได้เป็น 4 ช่วง ดังนี้

1) ช่วงที่ 1 ตั้งแต่ทศวรรษ 2520 – พ.ศ. 2530

ทะเลสาบสงขลามีพื้นที่ประมาณ 1,040 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 616,750 ไร่ ระบบนิเวศของน้ำที่มีความแตกต่างจากที่อื่นๆ มีทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย เป็นทะเลสาบที่มีลักษณะเป็นทะเลสาบเปิด (ลากูน) มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีเทือกเขาและลำคลองหลายสายนำพาแร่ธาตุต่างๆ ที่มีประโยชน์มาสะสมไว้ จึงทำให้บริเวณดังกล่าวเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำน้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ชาวบ้านยังทำประมงแบบอนุรักษ์ ทำ

ให้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เปรียบเสมือนเป็นอยู่อาศัยน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตลอดมา

หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด มีเนื้อที่ 69.97 ตารางกิโลเมตร (3,757 ไร่) ขนานกับชายฝั่ง ประชาชนในพื้นที่มากกว่าร้อยละ 60 ประกอบอาชีพประมง ชาวประมงพื้นบ้านนับถือศาสนาพุทธใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย

เครื่องมือประมงของชาวบ้านเป็นเครื่องมือขนาดเล็ก ใช้เพื่อเลือกจับสัตว์น้ำเฉพาะชนิดและเฉพาะขนาด เลือกจับสัตว์น้ำตามแต่ละพื้นที่ ขึ้นอยู่กับฤดูกาล หรือจับตามฤดูกาล เช่น อวนกุ้งจับเฉพาะกุ้งที่ได้ขนาดเช่นกุ้งก้ามกราม เพราะใช้ตาอวนมีขนาด 3 เซนติเมตร ยาวประมาณ 500 เมตร ลึก 200 ตา สัตว์น้ำขนาดเล็กจึงไม่ติดมา ส่วนไชนอนใช้จับปูและกุ้งก้ามกราม การที่ชาวประมงจะเลือกใช้เครื่องมือชนิดใดนั้น จะต้องเรียนรู้ทั้งธรรมชาติของสัตว์น้ำชนิดนั้นๆ รู้จักทิศทางของน้ำ และเรียนรู้สภาพดินฟ้าอากาศเสียก่อน เงื่อนไขการจับสัตว์น้ำที่จำกัดดังกล่าวจึงส่งผลให้สัตว์น้ำมีโอกาสฟื้นตัว จึงเป็นการใช้เครื่องมือการทำประมงอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของชุมชนในสมัยนั้น

การทำประมงในช่วงต้นของก่อนยุคนี้ยังไม่มีเครื่องทุ่นแรง ใช้วิธีพาย แจว สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ยังไม่มี ต้องอาศัยภูมิปัญญา และความชำนาญอย่างมาก ต่อมาภายหลังจากการสนับสนุนนโยบายการประมงของรัฐ ทำให้การประมงในทะเลสาบสงขลาเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยในแต่ละหมู่บ้านมีการปรับเปลี่ยนการใช้เครื่องมือประมงที่มีความซับซ้อนมากขึ้นทั้งชนิดและขนาดของเครื่องมืออุปกรณ์ ทั้งการนำเรือยนต์หางยาวมาใช้ในการทำประมงมากขึ้น ในช่วงแรกการใช้เครื่องมือประมงยังคงเป็นการดัดแปลงการใช้เครื่องมือที่ไม่แตกต่างไปจากเดิมมากนัก กล่าวคือยังคงเป็นการใช้เครื่องมือประมงขนาดเล็กเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากปัจจัยทางด้านเงินทุนสำหรับเครื่องมือประมงมีราคาสูง จึงทำให้ชาวประมงไม่มีกำลังซื้อ แต่ต่อมาภายหลังการใช้เครื่องมือแบบดั้งเดิมค่อยๆ ลดจำนวนลง มีการใช้เครื่องมือสมัยใหม่มาแทนที่ เช่น ใช้เรือติดเครื่องยนต์ แทนเรือแจว เรือพาย มีการใช้อวนไถลอนแทนอวนเชือกป่าน เป็นต้น (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1; วันที่สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2559)

2) ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2531 – 2540

จากการส่งเสริมของรัฐ ชุมชนชาวประมงทะเลสาบสงขลาหลายชุมชนรวมถึงชุมชนหมู่ที่ 1 ป่าขาด เริ่มมีพัฒนาการและการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงของตนเองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ชาวบ้านบางคนที่มีเงินทุนสูงได้ปรับเปลี่ยนไปทำเรืออวนรุนขนาดเล็ก แต่เนื่องจากในขณะนั้นชาวบ้านยังไม่ทราบว่าการหากินด้วยเรืออวนรุนเป็นสิ่งที่ขัดต่อกฎหมาย และในขณะนั้นทรัพยากรยังคง ความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก การทำมาหากินยังไม่ฝืดเคือง จึงยังไม่เกิดความ

ขัดแย้ง แต่เมื่อทรัพยากรเริ่มลดลง ชาวบ้านจับสัตว์น้ำได้น้อยลง ประกอบกับเมื่อได้รับทราบว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำผิดกฎหมาย จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกับหมู่บ้านอื่นๆ ที่ทำประมงอวนรุน

ในปี พ.ศ. 2531 เรืออวนรุนได้สร้างความเสียหายให้แก่เครื่องมือประมงพื้นบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ได้มีการทำเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์เอาไว้บริเวณที่วางอย่างเด่นชัด เพื่อให้เรือที่เข้าใกล้สามารถหลบหลีกได้ แต่เรืออวนรุนเหล่านั้นมักเพิกเฉยไม่สนใจ หรือทำเป็นมองไม่เห็นสัญลักษณ์ลักษณะดังกล่าว ชาวบ้านในชุมชนได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทราบ แล้วรวมกลุ่มกันนำเรือออกไปจับไล่ ซึ่งก็ได้ผลเพียงเล็กน้อย และไม่สามารถแก้ไขได้อย่างถาวร ในช่วงนี้ชาวบ้านยังไม่มี การรวมกลุ่มและยังไม่มีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามาช่วยเหลือ หรือให้คำแนะนำในการแก้ปัญหา ทำให้การทำงานของชาวประมงในชุมชนยังไม่มีแบบแผนหรือแนวทางที่ชัดเจน มีเพียงการระดมกำลังกัน ผลักดันให้เรืออวนรุนที่ลักลอบเข้ามาให้ออกจากพื้นที่ ซึ่งเป็นการดำเนินการแบบการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นส่วนใหญ่

ในช่วงเวลานั้นชาวประมงในชุมชนและผู้นำพยายามแก้ไขปัญหาอวนรุนที่มาจากหมู่บ้านข้างเคียง โดยการเจรจาขอร้องแต่ก็ไม่เป็นผล ต่อมาจึงใช้วิธีการประท้วง และออกไปจับไล่เรือที่เข้ามาทำประมงในเขตหมู่บ้าน ทำให้เรืออวนรุนขนาดเล็กของหมู่บ้านข้างเคียงไม่กล้าเข้ามาทำประมงในเขตหน้าบ้านของชุมชน แต่การดำเนินการดังกล่าวของชุมชนทำให้หมู่บ้านอื่นไม่พอใจ จนเกิดเป็นปัญหาความขัดแย้งขึ้น ความขัดแย้งมีความรุนแรงมากจนถึงขนาดที่ว่า แกนนานที่ออกไปจับไล่เรืออวนรุนที่เข้ามาสกลอบจับสัตว์น้ำในเขตชุมชน ไม่สามารถเข้าไปในหมู่บ้านใกล้เคียงได้ เนื่องจากเกรงว่าจะไม่ปลอดภัย จนกระทั่งแกนนำบางรายต้องอพยพไปขายแรงงานยังต่างถิ่น อาจกล่าวได้ว่าช่วงนี้เป็นช่วงที่คนในชุมชนมีความอ่อนแอมากที่สุด

ในช่วงปีเดียวกันนี้ การทำอาชีพนากุ้งได้เริ่มแพร่ขยายเข้ามาสู่ท้องที่อำเภอสิงหนคร หลายคนตื่นตื่น ให้ความสนใจกับอาชีพใหม่ แต่ชาวบ้านบางส่วนมองไปอีกแนวทางหนึ่ง เพราะคำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมามากมาย จากแหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากการบอกเล่าของชาวบ้านในชุมชนป่าขาด อาชีพทำนากุ้งเฟื่องฟูเป็นอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2534 พื้นที่นาจำนวนมากถูกกว้านซื้อจากนายทุน ชาวบ้านที่ไม่มีความรู้จึงเลือกที่ทำนากุ้งแต่ไม่มีต้นทุน จึงเริ่มนำโฉนดที่ดินไปจำนอง เพื่อนำมาลงทุนเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในระหว่างนี้ธุรกิจและสิ่งอำนวยความสะดวกเกิดขึ้นมากมาย เช่น มีห้องอาหาร ร้านอาหารโอเค ร้านค้าสินค้า และส่งผลให้ค่าครองชีพของชาวบ้านโดยรวมสูงขึ้น สินค้าและข้าวของทุกอย่างแม้แต่ของที่มิในท้องถิ่นมีราคาแพง ค่านิยมและนิสัยในการใช้จ่ายเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4; วันที่สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2559)

จากการขยายพื้นที่การเลี้ยงกุ้งไปอย่างกว้างขวาง ในปี 2530 - 2540 และพยายามเร่งการเพิ่มผลผลิตกุ้ง ดังนั้นจึงทำให้การลงทุนในการเลี้ยงกุ้งสูงขึ้นตามไปด้วย รายได้ที่ได้ในช่วงหนึ่งๆ การเลี้ยง จึงขึ้นอยู่กับราคากุ้งในช่วงนั้นๆ ด้วย ราคากุ้งจะขึ้นอยู่กับกลไกตลาดโดยสมบูรณ์ เกษตรกรผู้เลี้ยงนอกจากจะต้องเสี่ยงเกี่ยวกับอัตราการเจริญเติบโตที่ไม่แน่นอนของกุ้งแล้ว ที่สำคัญคือ ต้องเสี่ยงกับราคากุ้งที่เปลี่ยนไปตามสถานการณ์ต่างๆ ของโลก และที่สำคัญอีกอย่างก็คือ โรคกุ้ง โดยส่วนใหญ่โรคจะเกิดมาจากน้ำเสีย ทำให้กุ้งอ่อนแอ และเกิดโรคได้ง่าย

3) ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2541 - 2550

ในปี 2543 ชาวนาุ้งจำนวนมากได้รับความเสียหายจากน้ำท่วมครั้งใหญ่ เนื่องจากประสพภาวะขาดทุนจนหลายรายต้องหยุดกิจการ จนมาถึงปี 2545 ธุรกิจการทำนาุ้งประสบปัญหาอย่างรุนแรงจากการแพร่ระบาดของโรคกุ้ง การลงทุนสูงที่ได้กำไรน้อยและขาดทุน ชาวนาุ้งเริ่มทิ้งให้บ่อร้าง เหลือแต่เพียงเจ้าของธุรกิจเพียงรายเดียวที่ยังคงดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งภายหลังปี 2547 ก็เปลี่ยนมาเป็นเลี้ยงปลานิลแทน

ต่อมาต้นปี 2545 วิกฤตการณ์น้ำเน่าเสียในทะเลสาบสงขลาเริ่มมีความรุนแรงขึ้นเมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอสิงหนคร อีกทั้งน้ำเสียจากการเลี้ยงปลาในกระชังบริเวณรอบเกาะยอ ซึ่งในช่วงนั้นมีชาวพุดกันปากต่อปากจากชาวประมงที่ออกไปหากินในบริเวณนั้นว่า เกิดน้ำเน่าเสียและปลาตายเกลื่อน ในตอนนั้นชาวบ้านคิดว่าต้นเหตุของความเสื่อมโทรมมาจากน้ำเสียซึ่งถูกปล่อยออกจากหลายแหล่ง คือน้ำเสียจากโรงงานในชุมชน ซึ่งเริ่มเข้ามาก่อตั้งโรงงานผลิตอาหารแช่แข็งในปี 2546 อย่างไรก็ตามต้นเหตุของน้ำเสียไม่ได้เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่ยังเกิดจากน้ำเสียจากชุมชน เกษตรกรรม และนาุ้งอีกด้วย ความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำทำให้ระบบนิเวศของทะเลสาบสงขลาเสียหายและส่งผลให้ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำลดลง

ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงซึ่งมีความใกล้ชิดกับทรัพยากรสัตว์น้ำมากที่สุด เริ่มรับรู้ถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำเด่นชัดมากขึ้น เมื่อเริ่มมีเรืออวนรุนจากภายนอกเข้ามาทำการประมงในพื้นที่ชายฝั่งหน้าบ้านมากขึ้น มีการรื้อเอาเครื่องมือประมงของชาวบ้านหายไปหลายต่อหลายครั้ง ทรัพยากรสัตว์น้ำก็เริ่มหายากมากขึ้นนับแต่นั้นมา (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 8; วันที่สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2559)

4) ช่วงที่ 4 พ.ศ. 2551 ถึง พ.ศ. 2559

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ที่เริ่มมีโรงงานแปรรูปสัตว์น้ำ มาตั้งในพื้นที่ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2550 ชาวบ้านที่ทำมาหากินโดยอาศัยธรรมชาติในทะเลสาบเริ่มรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงในการทำมาหากิน ทำให้มีความเป็นอยู่ที่ลำบากมากขึ้น ซึ่งเกิดจากวิกฤติการณ์ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำ ปัญหาเรืออวนรุนเข้ามาทำประมงในเขตชุมชนจนทำลายเครื่องมือประมงของชาวบ้าน เช่น อวน ไช้หนัง ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ล้วนทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลง ชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่จะจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนเอง จากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำและร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เนื่องจากต้องปรับตัวให้อยู่รอดในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ชุมชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรสัตว์น้ำและวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเอง จนได้พัฒนาแนวทางในการดูแล ปกป้องและจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำด้วยตนเอง จึงทำให้เกิดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน เมื่อ พ.ศ. 2555 (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2; วันที่สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2559) นอกจากนี้ชุมชนได้นำแนวทางการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ มาใช้เป็นแผนพัฒนาชุมชน เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2555 - พ.ศ. 2557 ซึ่งเป็นแผนระยะ 3 ปี อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นที่แนวทางการดูแลรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ในปี พ.ศ. 2555 ประชาชนในชุมชนได้ร่วมตั้งกฎกติกาและข้อบังคับของชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรประมงอย่างเคร่งครัด โดยกำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำบ้านหัวลำภู ในหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด เพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์และแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ อีกทั้งช่วยลดปัญหาการขาดแคลนสัตว์น้ำเพื่อการบริโภค โดยสำนักงานประมงจังหวัดสงขลาได้จัดหางบประมาณให้กับชุมชนเพื่อซื้อท่อพีวีซีมาใช้ในการสร้างแนวกันเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ และป้องกันการรุกร้าของชาวประมงนอกพื้นที่ นอกจากนี้ยังสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อนำมาปล่อยในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยพิจารณาเลือกพันธุ์ให้สอดคล้องกับสภาพน้ำในแต่ละช่วงฤดูกาล

นอกจากนี้ในปี 2555 ซึ่งเป็นปีเดียวกับชุมชนเริ่มทำเขตอนุรักษ์และสร้างบ้านปลา ผู้นำ รวมถึงแกนนำ ได้ร่วมกันคิดที่จะช่วยชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกร ซึ่งมีความจำเป็นในการใช้น้ำ อีกทั้งชาวบ้านต้องการรู้ว่าโรงงานได้มีการบำบัดน้ำทิ้งหรือไม่ จึงได้ประชุมหมู่บ้าน เพื่อตรวจสอบจำนวนผู้ที่ต้องการใช้น้ำในการเกษตร จากนั้นได้เขียนโครงการไปขอความช่วยเหลือว่าต้องการขอน้ำจากโรงงานที่ผ่านการบำบัดแล้วมาใช้ในชุมชน ซึ่งโรงงานได้ทำท่อส่งน้ำและปล่อยมาให้ชุมชนใช้ในภาคเกษตร จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจว่าโรงงานไม่ได้ปล่อยน้ำเสีย และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชาวบ้านกับโรงงานด้วย (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6; วันที่สัมภาษณ์ 2 พฤษภาคม 2559)

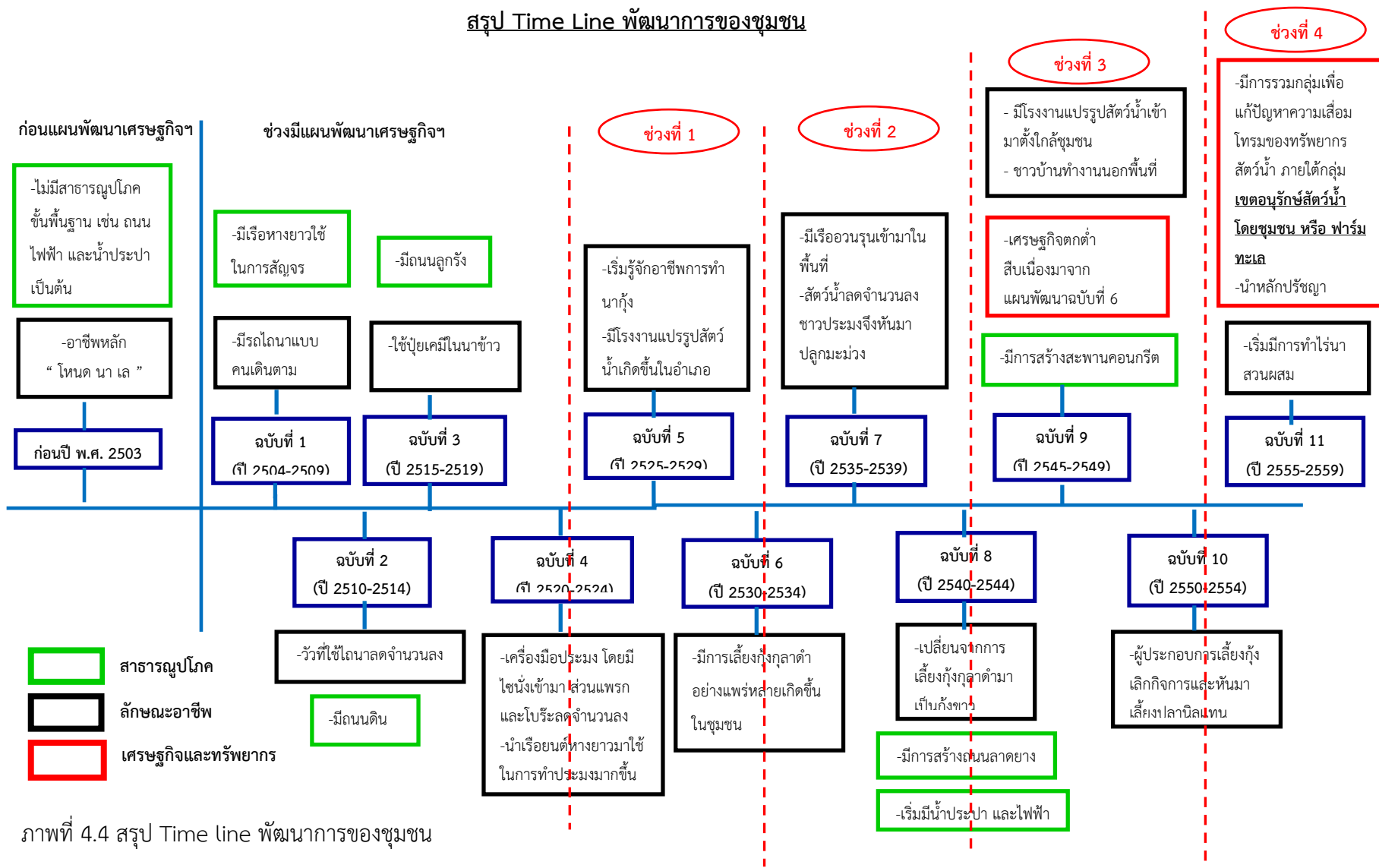
ดังนั้นชุมชนหมู่ที่ 1 (บ้านหัวลำภู) จึงได้กลายเป็นพื้นที่ต้นแบบในการทำกลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ต่อมากลุ่มแกนนำได้มีการเลือกประธาน และคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ขึ้นมา โดยแกนนำได้เลือกนายสาโรธ ชังคะมโณ ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ มีความมุ่งมั่น และมีความเป็นจิตอาสา เป็นประธานกลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

ในช่วงแรกๆ การดำเนินงานของกลุ่มต้องประสบปัญหาความขัดแย้ง จากคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งไม่มีความเชื่อถือและดูหมิ่นรวมทั้งหัวเราะเยาะ ซึ่งในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านแล้ว คนในหมู่บ้านเริ่มแตกเป็นสองฝ่าย และไม่นานก็ได้มีการเลือกนายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด ส่งผลให้คนในชุมชนและนอกชุมชนมีความแตกแยกมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทำให้กลุ่มแกนนำ และสมาชิกหลายๆ คนรู้สึกอึดอัดใจและท้อแท้กับสถานการณ์ดังกล่าว จนมีความคิดที่จะยุบกลุ่ม แต่เนื่องจากมีความรู้สึกกลัวเสียศักดิ์ศรีและถูกหัวเราะเยาะรวมทั้งถูกดูถูกว่าตั้งกลุ่มมาไม่นานก็ล้มแล้ว จึงทำให้ทุกคนมีพลังที่จะต่อสู้ต่อไป หลังจากนั้นจึงได้ร่วมกันเริ่มต้นจัดการกับปัญหาภายใน โดยการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พยายามหาเวลานั่งพูดคุยกันในสภากาแฟในตอนกลางคืน ซึ่งสถานที่นั้นคุยหรือพบปะกันคือที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน เมื่อทุกคนมีจุดมุ่งหมายและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันแล้ว จึงได้ร่วมมือร่วมใจทำงานกันต่อไป ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้

ผู้วิจัยได้สรุปพัฒนาการของชุมชน โดยสัมพันธ์กับแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ

(ภาพที่ 4.4)

สรุป Time Line พัฒนาการของชุมชน

ภาพที่ 4.4 สรุป Time line พัฒนาการของชุมชน

จากภาพที่ 4.4 ช่วงก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ก่อนปี พ.ศ. 2497 – 2503) การดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็นแบบเรียบง่าย อาชีพหลักคือ ทำนา ทำตาลโตนด และการประมง โดยใช้เครื่องมือประมงแบบง่ายเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ยังไม่มีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า และน้ำประปา เป็นต้น

ช่วง พ.ศ. 2504 – 2509 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เริ่มมีการนำรถไถแบบคนเดินตามมาใช้ เริ่มมีการใช้เรือหางยาวในการสัญจรทางน้ำ เนื่องจากแนวนโยบายซึ่งเน้นปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การคมนาคม

ช่วง พ.ศ. 2510 – 2514 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 มีการนำรถไถแบบคนเดินตามมาใช้มากขึ้น ทำให้วัวที่ใช้ในการไถนาเริ่มลดบทบาทและลดจำนวนลง ตลอดจนมีการสร้างถนนดินในชุมชน ทั้งนี้เนื่องมาจากแนวนโยบายในการส่งเสริมการพัฒนาการผลิตด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม โดยเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

ช่วง พ.ศ. 2515 – 2519 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 สืบเนื่องมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมพัฒนาการผลิตด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม ทำให้เกษตรกรเริ่มมีการนำปุ๋ยเคมีมาใช้ในการทำนา นอกจากนี้ นโยบายจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 ยังมุ่งเน้นการกระจายความเจริญสู่ชนบทให้มากขึ้น ทำให้ถนนเดิมกลายเป็นถนนลูกรัง

ช่วง พ.ศ. 2520 – 2524 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 สืบเนื่องมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 ที่มีนโยบายในการเน้นการยกระดับการผลิตและรายได้ประชาชาติให้สูงขึ้นและเทคโนโลยีที่ดีขึ้นทำให้มีเครื่องมือประมงชนิดใหม่ๆ เข้ามาในชุมชน เช่น ไซนั้ง จึงส่งผลให้เครื่องมือประมงในยุคก่อน เช่น แพรก และโป๊ะระ ค่อยๆ ลดจำนวนลง และมีการนำเรือยนต์หางยาวมาใช้ในการทำประมงมากขึ้น นอกจากนี้ทางภาครัฐเริ่มมีการให้บริการน้ำประปาและไฟฟ้าในพื้นที่อำเภอสิงหนครมากยิ่งขึ้น

ช่วง พ.ศ. 2525 - 2529 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ซึ่งมีแนวนโยบายในการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ภาครัฐมุ่งเน้นที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงเริ่มมีการทำนาเกลือและมีโรงงานแปรรูปสัตว์น้ำเกิดขึ้นในพื้นที่

ช่วง พ.ศ. 2530 – 2534 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ซึ่งมีแนวนโยบายเน้นการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ ทำให้มีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำอย่างแพร่หลายตามแนวชายฝั่งทะเล เนื่องจากกุ้งมีราคาค่อนข้างสูง สมาชิกในชุมชนมีการเลี้ยงกุ้งดังกล่าวเช่นกัน

ช่วง พ.ศ. 2535 – 2539 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ซึ่งมีแนวนโยบายในการรักษาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้เกษตรกรต่างมุ่งเน้นผลตอบแทนให้มากที่สุด ทำให้มีเรืออวนรุนเกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งทำลายทรัพยากรอย่างรุนแรง มีการทำ

น้ำกึ่งกลาดำมากขึ้น ชาวนาเริ่มมีการใช้ยาฆ่าแมลงและเปลี่ยนจากการทำนาเพื่อการยังชีพไปเป็นเชิงพาณิชย์ ทำให้มีการนำรถไถสมัยใหม่และรถเกี่ยวข้าวเข้ามามีบทบาทในการทำนา ผลที่ตามมาจากแนวนโยบายนี้คือ ทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มลดลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากการปล่อยน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งกลาดำลงสู่ทะเล ทำให้ชาวประมงหลายรายหันมาปลูกมะม่วงเพื่อเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพ

ช่วง พ.ศ. 2540 – 2544 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งมีการสร้างถนนลาดยางในชุมชน เนื่องจากนโยบายของรัฐในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึง แต่ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรมดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงการเลี้ยงกุ้งกลาดำมาเป็นกุ้งขาว เนื่องจากการปล่อยน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งกลาดำลงในบริเวณทะเลใกล้ๆ กับฟาร์มเลี้ยงแล้วดึงน้ำทะเลบริเวณเดิมมาเลี้ยงกุ้งอีกครั้งทำให้กุ้งเกิดโรคระบาดและไม่สามารถเลี้ยงได้อีกต่อไป จึงต้องเปลี่ยนมาเลี้ยงกุ้งขาวซึ่งต้านทานโรคได้ดีกว่าแทน

ช่วง พ.ศ. 2545 – 2549 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ในช่วงนี้เป็นช่วงที่มีแนวนโยบายในการฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ตกต่ำ จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 มีเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไม่มากนัก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีเพียงการสร้างสะพานคอนกรีตข้ามคลองบนถนนสายหลักบริเวณใกล้กับชุมชน

ช่วง พ.ศ. 2550 – 2554 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ในช่วงนี้เป็นช่วงที่ทรัพยากรสัตว์น้ำเสื่อมโทรมมากที่สุด ทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น จนกระทั่งเกิดเป็นโครงการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน ที่มีการประกาศเขตอนุรักษ์ 300 เมตร จากชายฝั่ง ซึ่งทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และผู้ประกอบการเลี้ยงกุ้งต้องเลิกกิจการไป เนื่องจากประสบภาวะขาดทุนจากการใช้น้ำเลี้ยงกุ้งที่มีการปนเปื้อนจากน้ำทิ้งจากการเลี้ยงกุ้ง ทำให้ไม่สามารถเลี้ยงกุ้งขาวได้อีกต่อไป จนต้องหันมาเลี้ยงปลานิลแทน

ช่วง พ.ศ. 2555 – 2558 ตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 เป็นช่วงที่ชาวบ้านเริ่มมีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่มีพระราชดำรัสแก่ชาวไทยมาใช้มากขึ้น และเริ่มเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรม และเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองและชุมชน รวมทั้งเริ่มมีการทำไร่นาสวนผสมปรากฏให้เห็นมากยิ่งขึ้น

4.2.2 การจัดตั้งกลุ่มจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน

การจัดตั้งเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด (พ.ศ.2556) มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลง และปัญหาทางการเงินในชุมชน เนื่องจากในอดีตชาวประมงในชุมชนเป็นลูกหนี้ เจ้าของแพปลา (นักธุรกิจเงินกู้ภายในหรือภายนอกชุมชน) โดยผูกพันกับผลผลิตที่ได้

กล่าวคือ ชาวประมงที่กู้เงินจากเจ้าของแพปลา มีข้อผูกมัดที่จะต้องขายสัตว์น้ำให้กับเจ้าของแพปลา เจ้าของเงินกู้เพียงรายเดียวนั้น ทั้งนี้กลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำก็มีเงินทุนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ อยู่บ้าง ซึ่งกลุ่มมีแผนที่จะจัดตั้งแพปลาชุมชน และจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อนำรายได้มาบริหารจัดการกลุ่ม การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่งของชุมชน นั่นคือ การเปลี่ยนฐานคิดจากการพึ่งพาทุนจากภายนอก มาเป็นการพึ่งพาทุนที่มีในชุมชน ทั้งทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนธรรมชาติ การสร้างการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเริ่มต้นจากการค้นหาสาเหตุและปัญหา การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา การปฏิบัติและดำเนินการ

แนวคิดการจัดตั้งกลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเกิดจากการที่ผู้นำและแกนนำได้ไปศึกษาดูงานจากชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทพื้นที่ และมีวิถีชีวิตของชุมชนที่คล้ายกัน เช่น ชุมชนบ้านโคกเมือง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ซึ่งอยู่ไม่ไกลกัน กล่าวคือเมื่อมองข้ามผืนน้ำทะเลสาบออกไปจากเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ก็จะเห็นว่าบ้านโคกเมืองอยู่ฝั่งตรงกันข้ามกับชุมชน จากการเรียนรู้ดังกล่าว ส่งผลให้แกนนำชุมชนเกิดความคิดที่จะสร้างสรรค์กิจกรรมเหล่านั้นขึ้นในชุมชน จนในที่สุดชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาดได้กลายเป็นพื้นที่ต้นแบบในการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และเป็นตัวอย่างของหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลป่าขาด และพื้นที่ใกล้เคียง จนเป็นที่รู้จักของคนภายนอก รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็เข้ามาช่วยเหลือและให้ความรู้กับชุมชน

จากความสำเร็จในการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของหมู่ที่ 1 จึงมีการผลักดันให้เกิดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลป่าขาดด้วยเช่นกัน มีการจัดตั้งคณะกรรมการตามพื้นที่ต้นแบบ แต่ก็ไม่ได้มีการดำเนินงานจริงจังมากนัก จนภายหลังชาวบ้านพบว่า กรรมการของกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำในหมู่บ้านอื่นๆ ได้ลี้ภัยปลาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเสียเอง การพูดกันปากต่อปากในครั้งนี้ทำให้กระทบถึงกลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำหมู่ที่ 1 เป็นอย่างมาก เนื่องจากกลุ่มได้ทำงานเพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างเต็มที่มาโดยตลอด แต่กลับถูกกล่าวหาโดยการเหมารวมด้วยเช่นกัน คณะกรรมการจึงเริ่มเกิดความท้อใจอีกครั้ง แต่กลุ่มก็แก้ไขปัญหาด้วยวิธีเดิม คือมีการนัดพบประชุมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ให้กำลังใจกันรวมทั้งพูดคุยเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และต่างพูดคุยให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจ และลงมือปฏิบัติให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม มีการออกตรวจลาดตระเวนเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในตอนกลางคืน อย่างน้อยอาทิตย์ละ 3 วัน ตามสถานการณ์ เพื่อป้องกันการบุกรุกของเรือประมงที่เข้ามาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ นอกจากนั้นชุมชนได้มีส่วนร่วมในการช่วยสอดส่องดูแล มีการวางระเบียบกฎเกณฑ์ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่และจำแนกแนวเขตอย่างชัดเจน จนเป็นที่ยอมรับของชุมชน และชุมชนพื้นที่ใกล้เคียง โดยกลุ่มได้มีการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชนดังนี้

1) การสร้างบ้านที่อยู่อาศัยให้สัตว์น้ำ (“ซั้ง” บ้านปลา)

“ซั้ง” บ้านปลา หรือที่ชาวบ้านในชุมชนเรียกฟาร์มทะเล (เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ) บางพื้นที่เรียก โป๊ะหรือ หมร่า คือบ้าน หรือที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำที่ชุมชนตั้งใจสร้างให้สัตว์น้ำอยู่อาศัย หลบภัย วางไข่ หรือแม้แต่เพาะพันธุ์ โดยใช้วัสดุธรรมชาติเพื่อเลียนแบบป่าชายเลนให้มีความใกล้เคียงได้มากที่สุด วิธีการทำ “ซั้ง” บ้านปลา ชาวบ้านใช้วิธีง่ายไม่ซับซ้อนโดยตัดกิ่งและต้นของต้นไม้ที่รกร้างตามทุ่งนา เช่นกาฝากที่อยู่ตามต้นโดนด ต้นกระถินณรงค์ ต้นเสม็ด เป็นต้น ตัดทั้งต้นหรือกิ่งขนาดไม่ใหญ่มากประมาณข้อมือ หรือแขน ถ้าใหญ่กว่านั้นก็ได้แต่ไม่ควรใหญ่มากนัก เพราะในการนำไม้ปักในน้ำจะต้องใช้แรงมาก จากนั้นช่วยกันลากไม้ที่ตัดไว้นำมาขึ้นรถ เพื่อลำเลียงไปลงเรือที่ท่าวัดป่าขาด รถที่ชาวบ้านใช้บรรทุกไม้ มีทั้งรถจักรยานยนต์สามล้อ 2 - 3 คัน และรถยนต์ 6 ล้อ ที่ขอยืมจากศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่างสงขลา จากนั้นชาวบ้านช่วยกันลำเลียงไม้ไปลงเรือ 20 - 30 ต้น ต่อ 1 ลำเรือ ลำหนึ่งปักได้ 1 - 2 ลูก ในการปัก “ซั้ง” 1 ลูก ต้องใช้กำลังคนประมาณ 3 หรือ 4 คนขึ้นไป โดยสามคนต้องทำหน้าที่อยู่ในน้ำ ส่วนอีกคนอยู่บนเรือคอยส่งไม้ให้ ในการปักซั้งแต่ละลูกจะต้องเริ่มจากการสร้างโครงให้เป็นสี่เหลี่ยมมีขนาด 5 x 5 เมตร เพื่อให้ดูสวยงาม จากนั้นผู้ที่อยู่บนเรือเริ่มส่งกิ่งไม้ไปให้คนที่อยู่ในน้ำ ในการส่งไม้ต้องส่งลงไปแบบตั้งตรง ให้คนที่อยู่ในน้ำจับที่ลำต้นแล้วกดลงไปแรงๆ ให้กิ่งไม้ปักกับพื้นดิน ให้เริ่มปักจากมุมใดมุมหนึ่งก่อนแล้วเริ่มปักถอยหลังไปเรื่อยๆ จนเต็มโครงสี่เหลี่ยม กิ่งไม้ใหญ่จะต้องปักไว้ข้างนอก กิ่งไม้เล็กๆ ปักแซมไว้ด้านใน จะปักให้แน่นเท่าไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับความต้องการ ซึ่งยิ่งหนายิ่งดี จากนั้นถัดไปอีกประมาณ 20 เมตร เพื่อปักซั้งอีกลูก โดยจะปักในน้ำลึกประมาณ 2 เมตร ในช่วงเวลาน้ำขึ้น หรือบริเวณที่เมื่อเวลาน้ำแห้งก็แห้งไม่หมด ยังคงมีน้ำอยู่บ้าง เนื่องจากบริเวณพื้นที่หน้าดินเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น ปลาตะกรับ (ซีตัง) ปลาดุกทะเล (มิหลัง) ในการปักซั้งบ้านปลาควรปักต่อน้ำลง หรือน้ำไม่ควรสูงมากนัก อย่างมากที่สุดไม่เกินระดับหน้าอกเพื่อให้ปักกิ่งไม้ได้ง่าย ในการปักต้องใช้แรงพยุงของน้ำเข้าช่วย ถ้าน้ำตื้นมากๆ คนปักจะจมอยู่ในดินเลนทำให้เดินลำบาก (ภาพที่ 4.5) ในช่วงแรก พ.ศ. 2555 ชาวบ้านและแกนนำได้เริ่มช่วยกันทำซั้งบ้านปลา จำนวน 263 กอ โดยจัดวางเรียงกันเป็นระยะทาง 2 กิโลเมตร ขนานกับชายฝั่ง พร้อมกับปักเขตไว้เป็นแนวเพื่อให้รู้ว่าเป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ฟาร์มทะเล) ของชุมชน และเพื่อป้องกันการรุกรานของเรือประมงเข้ามาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน ซึ่งใช้เวลาประมาณ 20 วัน จึงแล้วเสร็จ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5; วันที่สัมภาษณ์ 10 มีนาคม 2559)

ภาพที่ 4.5 ช้างบ้านปลาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1

ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2556

การสร้างช้างบ้านปลาเป็นการสร้างที่อยู่อาศัยที่เลียนแบบธรรมชาติ นอกจากช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำแล้ว ยังช่วยป้องกันการกัดเซาะหน้าดินได้เป็นอย่างดีอีกด้วย และป้องกันไม่ให้เรืออวนรุนเข้ามาใกล้ฝั่ง ซึ่งทำให้พื้นที่บริเวณนี้เป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยที่ไม่มีเรือเข้ามาบกรวน บ้านของสัตว์น้ำ หรือ “ช้าง” ที่เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำหลายชนิดตั้งแต่หอยต่างๆ ที่คอยกินซากใบไม้ ปลาตะกรับ (ซีตัง) ปลาดุกทะเล ที่มีมากมายเนื่องจากสภาพเป็นดินโคลน และอีกหลายชนิดที่เข้ามาอาศัย ทั้งวางไข่เป็นแหล่งอนุบาล และแหล่งหลบภัยของสัตว์น้ำ

หลังจากมีการสร้าง “ซั้ง” ได้ประมาณ 6 เดือน ก็ได้มีการสังเกต และสำรวจบริเวณ ซั้งบ้านปลาดังกล่าว โดยชาวประมงและแกนนำในชุมชนที่ขับเรือผ่านบริเวณนี้ ได้ร่วมกันเก็บข้อมูลสัตว์ น้ำที่พบเห็น เพื่อใช้ในการอ้างอิงกับบุคคลภายนอกว่า มีสัตว์น้ำชนิดใดบ้างเข้ามาอยู่อาศัย ซึ่งพบว่า มี สัตว์น้ำที่สำคัญเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณดังกล่าว เช่น ปลาตะกรับ ปลากระบอกขาว ซึ่งก่อนหน้านี้ ชาวประมงจับได้น้อยมาก นอกจากนั้นยังพบว่า มีนกกกระยางที่อาศัยบริเวณอุทยานนกน้ำคุชูดเข้ามาหา กินในบริเวณนี้ และมีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือพบเห็นฝูงปลาตัวเล็กๆ กระโดดขึ้นเรือในช่วงที่เรือ แล่นผ่าน การค้นพบดังกล่าว สมาชิกในชุมชนจึงสรุปได้ว่า “ซั้ง” บ้านปลา เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ที่หากิน และทำให้ทะเลมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3; วันที่สัมภาษณ์ 10 มีนาคม 2559)

2) ขอบเขตพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

ขอบเขตพื้นที่การจัดตั้งเขตอนุรักษ์ มีระยะทาง 2 กิโลเมตร ห่างจากฝั่ง 300 เมตร ขนานกับชายฝั่ง และมีซั้งบ้านปลาจำนวน 263 กอ แต่ละกอ มีขนาด 5 x 5 เมตร โดยใช้ ท่อพีวีซีปักไว้เป็นแนวเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ซึ่งจะมีธงและป้ายบอกเขตพื้นที่ไว้อย่างชัดเจน (ภาพที่ 4.6) ทำให้ชาวประมงนอกพื้นที่รับรู้ได้ว่าบริเวณดังกล่าวเป็นเขตพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ ปลอดภัยของสัตว์น้ำ ทำให้สัตว์น้ำหลายชนิดเข้ามาอยู่อาศัยเองตามธรรมชาติ

ภาพที่ 4.6 แนวขอบเขตบริเวณพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2558

3) เงื่อนไขและข้อตกลงของการใช้ประโยชน์ของเขตอนุรักษ์

การจัดตั้งเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำมีข้อตกลงของชุมชนซึ่งจัดทำโดยชุมชนหน่วยงาน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และกรมประมง ในการออกเรือเพื่อจับสัตว์น้ำทั้งสำหรับสมาชิกในชุมชน และคนนอกชุมชนเพื่อไม่ให้ทำประมงที่ผิดกฎหมาย และป้องกันมิให้มีการล่องลำเข้าไปจับสัตว์น้ำใน เขตหวงห้าม หรือในช่วงฤดูกาลที่สัตว์น้ำกำลังแพร่ขยายพันธุ์หรือวางไข่ ซึ่งเป็นกฎระเบียบข้อบังคับที่ สอดคล้องกับกฎหมายประมง มีการระวางโทษผู้ที่กระทำความผิดตามมาตราที่ชุมชนกำหนดไว้ ดังนี้

มาตรการแรก การลงโทษจะเป็นการว่ากล่าวตักเตือนเพราะอาจรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มาตรการที่สอง หากมีการกระทำความผิดซ้ำ หรือมีเจตนาลักลอบจับสัตว์น้ำ ให้ทำการปรับเป็นสองเท่า พร้อมทั้งยึดเครื่องมือประมง กรณีมีข้อขัดแย้งในการฝ่าฝืนกระทำความผิดให้ส่งตัวผู้กระทำความผิดกับ เจ้าพนักงานดำเนินการต่อไป

(1) ประชาชนทุกครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำหมู่ที่ 1 ตำบล ปาขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

(2) เขตพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำ มีระยะทาง 2 กิโลเมตร ห่างจากฝั่ง 300 เมตร ยาวขนาดตามพื้นที่หมู่ที่ 1 ตำบลปาขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เนื้อที่ประมาณ 700 ไร่ เพื่อ สร้างเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยห้ามทำการประมงทุกประเภทในเขตพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำ

(3) บทลงโทษหากมีการฝ่าฝืนทำการประมงในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ แบ่งตาม ชนิดเครื่องมือประมง ดังนี้

(ก) แห ลอบตักปู ไซ และลักษณะใกล้เคียงกัน มีโทษต้องเสียค่าปรับ ให้กับกลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ 3,000 บาท ต่อ 1 ชิ้นเครื่องมือประมง

(ข) อวนลอย อวนล้อม ต้องเสียค่าปรับ 10,000 – 15,000 บาท

(ค) อวนรุน อวนลาก ไซโยง ยาเบือ ส่งดำเนินการตามกฎหมายไปยัง สถานีตำรวจปากร่อ

(ง) ยึดเครื่องมือทำการประมงที่คณะกรรมการฯ จับกุมได้ ยกเว้นจะคืน เรือให้ผู้กระทำความผิดเมื่อเปรียบเทียบเสียค่าปรับแล้วเสร็จ

(จ) ถ้าพบแต่เครื่องมือ แต่ไม่พบเจ้าของ (ยังไม่มาคู่) ทางคณะกรรมการฯ จะยึดเครื่องมือและติดตามหาเจ้าของต่อไป

(ฉ) ในส่วนของคณะกรรมการ หากมีการกระทำความผิดดังกล่าวจะมี โทษ ยึดเครื่องมือทุกชนิดพร้อมเรือ ส่งสถานีตำรวจปากร่อ ซึ่งคณะกรรมการยอมรับกติกาดำเนิน ข้อตกลงทุกคน

4) การออกตรวจลาดตระเวน

การสอดส่องดูแล และการจัดอาสาสมัครเฝ้าระวังลาดตระเวนในตอนกลางคืน โดยร่วมกับเจ้าหน้าที่ศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่างสงขลา อย่างน้อยอาทิตย์ละ 3 วัน ตามสถานการณ์ (ภาพที่ 4.7)

ภาพที่ 4.7 การออกตรวจลาดตระเวนบริเวณพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2558

“...มีเจอบอกมากในช่วงแรก ๆ ที่เริ่มทำเขตอนุรักษ์ คนที่ทำผิดในชุมชนไม่ค่อยมี (เจอบอกในช่วงที่กำลังทำเขตนั้นแหละด้วยความเคยชิน) แต่ก็ได้บอกไปว่าเรากำลังทำอะไร ส่วนใหญ่ก็จะรู้กันว่ามีการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยและที่วางไข่ของสัตว์น้ำ เราก็มีประกาศเสียงตามสายเป็นประจำ และก็ทำประชามหมู่บ้านมาก่อนแล้ว...”

(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7; วันที่สัมภาษณ์ 12 กรกฎาคม 2559)

“ ส่วนคนนอกหมู่บ้านมาจากแหลมโพธิ์ ท่าเสา โคกเมือง ก็มีมาเหมือนกัน ส่วนใหญ่เขาจะบอกกันปากต่อปาก ว่าป่าขาดทำซั้งบ้านปลา มีปลามาก ส่วนใหญ่จะมากลอบตอนกลางคืน เรือบางลำอยู่นอกเขต แต่เอาเครื่องมือประมงเช่นกันล้าเข้ามาในเขตอนุรักษ์ฯ บางทีก็ไม่ต้องเข้าไปดูใกล้ ๆ พวกนี้ฉลาดเคยเจอถึงขนาดโยนลูกยามาในเขตอนุรักษ์ฯ อาศัยว่าชาวบ้านช่วยกันสอดส่องให้ แล้วแจ้งมาที่กลุ่มอาสาเฝ้าระวังเขตอนุรักษ์ฯ ของหมู่บ้าน บางคืนก็ไม่ได้นอนไปนอนเฝ้ากันก็มี ”

(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3; วันที่สัมภาษณ์ 12 กรกฎาคม 2559)

4.2.3 บทบาทของหน่วยงานต่างๆ ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

หลังจากที่ชุมชนได้ร่วมกันปรึกษาหารือ และค้นหาสาเหตุปัญหาการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำ จึงได้ไปปรึกษากับหน่วยงานกรมประมงในเรื่องของความรู้ และวิธีการต่างๆ และสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา ได้จัดงบประมาณปี 2555 ให้เป็นเงินจำนวน 80,000 บาท เพื่อให้ชุมชนสร้างซั้งบ้านปลา โดยมีศูนย์บริหารจัดการประมงภาคใต้ตอนล่างเป็นที่เลี้ยง

ชุมชนได้รับเงินสนับสนุนและลงมือสร้าง “ซั้ง” บ้านปลา แต่ก็สร้างได้เพียงบางส่วนเท่านั้นเนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ ดังนั้นผู้นำและแกนนำ จึงต้องหาวิธีการหรืองบประมาณจากฝ่ายต่างๆ เข้ามาช่วยพัฒนาและบริหารจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ จนผู้นำและแกนนำได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ที่ตำบลท่าบ่อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะพื้นที่ที่ใกล้เคียงกัน ในวันนั้นก็มีเจ้าหน้าที่หน่วยงานของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนัก 6 เข้ามาเยี่ยมเยียนโครงการในตำบลรำแดง แกนนำจึงได้รับคำแนะนำให้ชุมชนขอทุนจากหน่วยงานดังกล่าว ซึ่งผู้นำได้เรียกกลุ่มแกนนำมาปรึกษาหารือ จนทุกคนเห็นพ้องต้องกัน จึงได้เขียนขอทุนสนับสนุนจาก สสส. เป็นจำนวนเงิน 200,000 บาท เพื่อนำไปบริหารจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในระยะเวลาดำเนินโครงการ 1 ปี ภายใต้ชื่อโครงการ “ พื้นที่ชีวิตเคลื่อนวิถีชีวิตชุมชน บ้านหัวลำภู ” โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ และมีแผนการดำเนินงาน

เพื่อการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนบ้านหัวลำภู ซึ่งได้เป็นกิจกรรม 16 กิจกรรมในช่วงเวลา ธันวาคม พ.ศ. 2557 ถึง กันยายน พ.ศ. 2558 ดังนี้ (ตารางที่ 4.3)

กิจกรรมที่ 1 การประชุมจัดตั้งสภาผู้นำชุมชนที่มาจากผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน จำนวน 19 คน ตามความสมัครใจจาก กลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่ และการทำงานของสภาผู้นำชุมชน โดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบงานในแต่ละส่วน

กิจกรรมที่ 2 สภาผู้นำชุมชนประชุมชี้แจงโครงการและจัดตั้งคณะทำงาน ภายใต้ชื่อโครงการ "ฟื้นชีวิตเล คืนวิถีชีวิตชุมชน บ้านหัวลำภู" โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อชี้แจง ทำความเข้าใจโครงการให้คนในชุมชนทราบ และเพื่อประชุมจัดตั้งคณะทำงาน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบ การดำเนินงานโดยจัดการประชุมคณะทำงาน คณะกรรมการหมู่บ้าน และประชาชนในชุมชน เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ พร้อมกับแนะนำคณะกรรมการ การดำเนินงานโครงการ มีการวางแผนการดำเนินงาน โดยแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานทุก 1 เดือน โดยใช้วันเดียวกันกับการประชุมหมู่บ้านคือทุกวันที่ 15 ของเดือน โดยจัดให้เป็นวาระประชุมเพิ่มเติม

กิจกรรมที่ 3 สภาผู้นำชุมชนมีการประชุมติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานโครงการทุกเดือน

กิจกรรมที่ 4 การจัดเวทีชุมชน ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำและชายฝั่งทะเลกับประชาชนในชุมชน โดยทีมวิทยากรสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา และมีการเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการประมงของชุมชน เช่น ข้อมูลผู้ประกอบการอาชีพประมง เครื่องมือประมง รายได้ในการประกอบอาชีพประมง สถานการณ์ของพื้นที่ประมงชายฝั่ง เป็นต้น

กิจกรรมที่ 5 ประชุมทำร่างกฎระเบียบของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยผ่านเวทีรับฟังความคิดเห็นของชุมชน จำนวน 2 ครั้ง

กิจกรรมที่ 6 การทำประชาคมร่างกฎระเบียบข้อตกลงในการทำประมงในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อหาข้อตกลงร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน โดยทีมวิทยากรจากสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา ศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง สงขลา และนำเสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลป่าขาดเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน

กิจกรรมที่ 7 การอบรมวิธีการปราบปรามและการเฝ้าระวังเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และการใช้วิทยุสื่อสารให้กับคณะกรรมการและประชาชนที่สนใจ จำนวน 2 ครั้ง โดยทีมจากศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง

กิจกรรมที่ 8 การอบรมให้ความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความผิดจากทรัพยากรประมง และวิธีการไล่เกลี่ยประนีประนอมกับคูกรณี โดยวิทยากรจากสำนักงานอัยการจังหวัดสงขลา ร่วมกับสถานีตำรวจภูธรปากอ อำเภอลำสนธิ จังหวัดสงขลา

กิจกรรมที่ 9 การศึกษาดูงานนอกพื้นที่ที่มีลักษณะและบริบทใกล้เคียงกับชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการดำเนินงาน และเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับชุมชน โดยนำคณะทำงาน เยาวชน และประชาชนที่สนใจไปศึกษาดูงานที่บ้านโคกเมือง อำเภอกวนเคียง และสมาพันธ์องค์กรคนรักลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตั้งอยู่ที่วัดโคกเปรี้ยว ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก หลังจากกลับมา สมาชิกชุมชนได้ร่วมกันถอดบทเรียนจากการศึกษาดูงานดังกล่าว

กิจกรรมที่ 10 กิจกรรมการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำและวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้นักเรียนของโรงเรียนวัดป่าขาดชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 และให้นักเรียนเขียนเรียงความในหัวข้อ “วิถีชีวิตที่ดีในตำบลของฉัน” และให้รางวัลสนับสนุนทุนการศึกษา ในการจัดฐานการเรียนรู้โดยแบ่งออกเป็น 4 ฐานการเรียนรู้ คือ 1) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามวิถีไหนต 2) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามวิถีนา 3) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ตาม วิถีเล 4) การทำซั้งบ้านปลาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน แกนนำ คณะกรรมการเขตอนุรักษ์ ครูโรงเรียนวัดป่าขาด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกันเป็นวิทยากรให้แก่เด็กนักเรียน

กิจกรรมที่ 11 การปลูกต้นไม้ในป่าชายเลน เช่น ต้นลำพู ต้นจาก ต้นโกงกาง จำนวน 500 ต้น ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ที่อนุเคราะห์พันธุ์ไม้จากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 38 ซึ่งระบุว่าพืชที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คือต้นลำพู ต้นจาก และต้นโกงกาง ชุมชนจึงเลือกปลูกพันธุ์ไม้ตามคำแนะนำ ต้นลำพู จำนวน 200 ต้น ต้นจาก จำนวน 100 ต้น ต้นโกงกาง จำนวน 200 ต้น หลังจากนั้นมีการจัดทีมติดตามผลการเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ เดือนละ 2 ครั้ง โดยให้คณะกรรมการที่มีบ้านอยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ปลูกเป็นผู้ติดตาม นอกจากนี้ชุมชนได้ทำ "ซั้ง" บ้านปลา เพิ่มอีก จำนวน 30 ลูก

กิจกรรมที่ 12 การอบรม/วิธีการทำ EM ball เพื่อปรับสภาพน้ำเสียและเป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำวัยอ่อนในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำให้กับชุมชน หลังจากการไปศึกษาดูงานที่บ้านโคกเมือง และการไปศึกษาวิธีการทำ EM ball ที่วัดโคกเปรี้ยว ซึ่งจัดโดยสมาพันธ์องค์กรคนรักลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลา ผู้นำชุมชนได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องว่าการใช้ EM ball ปรับสภาพน้ำได้ และส่งผลให้ปริมาณของสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น จึงทดลองใช้ EM ball โยนลงไปเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เดือนละ 3,000 ลูก ติดต่อกันเป็นเวลา 3 เดือน

กิจกรรมที่ 13 การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ในวันสำคัญต่างๆ ปีละ 4 ครั้ง คือ 1) วันที่ 13 เมษายน 2) วันที่ 15 พฤษภาคม 3) วันที่ 12 สิงหาคม 4) วันที่ 5 ธันวาคม โดยได้รับการสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำจากสถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง กรมประมง และมูลนิธิพัฒนาชีวิตและชนบท

กิจกรรมที่ 14 อาสาสมัครชุมชน ออกตรวจลาดตระเวน ร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ ครั้งละ 4-6 คน อย่างน้อยอาทิตย์ละ 3 วัน โดยจัดทำแผนการเฝ้าระวังในพื้นที่ มีการกำหนดตารางเวลาในการออกพื้นที่ดูแลเฝ้าระวัง และติดตามประเมินผลการลาดตระเวน เดือนละครั้ง

กิจกรรมที่ 15 การจัดทำป้ายเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และแนวเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำหมู่ที่ 1 ระยะทาง ประมาณ 2 กิโลเมตร จำนวน 40 ต้น

กิจกรรมที่ 16 การจัดประชุมเพื่อสรุปโครงการคืนข้อมูลสู่ชุมชน และทำพิธีบวชทะเล เพื่อให้เป็นประเพณีของชุมชน และห้ามจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์เพื่อให้เป็นเขตอภัยทาน

ในระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2557 จนถึงเดือน กันยายน พ.ศ. 2558 นี้โครงการดำเนินไปได้ด้วยดี เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนเริ่มมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานรัฐ และเอกชนเข้ามาศึกษาดูงาน และให้ทุนสนับสนุน ปี 2558 มูลนิธิพัฒนาชีวิตและชนบท 10,000 บาท ในปีพ.ศ. 2559 บริษัทพิจานพาณิชย์มาช่วยทำซั้งบ้านปลาให้ทุนสนับสนุน 20,000 บาท องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลามอบทุนสนับสนุนสร้างศาลาเฝ้าระวังในบริเวณเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ 60,000 บาท วัดป่าขาดมอบเงินสนับสนุนส่วนหนึ่งจากการทอดกฐิน 10,000 บาท และสภาเกษตรกรจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดสตูล มอบเงินสนับสนุน 10,000 บาท เป็นต้น

4.3 ขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานอนุรักษ์สัตว์น้ำ

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทะเลสาบสงขลาทำให้ชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด จำเป็นต้องหาวิธีการเพื่อแก้ปัญหาการลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วของสัตว์น้ำ ในทะเลสาบสงขลาตอนล่างให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม โดยผ่านการพูดคุยของผู้นำ แกนนำผ่านความร่วมมือของประชาชนในชุมชน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงความคิดเห็น ผ่านเวทีการประชุมประจำเดือนของชุมชน ซึ่งพื้นที่ที่ใช้ในการประชุม คืออาคารเอนกประสงค์ราษฎร์มั่นคง ซึ่งกล่าวได้ว่าอาคารแห่งนี้เป็นศูนย์กลางการรวบรวมข้อมูล ข่าวสารของชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริการชุมชนต่างๆ เช่นการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน และยังเป็นสถานที่ที่สร้างความสามัคคีความรักความผูกพันระหว่างคนในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เข้ามาให้การสนับสนุนช่วยเหลือในเวลาต่อมา

กระบวนการในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

1) การค้นหาสาเหตุและปัญหา

การค้นหาสาเหตุและปัญหาของปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลง เกิดจากความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อชาวบ้านรู้สึกว่สัตว์น้ำเริ่มหายาก และส่งผลต่อการดำรงชีวิต จึงเป็นขั้นตอนแรกที่ทำให้มีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน ซึ่งเกิดจากความต้องการของคนในชุมชน จึงมีการพูดคุยปรึกษาหารือกันในกลุ่มของผู้นำและแกนนำชุมชน จำนวน 7 คน ในช่วงเวลาปลายปี พ.ศ. 2555 โดยมี เจ้าอาวาส พระภิกษุ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และชาวประมงที่อยู่ในหมู่บ้านเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ และต่อมา ต้นปีพ.ศ. 2556 จึงมีการจัดประชุมโดยใช้เวทีประชุมหมู่บ้านเพื่อปรึกษาหารือกับชาวประมงและสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับปัญหาปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลงในครั้งแรก มีผู้เข้าร่วมจำนวน 47 คน เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนชนก่อนเป็นอันดับแรก เช่น ปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำ ปัญหาป่าชายเลน ปัญหาน้ำเสีย รวมถึงทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเสื่อมโทรม ปัญหาหนี้สิน ปัญหาการลักลอบเข้ามาทำประมงของเรืออวนรุนที่เข้ามาจับสัตว์น้ำริมฝั่ง เป็นต้น เกิดความตระหนักและเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้ปัญหาการดำเนินชีวิต ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลงอย่างรวดเร็ว วิธีการดังกล่าวเป็นการร่วมกันค้นหาปัญหา และเสนอแนะสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

การใช้เวทีการประชุมหมู่บ้านเป็นเวทีของการแสดงความคิดเห็นของคนในชุมชนเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนได้หันมาสนใจชุมชนของตนเอง โดยกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาวิกฤตที่เกิดขึ้น เช่น การได้พูดคุยถึงเรื่องราวของชุมชนหรือสิ่งดีงามในอดีต การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน สถานการณ์ชุมชน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยในการประชุมแต่ละครั้งเมื่อมีการเห็นชอบให้มีการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนวิเคราะห์ปัญหาที่ประสบ หรือต้องการให้หมู่บ้านพัฒนาไปทิศทางใด ไม่เพียงแต่จากผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่รวมถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกร่วมกัน และเป็นขั้นแรกของการกระตุ้นสำนึกของชาวบ้านในชุมชน และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชน โดยมีการนัดประชุมหมู่บ้าน วันที่ 15 ของทุกเดือน เวลาบ่ายโมงถึงบ่ายสามโมง และเพื่อให้จำได้ง่ายจึงกำหนดเป็นวันเดียวกับวันฝากเงินออมทรัพย์หมู่บ้าน การเลือกใช้เวลานี้เพราะเป็นช่วงที่ชาวบ้านยังไม่ออกทะเล

จากการสังเกตพบว่าการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้าน ผู้วิจัยสังเกตเห็นวิธีการดำเนินการอภิปรายในเวทีประชุมนั้น ในตอนแรกๆ ของการประชุมส่วนใหญ่ชาวบ้านยังไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นกัน ยังไม่กล้ายกมือเพื่อเสนอความคิดเห็นใดๆ ด้วยวิธีการในช่วงเริ่มแรก ด้วยการวางแผนของ ประธานในการประชุมคือผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกับแกนนำและจากการแนะนำของผู้วิจัย มีวิธีการให้ชาวบ้านได้เสนอความคิดเห็น โดยการแบ่งกลุ่มจัดเวทีแสดงความคิดเห็นของชาวบ้านออกเป็นกลุ่ม 3 กลุ่ม คือ 1) บ้านหัวหมอน จัดประชุมวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2556 สมาชิกจำนวน 21 คน 2) บ้านทับอวน จัดประชุมวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2556 สมาชิกจำนวน 30 คน และ 3) บ้านหัวลำภูร่วมกับบ้านหัวปรัง จัดประชุมวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2556 สมาชิกจำนวน 48 คน แล้วให้เขียนความต้องการของชุมชน ปัญหาของชุมชน แล้วนำมาจัดลำดับความต้องการของชุมชน (ภาพที่ 4.8) ซึ่งต่างก็เห็นว่าปัญหาปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลงเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นเรื่องของปากท้องชาวบ้าน ลำดับต่อมาเป็นปัญหายาเสพติด และการทำอาชีพเสริมของชุมชน กระบวนการเหล่านี้เป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านร่วมคิดและเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ในการประชุมแต่ละครั้งจะมีการบันทึกและลงชื่อการเข้าร่วมประชุมทุกครั้งเพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐาน อีกทั้งเป็นการฝึกการทำงานที่เป็นระบบ หลังจากการประชุมปรึกษาหารือแล้ว ผู้นำและกลุ่มแกนนำจะร่วมกันพูดคุยถึงประเด็นต่างๆ ที่ประชุมมาอีกครั้ง ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านในช่วงเวลา 1 ทุ่ม เพื่อนำมาวางแผนในขั้นต่อไป

ภาพที่ 4.8 กิจกรรมการค้นหาสาเหตุและปัญหาของปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลง
 ที่มา: คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ปี พ.ศ. 2557

2) การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา

จากกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าเวทีการประชุมเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและวางแผนในสิ่งที่ตัวเองต้องการให้ชุมชนของตนเป็น จึงทำให้ในการประชุมแต่ละครั้งชาวบ้านมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ กล่าวที่จะยกมือเพื่อเสนอในสิ่งที่ตนเองต้องการหรือสิ่งที่ตนเองพบเจอมาให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ได้ทราบหรือมีประสบการณ์ร่วมกัน จากความตระหนักในปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เมื่อชาวประมงและสมาชิกในชุมชนมีแนวทางแสวงหาทางออกแล้ว จึงมีการกำหนดการวางแผนร่วมกัน เช่น การกำหนดพื้นที่ที่ใช้ในการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

การแต่งตั้งคณะกรรมการ มีการอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาของชุมชน ตลอดจนพิจารณากำหนดกิจกรรมในการแก้ไขปัญหา การพิจารณามาตรการป้องกันปัญหา การจัดกิจกรรม เช่น การวางซั้งบ้านปลา การทำแนวเขตอนุรักษ์ การปล่อยสัตว์น้ำ การวางกฎกติกาต่างๆ (ตารางที่ 4.2) ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดแนวทาง วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงานและการนำทรัพยากรภายในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ จึงนำไปสู่การพัฒนาเป็นกลุ่มบริหารจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำหมู่ที่ 1 ขึ้น โดยมีกลุ่มต่างๆ ที่เข้าร่วมคิด ร่วมวางแผนเพื่อแก้ปัญหา โดยบุคคลที่มีส่วนในการวางแผนและสนับสนุนในการดำเนินงานมี ดังนี้ (ภาพที่ 4.9)

ตารางที่ 4.2 การประชุมวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลง

การประชุมวางแผน	วันที่	ผู้เข้าร่วม	จำนวน
ปรึกษาหารือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	25 สิงหาคม พ.ศ. 2557	-นายกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ตำบลป่าขาด -เจ้าหน้าที่ประมง สงขลา -ศูนย์บริหารจัดการประมงภาคใต้ตอนล่าง สงขลา -ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลป่าขาด -กำนันผู้ใหญ่บ้าน	10 คน
การแต่งตั้งคณะกรรมการเขตอนุรักษ์	25 มกราคม พ.ศ. 2558	-ผู้นำ -แกนนำ -สมาชิกในชุมชน	180 คน
ประชุมวางแผนกิจกรรม	25 มกราคม พ.ศ. 2558	-เจ้าหน้าที่ประมง สงขลา -ศูนย์บริหารจัดการประมงภาคใต้ตอนล่าง สงขลา -ผู้นำ -แกนนำ	23 คน

(1) ผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการรวบรวมความคิดเห็นจากชาวบ้านในชุมชนจากเวทีประชุมหมู่บ้าน เพื่อนำมาวางแผนในการดำเนินงานขั้นต่อไป ดังนั้นผู้นำจึงนับเป็นปัจจัยแรกและสำคัญที่สุดในการกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือเกื้อกูล เพื่อแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบความเดือดร้อนของชุมชน อันเป็นผลเนื่องมาจากสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

(2) แกนนำชุมชนหรือกลุ่มผู้นำธรรมชาติ ปราชญ์ชาวบ้าน และข้าราชการบำนาญ เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและเปรียบเสมือนเป็นที่ปรึกษาให้กับคนในชุมชน ในด้านความรู้ การจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยเป็นที่ปรึกษาหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งทำหน้าที่เป็นคณะทำงานติดตามและประเมินผลในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน รวมทั้งช่วยเหลืออำนวยความสะดวกให้การทำงานหรือติดต่อกับหน่วยงานราชการเป็นไปได้ง่าย

(3) ชาวบ้านในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการแสดงออกว่า เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ซึ่งคนในชุมชนประสบกับปัญหาโดยตรง เช่นชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง ที่เห็นการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติอยู่เสมอ

ภาพที่ 4.9 การวางแผนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

ที่มา: คณะกรรมการเขตนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ปี พ.ศ. 2558

3) การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการจัดการเขตนุรักษ์สัตว์น้ำ

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมเพื่อจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชน โดยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร ร่วมบริจาคเงินหรือสิ่งของ ลงแรง การเข้าร่วมกิจกรรม การเข้าร่วมในคณะทำงาน การประสานความร่วมมือ มีการร่วมประชาสัมพันธ์บอกต่อกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น โดยการพูดคุย เช่น ที่ทำลงเรือชุมชน ตลาดนัด วัด ร้านน้ำชา เสียงตามสายของคณะกรรมการ หรือในงานต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความรู้จักผูกพัน สามัคคีช่วยเหลือกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนเท่าที่ตนจะสามารถช่วยได้ และตระหนักถึงความสำคัญของการแก้ไขปัญหา

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างซั้งบ้านปลา การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ การปล่อยสัตว์น้ำ การโยน EM-ball การปลูกป่าชายเลน (ตารางที่ 4.3) รวมถึงการชักชวนให้ชาวบ้านในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแลผู้ที่ลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ของชุมชน

กิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นยังแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เนื่องในโอกาสต่างๆ โดยแสดงผ่านกิจกรรมปล่อยสัตว์น้ำ ปลูกป่าชายเลน ซึ่งเป็นการร่วมมือทั้งหน่วยงานรัฐและเอกชนที่เข้าร่วมกิจกรรม (ภาพที่ 4.10)

ภาพที่ 4.10 การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
ที่มา: คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ปี พ.ศ. 2558

ตารางที่ 4.3 การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรม	วันที่	ผู้เข้าร่วม	จำนวนผู้มาเข้าร่วม	หมายเหตุ
กิจกรรมที่ 1 ประชุมจัดตั้งสภาผู้นำชุมชน จำนวน 19 คน (เพื่อทำหน้าที่ติดตามและประเมินผล)	17 ธันวาคม พ.ศ. 2557	-ผู้นำ/แกนนำ = 7 คน -ตัวแทนประชาชนทั่วไป = 27 คน	34 คน	-
กิจกรรมที่ 2 สภาผู้นำชุมชนประชุมชี้แจงโครงการและจัดตั้งคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	25 มกราคม พ.ศ. 2558	-ผู้นำ/แกนนำ = 7 คน -ตัวแทนประชาชนทั่วไป = 27 คน	34 คน	-
กิจกรรมที่ 3 สภาผู้นำชุมชนมีการประชุมติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรม	(ทุกวันที่ 15 ของเดือน)	- สภาผู้นำ = 19 คน	19 คน	(ทุกวันที่ 15 ของเดือน)
กิจกรรมที่ 4 การจัดเวทีให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำแก่สมาชิกในชุมชน	10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558	-วิทยากรสำนักงานประมง สงขลา = 2 คน -วิทยากรศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง สงขลา = 5 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 7 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 12 คน -ชาวประมง = 23 คน -สมาชิกในชุมชน = 36 คน	85 คน	-
กิจกรรมที่ 5 ประชุมทำร่างกฎระเบียบของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยผ่านเวทีรับฟังความคิดเห็นของชุมชน (จำนวน 2 ครั้ง) (ครั้งที่ 1 วันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558) (ครั้งที่ 2 วันที่ 05 พฤษภาคม พ.ศ. 2558)	20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558	-วิทยากรสำนักงานประมง สงขลา = 2 คน -วิทยากรศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง สงขลา = 5 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 7 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 12 คน -ชาวประมง = 23 คน -สมาชิกในชุมชน = 36 คน	85 คน	-

ตารางที่ 4.3 การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ต่อ)

การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรม	วันที่	ผู้เข้าร่วม	จำนวนผู้มาเข้าร่วม	หมายเหตุ
กิจกรรมที่ 6 การทำประชาคมร่างกฎระเบียบข้อตกลงในการทำประมงในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อหาข้อตกลงร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-อปท. = 2 คน -สำนักงานประมง สงขลา = 2 คน -ศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง สงขลา = 3 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 3 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 5 คน -ตัวแทนชาวประมง = 7 คน -ตัวแทนสมาชิกในชุมชน = 3 คน	25 คน	-
กิจกรรมที่ 7 การอบรมวิธีการปราบปรามและการเฝ้าระวังเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และการใช้วิทยุสื่อสารให้กับคณะกรรมการและประชาชนที่สนใจ (จำนวน 2 ครั้ง)	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-วิทยากรศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง สงขลา = 3 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 7 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 12 คน -สมาชิกในชุมชน = 5	27 คน	-
กิจกรรมที่ 8 การอบรมให้ความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความผิดจากทรัพยากรประมง และวิธีการไล่เกลี้ยประนีประนอมกับคู่กรณี โดย	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-วิทยากรจากสำนักงานอัยการจังหวัดสงขลา ร่วมกับสถานีตำรวจภูธรปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา = 3 คน -วิทยากรศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง สงขลา = 3 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 7 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 12 คน -สมาชิกในชุมชน = 10 คน	35 คน	-

ตารางที่ 4.3 การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ต่อ)

การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรม	วันที่	ผู้เข้าร่วม	จำนวนผู้มาเข้าร่วม	หมายเหตุ
กิจกรรมที่ 9 การศึกษาดูงานนอกพื้นที่ที่มีลักษณะและบริบทใกล้เคียงกับชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการดำเนินงาน ที่บ้านโคกเมือง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-สภาผู้นำ = 3 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 5 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 5 คน -สมาชิกในชุมชน = 17 คน	30 คน	-
กิจกรรมที่ 10 กิจกรรมการให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้แก่นักเรียนของโรงเรียนวัดป่าขาดชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-สภาผู้นำ = 19 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 7 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 12 คน -เด็ก เยาวชน ชั้นประถม 4-6โรงเรียนวัดป่าขาด = 52	90 คน	-
กิจกรรมที่ 11 การปลูกต้นไม้ในป่าชายเลน เช่น ต้นลำพู ต้นจาก ต้นโกงกาง จำนวน 500 ต้น	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-สภาผู้นำ = 10 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 5 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 10 คน -สมาชิกในชุมชน = 20 คน -ครูนักเรียนโรงเรียนวัดป่าขาด = 40 คน	85 คน	ปีละ 1 ครั้ง
กิจกรรมที่ 12 การอบรม/วิธีการทำ EM ball เพื่อปรับสภาพน้ำเสียและเป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำวัยอ่อนในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-สภาผู้นำ = 7 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 3 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 10 คน -สมาชิกในชุมชน = 30 คน	50 คน	ปีละ 3 ครั้ง

ตารางที่ 4.3 การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ต่อ)

การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรม	วันที่	ผู้เข้าร่วม	จำนวนผู้มาเข้าร่วม	หมายเหตุ
กิจกรรมที่ 13 การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ -ลูกปลากะพงขาว จำนวน 10,000 ตัว -ลูกกุ้งขาว จำนวน 10,000 ตัว -ลูกกุ้งแชบ๊วย จำนวน 10,000 ตัว	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-สภาผู้นำ = 10 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 7 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 12 คน -สมาชิกในชุมชน = 15 คน	44 คน	ปีละ 4 ครั้ง
กิจกรรมที่ 14 อาสาสมัครชุมชน ออกตรวจลาดตระเวนร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ (ครั้งละ 4 - 6 คน)	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-ผู้นำ/แกนนำ = 7 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 12 คน	19 คน	อาทิตย์ละ 3 วัน (ตามสถานการณ์)
กิจกรรมที่ 15 ซ่อมแซมซั้งบ้านปลา การจัดทำป้ายเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และแนวเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำหมู่ที่ 1 ระยะทาง ประมาณ 2 กิโลเมตร จำนวน 40 ต้น	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-ผู้นำ/แกนนำ = 10 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 12 คน -สมาชิกในชุมชน = 20 คน	42 คน	ปีละ 2 ครั้ง (ตามสถานการณ์)
กิจกรรมที่ 16 การจัดประชุมเพื่อสรุปโครงการคืนข้อมูลสู่ชุมชน และทำพิธีบวงสรวง เพื่อให้เป็นประเพณีของชุมชน และห้ามจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์เพื่อให้เป็นเขตอภัยทาน	25 สิงหาคม พ.ศ. 2558	-อปท. = 3 คน -วิทยากรสำนักงานประมง สงขลา = 5 คน -วิทยากรศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง สงขลา = 5 คน -สภาผู้นำ = 19 คน -ผู้นำ/แกนนำ = 7 คน -คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ = 12 คน -ชาวประมง = 28 คน -สมาชิกในชุมชน = 52 -ครูนักเรียนโรงเรียนวัดป่าขาด = 30 คน	161 คน	-

4) การรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ โดยแบ่งเป็น การรับรายได้ และลดรายจ่ายจากการจับสัตว์น้ำเพื่อบริโภคและค้าขายของประชาชนในชุมชน เนื่องจากทรัพยากรเริ่มฟื้นตัว เช่นชาวบ้านได้ซื้อสัตว์น้ำที่สด และราคาที่ถูกกว่าท้องตลาด (ภาพที่ 4.11) หลังจากแก้ไขปัญหาปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลง ด้วยการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนและบริหารจัดการด้วยชุมชนเอง จากการทำนงานทำให้ชาวบ้านมีความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการทำงานเป็นทีม การได้รับความรู้ และข้อมูลข่าวสารในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ จากการเข้าร่วมประชุม สัมมนา การศึกษาดูงาน และเป็นเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอคำแนะนำ ช่วยเหลือ และให้การสนับสนุน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ ศูนย์บริหารจัดการประมงภาคใต้ตอนล่าง สำนักงานประมงจังหวัดและอำเภอ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ว่าการอำเภอ โรงเรียนวัดป่าขาด เป็นต้น ทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในผลงาน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน คือ มีแหล่งอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อนของชุมชนไว้เป็นแหล่งขยายพันธุ์ให้ชาวบ้านได้จับในบริเวณนอกเขตอนุรักษ์ตลอดปี สำหรับผลที่เป็นนามธรรม คือ ชาวบ้านได้รับการปลูกจิตสำนึกให้รู้จักการรักษาสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศให้เกิดความสมดุล ระหว่างป่าชายเลน ลำคลอง สัตว์น้ำ คน สิ่งแวดล้อม และอื่นๆ ที่มีวงจรชีวิตเกื้อหนุนอาศัยซึ่งกันและกัน โดยความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน ที่จะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจและชื่อเสียงของชุมชนโดยรวม

เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ ชุมชนจึงต้องกำหนด กฎ ระเบียบขึ้นมาเพื่อป้องกัน หรือลดโทษผู้ฝ่าฝืน จับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ โดยเริ่มจากระดับเบาไปหาหนัก ตั้งแต่การว่ากล่าวตักเตือน การปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท ระดับของการลงโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือทั้งปรับทั้งจำ ทั้งนี้จะต้องพิจารณาด้วยความเป็นธรรมตามโทษ โดยเน้นเพื่อให้เกิดความหลากหลาย แล้วไม่กระทำ ความผิดซ้ำอีก

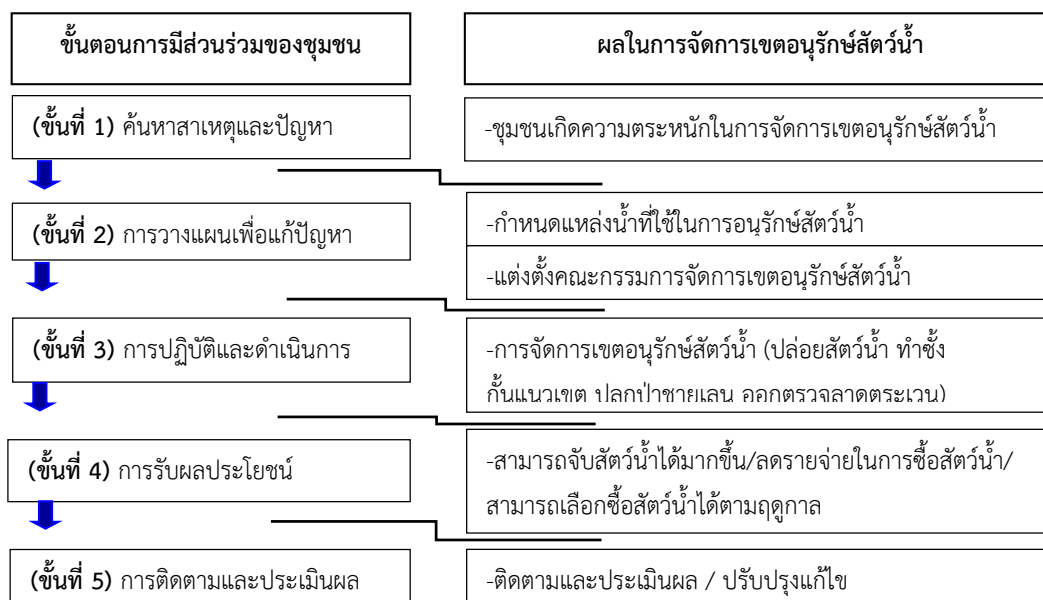
ภาพที่ 4.11 การรับผลประโยชน์จากการซื้อสัตว์น้ำของประชาชนในชุมชน
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2559

ผลจากการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ทำให้ประชาชนในชุมชนสามารถเลือกซื้อสัตว์น้ำได้ตามฤดูกาล โดยมีชาวประมงในชุมชนนำมาขายให้ถึงหน้าบ้าน ไม่ต้องออกไปหาซื้อตามตลาดนัด (ภาพที่ 4.11)

5) การติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผล เป็นขั้นตอนที่จะทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ โดยทำการประเมินผลจากก่อนดำเนินการว่ามีสภาพอย่างไร แล้วติดตามผลการปฏิบัติงานระหว่างดำเนินการเมื่อพบเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจะได้ร่วมกันแก้ไข สำหรับการประเมินผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และการมีส่วนร่วมของชุมชนประเมินจากปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวบ้านจับได้ รวมถึงการเข้าร่วมทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนด้วย ทั้งนี้ชุมชนร่วมกันควบคุมและตรวจสอบการดำเนินการกิจกรรมทั้งหมด การปรับปรุงแก้ไข จากผลการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ถ้าพบว่ามีปัญหาในการดำเนินงานด้านต่างๆ เช่น การขอความร่วมมือจากชาวบ้านในการซ่อมแซมซั้งบ้านปลาที่ผุพัง การออกตรวจลาดตระเวน เป็นต้น ซึ่งส่งผลต่อการอนุรักษ์สัตว์น้ำดังกล่าว คณะกรรมการจะต้องนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินงานเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นต่อไป

โดยสรุปชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การค้นหาสาเหตุของปัญหา การวางแผน การปฏิบัติ การรับผลประโยชน์ ตลอดจนการติดตามและประเมินผลแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน กลุ่มแกนนำและชาวบ้าน ในการทำกิจกรรมทุกขั้นตอน เช่น การทำซั้งบ้านปลา การปลูกป่าชายเลน การสร้างแนวเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เป็นต้น จึงสามารถสรุปขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งมีรายละเอียดและขั้นตอนดัง (ภาพที่ 4.12)

ภาพที่ 4.12 สรุปขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด

4.4 ระดับและผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำรวมทั้งปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

4.4.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

1) ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเป็นข้อมูลพื้นฐาน (ผู้ตอบแบบสอบถาม) ที่อยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา จำนวน 92 ครั้วเรือน โดยใช้วิธีการเทียบสัดส่วนในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้วเรือน 2 กลุ่มในพื้นที่ ได้แก่ครั้วเรือนชาวประมง และครั้วเรือนอื่นๆ ซึ่งจะอยู่ใน ตอนที่ 1 ของแบบสอบถาม ประกอบด้วยข้อมูลเรื่อง เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน อาชีพ รายได้ การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน ซึ่งอธิบายตามหัวข้อที่ตั้ง (ตารางที่ 4.4)

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม

ตารางที่ 4.4 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ที่อยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสว่างนคร จังหวัดสงขลา
(n=92)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	69 75.00
	หญิง	23 25.00
	รวม	92 100.00
อายุ	20 - 30 ปี	4 04.35
	31 - 40 ปี	12 13.04
	41 - 50 ปี	32 34.78
	51 - 60 ปี	23 25.00
	61 - 70	13 14.13
	71 ปีขึ้นไป	8 08.70
	รวม	92 100.00
ศาสนา	พุทธ	92 100.00
	รวม	92 100.00
เชื้อชาติ/สัญชาติ	ไทย/ไทย	92 100.00
	รวม	92 100.00
ชุมชน	บ้านหัวลำภู	44 47.82
	บ้านหัวหมอน	14 15.22
	บ้านหัวปรง	6 06.52
	บ้านทับอวน	28 30.44
	รวม	92 100.00
สถานภาพสมรส	โสด	6 06.52
	สมรส	81 88.04
	หย่า	1 01.09

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

(n=92)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
หม้าย (คู่สมรสเสียชีวิต)	4	04.35
รวม	92	100.00
สถานภาพในครัวเรือน	หัวหน้าครัวเรือน	73 79.35
	คู่สมรส	10 10.87
	บุตร	7 07.61
	ผู้อาศัย (ทุกประเภทที่ไม่ใช่ หัวหน้าครัวเรือน คู่สมรส บุตร ถือเป็นผู้อาศัย)	2 02.17
รวม	92	100.00
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	70 76.09
	มัธยมศึกษาตอนต้น	10 10.87
	มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	9 09.78
	ประกาศนียบัตรป้องกันและ ปราบปราม	1 01.09
	ปริญญาตรี	2 02.17
รวม	92	100.00
ญาติพี่น้องในชุมชน	มี	88 95.65
	ไม่มี	4 04.35
รวม	92	100.00
การมีรายได้เพียงพอต่อ การดำรงชีวิต	ไม่เพียงพอ	47 51.09
	เพียงพอ	38 41.30
	ไม่แน่ใจ	7 07.61
รวม	92	100.00

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

		(n=92)	
ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
รายได้	ไม่มีรายได้	6	06.52
	ต่ำกว่า 5,000 บาท	13	15.22
	5,000 - 9,999 บาท	43	43.48
	10,000 - 14,999 บาท	15	18.48
	15,000 - 19,999 บาท	8	08.70
	20,000 - 24,999 บาท	4	04.35
	25,000 - 29,999 บาท	2	02.17
	30,000 บาทขึ้นไป	1	01.09
	รวม	92	100.00
ภาวะหนี้สิน	มีหนี้สินจากการกู้ยืมเงินในระบบ (เช่น ธนาคาร สถาบันการเงิน สหกรณ์ บัตรเครดิตชำระหนี้สินค่าต่างๆ)	61	66.30
	มีหนี้สินจากการกู้ยืมเงินนอกระบบ	1	01.09
	ไม่มีหนี้สินเลย	30	32.61
	รวม	92	100.00
	อาชีพหลัก	ทำประมงพื้นบ้าน	47
ทำสวนผสมผสาน		6	06.52
เลี้ยงสัตว์		4	04.35
ทำน้ำตาลโตนด		11	11.96
รับจ้างทั่วไป		5	05.43
ค้าขาย/หาบเร่		6	06.52
ธุรกิจส่วนตัว (เช่น ร้านขายของชำ, ร้าน ถ่ายเอกสาร, ร้านคอมพิวเตอร์)		1	01.09
บริษัทเอกชน		5	05.43
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ		4	04.35
ไม่มีงานทำ/ว่างงาน		3	03.26
รวม		92	100.00

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

(n=92)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
อาชีพรอง	ทำประมงพื้นบ้าน	23	25.00
	ทำสวนผสมผสาน	17	18.48
	เลี้ยงสัตว์	30	32.61
	ทำน้ำตาลโตนด	12	13.04
	รับจ้างทั่วไป	5	05.43
	ค้าขาย/หาบเร่	3	03.26
	ธุรกิจส่วนตัว (เช่น ร้านขายของชำ, ร้าน ถ่ายเอกสาร, ร้านคอมพิวเตอร์)	2	02.17
	บริษัทเอกชน	0	00.00
	รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	0	00.00
	ไม่มีงานทำ/ว่างงาน	0	00.00
	รวม	92	100.00
	การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน	เป็น	77
ไม่เป็น		15	16.30
รวม		92	100.00
- คณะกรรมการบริหารจัดการ การเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	เป็น	14	15.22
	ไม่เป็น	78	84.78
	รวม	92	100.00
- สภาผู้นำชุมชน	เป็น	10	10.87
	ไม่เป็น	82	89.13
	รวม	92	100.00
- คณะกรรมการหมู่บ้าน	เป็น	5	05.43
	ไม่เป็น	87	94.57
	รวม	92	100.00
- กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน	เป็น	7	07.60
	ไม่เป็น	85	92.40
	รวม	92	100.00

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

(n=92)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
- กลุ่มคลองยาว	เป็น	12	13.04
	ไม่เป็น	80	86.96
	รวม	92	100.00
- กลุ่มสี่จะวันละบาท	เป็น	63	68.50
	ไม่เป็น	29	31.50
	รวม	92	100.00
- กลุ่มกองทุนแม่เพื่อแผ่นดิน	เป็น	37	40.22
	ไม่เป็น	55	59.78
	รวม	92	100.00
- กลุ่มแม่บ้าน	เป็น	13	14.13
	ไม่เป็น	79	85.87
	รวม	92	100.00
- กลุ่มออมทรัพย์	เป็น	55	59.78
	ไม่เป็น	37	40.22
	รวม	92	100.00
- กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน	เป็น	23	25.00
	ไม่เป็น	69	75.00
	รวม	92	100.00

จากตารางที่ 4.4 แสดงผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ที่อยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบล ป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา จำนวน 92 คน เป็นเพศชาย 69 คน คิดเป็นร้อยละ 75.00 และเพศหญิง จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00

ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุ 41 - 50 ปี จำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 34.78 รองลงมา อายุ 51 - 60 ปี จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 25.00 และน้อยที่สุด อายุ 71 ปีขึ้นไป จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 8.7

เชื้อชาติ สัญชาติ และศาสนา ทั้งหมดเป็นคนเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย และนับถือศาสนาพุทธ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านหัวลำภู (44 ครัวเรือน) คิดเป็นร้อยละ 47.82 รองลงมาคือบ้านทับอวน 28 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 30.44 และน้อยที่สุดบ้านหัวปรง 6 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 6.52

สถานภาพ มีสถานภาพสมรส เป็นส่วนมาก จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 88.04 และสถานภาพโสด จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 6.52 รองลงมา สถานภาพหม้าย (คู่สมรสเสียชีวิต) 4 คน คิดเป็นร้อยละ 4.35 และน้อยที่สุด สถานภาพหย่า 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.09

สถานภาพในครัวเรือน เป็นหัวหน้าครัวเรือน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 79.35 รองลงมาเป็นคู่สมรส 10 คน คิดเป็นร้อยละ 10.87 และน้อยที่สุดเป็นผู้อาศัย 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.17

ระดับการศึกษา มีระดับการศึกษา ประถมศึกษามากที่สุด จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 76.09 รองลงมามีมัธยมศึกษาตอนต้น 10 คน คิดเป็นร้อยละ 10.87 และน้อยที่สุด ประกาศนียบัตรป้องกันและปราบปราม 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.09

การมีญาติพี่น้องในชุมชน ส่วนมากมีญาติพี่น้องอยู่ในชุมชน จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 95.65 และไม่มีญาติพี่น้องในหมู่บ้านเลย จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 4.35

รายได้ต่อเดือน รายได้ 5,000 – 9,999 บาท มากที่สุด จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 43.48 รองลงมา 10,000 – 14,999 บาท จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 18.48 และน้อยที่สุด มีรายได้ 30,000 บาทขึ้นไป จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 1.09 ตามลำดับ

การมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ส่วนใหญ่ยังไม่เพียงพอ จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 51.09 และอีก 38 คน คิดว่ามีรายได้เพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 41.30 อีกส่วนหนึ่งยังไม่แน่ใจ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 7.61

การมีภาวะหนี้สิน ส่วนมากมีหนี้สินจากการกู้ยืมเงินในระบบ เช่น ธนาคาร สถาบันการเงิน สหกรณ์ บัตรผ่อนชำระเงินสินค้าต่างๆ จำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 66.30 รองลงมาไม่มีหนี้สินเลย จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 32.61 และน้อยที่สุด มีหนี้สินจากการกู้ยืมเงินนอกระบบ จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.09

อาชีพหลัก ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามทำอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 51.09 รองลงมา ทำน้ำตาลโตนด จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 11.96 และทำสวนผสมผสาน ทำอาชีพค้าขาย/หาบเร่ ในจำนวนที่เท่ากัน อาชีพละ 6 คน คิดเป็นร้อยละ 06.52 ตามลำดับ

อาชีพรอง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีอาชีพรองคือ เลี้ยงสัตว์ จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 32.61 รองลงมา ทำประมงพื้นบ้าน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 25 และทำสวนผสมผสาน จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 18.48 ตามลำดับ

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน จำนวน 77 คน คิดเป็นร้อยละ 87.70 และไม่เป็นสมาชิกกลุ่มใดเลย จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 16.30 การเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ส่วนมากจะเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะวันละบาท จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 68.50 รองลงมาคือกลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 59.78 และกลุ่มกองทุนแม่เพื่อแผ่นดิน จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 40.22 ตามลำดับ

2) ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประกอบการอาชีพประมง

จากแบบสอบถามในตอนต้นที่ 1 (ข้อที่ 18 – ข้อที่ 23) ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประกอบการอาชีพประมงในหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ในข้อดังกล่าวนี้ผู้ตอบแบบสอบถามไม่สามารถให้ข้อมูลได้ครบ ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้วิธีการจัดสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนมากที่สุด

พบว่า ชาวประมงในชุมชนมีเรือหางยาว (เรือมีเครื่องยนต์นอกเรือ) มีขนาดไม่เกิน 10 เมตร เครื่องยนต์ที่ใช้มีกำลังไม่เกิน 30 แรงม้า เครื่องมือประมงที่ชาวประมงในชุมชนใช้เป็นประจำ ข้อมูลจากชาวประมงจำนวน 37 คน พบว่ามี 3 ชนิด ได้แก่ 1) ไชนั่ง จำนวน 678 ช่อ 2) ไชนอน จำนวน 60 ลูก และ 3) อวนลอย จำนวน 1,420 ผืน

ชาวประมงในชุมชนออกไปจับสัตว์น้ำ จำนวนการจับ 6 ครั้งต่อหนึ่งสัปดาห์ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลและสภาพดินฟ้าอากาศด้วย

ระยะเวลาในการออกไปจับสัตว์น้ำในแต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 4-5 ชั่วโมง เช่นออกไปวางเครื่องมือประมงใช้เวลาประมาณ 4 - 5 ชั่วโมง และกลับไปกู้สัตว์น้ำ ประมาณ 4 - 5 ชั่วโมง พบว่าก่อนและหลังการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำไม่มีความแตกต่างกัน เพราะชาวประมงมีพื้นที่ประจำในการจับสัตว์น้ำ

สัตว์น้ำที่จับมาได้ในแต่ละครั้ง พบว่านำมาขายให้กับพ่อค้าคนกลาง ประมาณ 78 เปอร์เซ็นต์ ขายให้กับชาวบ้านในชุมชนประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ และที่เหลืออีก 2 เปอร์เซ็นต์นำมาประกอบอาหารในครัวเรือ

สัตว์น้ำมีปริมาณเพิ่มขึ้นที่เห็นได้ชัดเจน ตั้งแต่มีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในช่วงปี พ.ศ. 2555- ปัจจุบัน พบว่าสัตว์น้ำที่พบมากที่สุดอันดับที่ 1) กุ้งหัวแข็งเล็ก 2) ปลาทองเทียวเกล็ดใหญ่ 3) กุ้งหัวมัน 4) ปลาหมี่หลัง และ 5) ปลาตะกรับ ตามลำดับ

การจับสัตว์น้ำ จากประสบการณ์ที่สั่งสมของชาวประมงโดยสามารถเขียนออกมาเป็น ปฏิทินในการใช้เครื่องมือประมงแต่ละชนิดสัมพันธ์กับกระแสลมในการจับสัตว์น้ำ (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างกระแสลมกับเครื่องมือประมงในการจับสัตว์น้ำ โดยอาศัยความรู้ และภูมิปัญญาที่สั่งสมประสบการณ์ในการทำประมงของชุมชน

ฤดูกาลจับสัตว์น้ำในรอบปี (หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา)											
ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
	ลมนอก ลมพา ลมวาว				ลมหลาดตัน		ลมพลัด/ลมพลัดปิด/ลมพลัดยา			ลมนอก	
					ลมพลัดหลวง						
น้ำจืด		น้ำเค็ม				น้ำกร่อย				น้ำจืด	
		กุ้งหัวมัน								กุ้งก้ามกราม	
				กุ้งเล็ก							
					กุ้งหางแดง/กุ้งหัวแข็ง/กุ้งขาว/กุ้งกุลาลาย						
		ปลากระบอก					ปลากระบอก				
				ปลากะพง							
							ปลาทองเทียว				
						ปลาตะกรับ (ขี้ตัง)					
					ปลาคางคืด/ปลาดุกทะเล (มีหลัง)/ ปลากด (หัวโมง/หัวอ่อน/ขี้ลิง)						
แห/กั๊ตลอย											แห/กั๊ตลอย
					ไซ/เบ็ด						

ที่มา : คณะกรรมการจัดการเขตอนุรักษสัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด (วันที่สัมภาษณ์), 11 มีนาคม 2559

4.4.2 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ แบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุและปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนและแก้ปัญหา การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล โดยใช้ค่าเฉลี่ยในการจัดระดับการมีส่วนร่วมในแต่ละด้านได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตอนที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ภาพรวมของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.50) โดยแยกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.92) รองลงมา คือ ด้านการค้นหาสาเหตุและปัญหา (ค่าเฉลี่ย 3.68) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ (ค่าเฉลี่ย 3.50) และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล (ค่าเฉลี่ย 3.20) ส่วนการมีส่วนร่วมในการวางแผนและแก้ปัญหา มีระดับต่ำสุด (ค่าเฉลี่ย 3.18)

ตารางที่ 4.6 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

n=92

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
1. การค้นหาสาเหตุและปัญหา	3.68	1.019	มาก
2. การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา	3.18	1.118	ปานกลาง
3. การปฏิบัติและดำเนินการ	3.50	1.133	มาก
4. การรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	3.92	0.849	มาก
5. การติดตามและประเมินผล	3.20	1.138	ปานกลาง
รวม	3.50	1.051	มาก

จากตารางที่ 4.7 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ด้านการค้นหาสาเหตุและปัญหา พบว่า การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุและปัญหาของชุมชน อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.68) โดยแยกเป็นด้านๆ ดังนี้ การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลง มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.10) รองลงมา คือ มีส่วนร่วมในการเสนอแนะแนวทาง แก้ไขปัญหาของการขาดแคลนทรัพยากรสัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.71) และมีส่วนร่วมในการศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาคารขาดแคลนของทรัพยากรสัตว์น้ำ น้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.25)

ตารางที่ 4.7 ระดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุและปัญหา

n=92

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
1. ท่านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลง	4.10	0.938	มาก
2. ท่านมีส่วนร่วมในการศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนของทรัพยากรสัตว์น้ำ	3.25	1.086	ปานกลาง
3. ท่านมีส่วนเสนอแนะแนวทาง แก้ไขปัญหาของการขาดแคลนทรัพยากรสัตว์น้ำ	3.71	1.033	มาก
รวม	3.68	1.019	มาก

จากตารางที่ 4.8 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ด้านการวางแผนและแก้ปัญหา พบว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผนและแก้ปัญหา อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.18) โดยแยกเป็นด้านๆ ดังนี้ การมีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.57) รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.37) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการกำหนดพื้นที่ในการวาง "ซั้งกอ" (ค่าเฉลี่ย 3.32) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ประโยชน์ ของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.12) การมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นแก้ปัญหาในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (2.98) และการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำ น้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.76)

ตารางที่ 4.8 ระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและแก้ปัญหา

n=92

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
1. ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	3.57	0.929	มาก
2. ท่านมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำ	2.76	1.235	ปานกลาง
3. ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	3.37	0.980	ปานกลาง
4. ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่ในการจัดวาง "ซั้งกอ"	3.32	1.231	ปานกลาง
5. ท่านมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นแก้ปัญหาในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	2.98	1.222	ปานกลาง
6. ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ประโยชน์ ของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	3.12	1.108	ปานกลาง
รวม	3.18	1.118	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.9 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ (ค่าเฉลี่ย 3.50) พบว่า การมีส่วนร่วมในการแนะนำหรือชักจูงให้เพื่อนบ้านเห็นความสำคัญของการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.15) รองลงมา คือ มีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังการรुक้าของเรือประมงเข้ามาในเขตพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.57) การมีส่วนร่วมในการระดมเงินทุน เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ซ่อมแซม "ซั้งกอ" ในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.53) และการมีส่วนร่วมในการซ่อม "ซั้งกอ" ในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ มีระดับต่ำที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.74)

ตารางที่ 4.9 ระดับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ

n=92

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	\bar{x}	S.D.	การแปลผล
1. ท่านมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังการรุก้าของเรือประมงเข้ามาในเขตพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำ	3.57	1.180	มาก
2. ท่านมีส่วนร่วมในการซ่อม "ซั้งกอ" ในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	2.74	1.398	ปานกลาง
3. ท่านมีส่วนร่วมระดมเงินทุน เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ซ่อมแซม "ซั้งกอ" ในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	3.53	1.199	มาก
4. ท่านได้แนะนำหรือชักจูงให้เพื่อนบ้านเห็นความสำคัญของการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	4.15	0.755	มาก
รวม	3.50	1.133	มาก

จากตาราง 4.10 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.92) พบว่า ปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น เพราะได้รับผลมาจากการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ต.ป่าขาด อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.18) และสามารถทำประมงนอกเขตอนุรักษ์ได้ ในปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการ น้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.66)

ตารางที่ 4.10 ระดับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

n=92

กิจกรรมการมีส่วนร่วม	\bar{x}	S.D.	การแปลผล
1. ท่านสามารถทำประมงนอกเขตอนุรักษ์ได้ ในปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการ	3.66	1.019	มาก
2. ปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น เพราะได้รับผลมาจากการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ต.ป่าขาด	4.18	0.678	มาก
รวม	3.92	0.849	มาก

จากตาราง 4.11 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล (ค่าเฉลี่ย 3.20) พบว่าประชาชนในชุมชนมีการติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.50) รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาของการรุกรานเข้ามาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.14) และการมีส่วนร่วมเข้าประชุมการจัดการเขตอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำเพื่อติดตามผลการดำเนินงาน น้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 2.95)

ตารางที่ 4.11 ระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

n=92

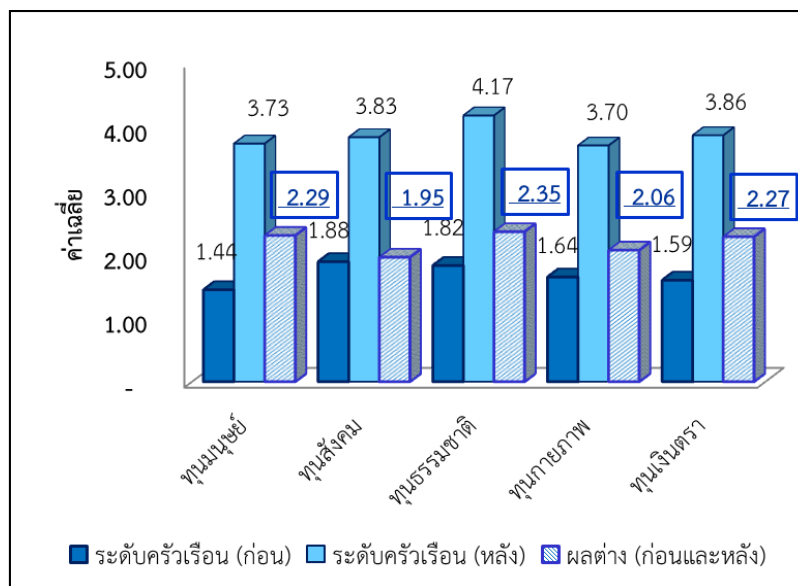
กิจกรรมการมีส่วนร่วม	\bar{X}	S.D.	การแปลผล
1. ท่านมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาของการรุกรานเข้ามาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	3.14	1.237	ปานกลาง
2. ท่านเข้าร่วมประชุมกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ เพื่อติดตามผลการดำเนินงาน	2.95	1.235	ปานกลาง
3. ท่านติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	3.50	0.943	มาก
รวม	3.20	1.138	ปานกลาง

4.4.3 ผลลัพธ์ทุน 5 ด้าน ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำต่อชุมชนและครัวเรือน

เมื่อพิจารณาผลลัพธ์ ทุน 5 ด้าน จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ จากทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือน ในระดับชุมชน และระดับครัวเรือน เปรียบเทียบก่อนและหลังการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในช่วงปี พ.ศ. 2554 -2559 ทุนที่เพิ่มขึ้นมากที่สุดตามลำดับดังนี้

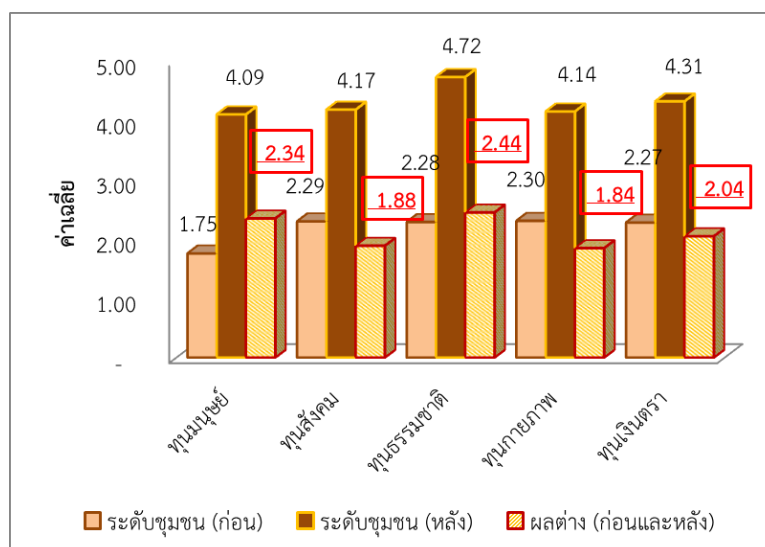
ตอนที่ 3 ผลลัพธ์ทุน 5 ด้าน ของการมีส่วนร่วมต่อครัวเรือนและชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

จากภาพที่ 4.13 ค่าเฉลี่ยผลต่างของผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในระดับครัวเรือน (เปรียบเทียบกับก่อนและหลังการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในช่วงปี พ.ศ.2554 – พ.ศ. 2559) พบว่าในระดับครัวเรือนทุนธรรมชาติเพิ่มในระดับมากที่สุด (มีค่าผลต่าง 2.35) รองลงมามีทุนมนุษย์ (มีค่าผลต่าง 2.29) ทุนเงินตรา (มีค่าผลต่าง 2.27) และทุนกายภาพ (มีค่าผลต่าง 2.06) ส่วนทุนสังคมมีค่าน้อยที่สุด (มีค่าผลต่าง 1.95)

ภาพที่ 4.13 ค่าเฉลี่ยผลต่างของผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ระดับครัวเรือน)

จากภาพที่ 4.14 ค่าเฉลี่ยผลต่างของผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในระดับชุมชน (เปรียบเทียบก่อนและหลังการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในช่วงปี พ.ศ.2554 – พ.ศ. 2559) พบว่าในระดับชุมชน ทุนธรรมชาติเพิ่มในระดับมากที่สุด (มีค่าผลต่าง 2.44) รองลงมาคือทุนมนุษย์ (มีค่าผลต่าง 2.34) ทุนเงินตรา (มีค่าผลต่าง 2.04) และทุนสังคม (มีค่าผลต่าง 1.88) ส่วนทุนกายภาพมีค่าน้อยที่สุด (มีค่าผลต่าง 1.84)

ภาพที่ 4.14 ค่าเฉลี่ยผลต่างของผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ระดับชุมชน)

จากตารางที่ 4.12 ผลลัพธ์ทุน 5 ด้านของการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับครัวเรือน และในระดับชุมชน ก่อนและหลังการมีจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ พบว่าทุนธรรมชาติเพิ่มขึ้นมากที่สุด รองลงมาคือทุนมนุษย์ และทุนเงินตรา ทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน ส่วนทุนที่มีเพิ่มน้อยที่สุดในระดับครัวเรือน คือ ทุนสังคม ส่วนทุนที่เพิ่มขึ้นน้อยที่สุดในระดับชุมชน คือ ทุนกายภาพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 4.12 การเปรียบเทียบผลลัพธ์ก่อนและหลังการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในระดับครัวเรือน และในระดับชุมชน (ช่วงปี พ.ศ. 2554 – พ.ศ. 2559)

ระดับ	ทุนมนุษย์	ทุนสังคม	ทุนธรรมชาติ	ทุนกายภาพ	ทุนเงินตรา	
ครัวเรือน	ก่อน	1.44	1.88	1.82	1.64	1.59
	หลัง	3.73	3.83	4.17	3.70	3.86
	ผลต่าง	2.29	1.95	2.35	2.06	2.27
ชุมชน	ก่อน	1.75	2.29	2.28	2.30	2.27
	หลัง	4.09	4.17	4.72	4.14	4.31
	ผลต่าง	2.34	1.88	2.44	1.84	2.04

จากตารางที่ 4.13 พบว่าผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเปรียบเทียบก่อนและหลังใน**ระดับครัวเรือน** เพิ่มขึ้นตามลำดับ คือ

- 1) ทุนธรรมชาติ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 1.82) และหลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 4.17) เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการมีส่วนร่วมมีผลต่าง (ค่าเฉลี่ย 2.35)
- 2) ทุนมนุษย์ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 1.44) และหลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.73) เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการมีส่วนร่วมมีผลต่าง (ค่าเฉลี่ย 2.29)
- 3) ทุนเงินตรา ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 1.59) และหลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.86) เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการมีส่วนร่วมมีผลต่าง (ค่าเฉลี่ย 2.27)
- 4) ทุนกายภาพ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 1.64) และหลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.70) เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการมีส่วนร่วมมีผลต่าง (ค่าเฉลี่ย 2.06)
- 5) ทุนสังคม ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 1.88) และหลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 3.83) เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังการมีส่วนร่วมมีผลต่าง (ค่าเฉลี่ย 1.95)

ตารางที่ 4.13 ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เปรียบเทียบก่อนและหลังในระดับครัวเรือน

ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เปรียบเทียบก่อนและหลังใน <u>ระดับครัวเรือน</u>		ก่อน			หลัง			ผลต่าง
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล	\bar{X}	S.D.	การแปลผล	
ทุนธรรมชาติ	-ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้เพิ่มขึ้น	1.80	0.745	น้อย	4.02	0.798	มาก	2.35
	-พื้นที่ทำประมงมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น	1.84	0.745	น้อย	4.11	0.748	มาก	
	รวม	1.82	0.745	น้อย	4.17	0.773	มาก	
ทุนมนุษย์	-มีคุณภาพชีวิตที่ดี	1.90	0.647	น้อย	3.77	0.494	มาก	2.29
	-มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	0.55	0.882	น้อยที่สุด	3.52	0.978	มาก	
	- มีโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น	1.86	0.566	น้อย	3.89	0.619	มาก	
	รวม	1.44	0.698	น้อยที่สุด	3.73	0.697	มาก	
ทุนเงินตรา	-รายได้เพิ่มขึ้นจากการจับสัตว์น้ำ	1.65	0.654	น้อย	3.72	0.731	มาก	2.27
	-มีเงินฝากเพิ่มขึ้นจากการจับสัตว์น้ำ	1.53	0.619	น้อย	3.68	0.694	มาก	
	-หนี้สินลดลง	1.41	0.614	น้อยที่สุด	3.68	0.662	มาก	
	-ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อสัตว์น้ำมาทำอาหาร	1.78	0.753	น้อย	4.35	0.748	มาก	
	รวม	1.59	0.660	น้อย	3.86	0.709	มาก	
ทุนกายภาพ	-การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารดีขึ้น	1.48	0.763	น้อยที่สุด	4.03	0.601	มาก	2.06
	-ถนนหนทางมีความสะดวกมากขึ้น	1.71	0.672	น้อย	4.14	0.689	มาก	
	-ระบบไฟฟ้า-น้ำประปา ในพื้นที่	1.72	0.700	น้อย	4.15	0.645	มาก	
	รวม	1.64	0.712	น้อย	3.70	0.645	มาก	

ตารางที่ 4.13 ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เปรียบเทียบก่อนและหลังในระดับครัวเรือน (ต่อ)

ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เปรียบเทียบก่อนและหลังใน <u>ระดับครัวเรือน</u>		ก่อน			หลัง			ผลต่าง
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล	\bar{X}	S.D.	การแปลผล	
ทุนสังคม	-มีความรักความสามัคคีกันมากขึ้น	2.08	0.539	น้อย	3.66	0.745	มาก	1.95
	-มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น	2.08	0.539	น้อย	3.73	0.728	มาก	
	-มีความร่วมมือร่วมใจ ในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ร่วมกัน	1.85	0.628	น้อย	3.88	0.888	มาก	
	-เห็นความสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน	1.78	0.753	น้อย	3.98	0.864	มาก	
	-มีเครือข่ายจากภายนอก ที่เป็นผลจากการทำเขตอนุรักษ์	1.61	0.825	น้อย	3.90	0.915	มาก	
	รวม	1.88	0.657	น้อย	3.83	0.828	มาก	

จากตารางที่ 4.14 พบว่าผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเปรียบเทียบกับก่อนและหลังในระดับชุมชน เพิ่มขึ้นตามลำดับ คือ

- 1) ทุนธรรมชาติ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 2.28) และหลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 4.72) เมื่อเปรียบก่อนและหลังการมีส่วนร่วมมีผลต่าง (ค่าเฉลี่ย 2.44)
- 2) ทุนมนุษย์ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 1.75) และหลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 4.09) เมื่อเปรียบก่อนและหลังการมีส่วนร่วมมีผลต่าง (ค่าเฉลี่ย 2.34)
- 3) ทุนเงินตรา ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 2.27) และหลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 4.31) เมื่อเปรียบก่อนและหลังการมีส่วนร่วมมีผลต่าง (ค่าเฉลี่ย 2.04)
- 4) ทุนสังคม ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 2.29) และหลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 4.17) เมื่อเปรียบก่อนและหลังการมีส่วนร่วมมีผลต่าง (ค่าเฉลี่ย 1.88)
- 5) ทุนกายภาพ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 2.30) และหลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ค่าเฉลี่ย 4.14) เมื่อเปรียบก่อนและหลังการมีส่วนร่วมมีผลต่าง (ค่าเฉลี่ย 1.84)

ตารางที่ 4.14 ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เปรียบเทียบก่อนและหลังในระดับชุมชน

ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เปรียบเทียบก่อนและหลังใน <u>ระดับชุมชน</u>		ก่อน			หลัง			ผลต่าง
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล	\bar{X}	S.D.	การแปลผล	
ทุนธรรมชาติ	-ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้เพิ่มขึ้น	2.27	0.537	น้อย	4.62	0.626	มาก	2.44
	-พื้นที่ทำประมงมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น	2.28	0.520	น้อย	4.81	0.702	มากที่สุด	
	รวม	2.28	0.528	น้อย	4.72	0.664	มากที่สุด	
ทุนมนุษย์	-มีคุณภาพชีวิตที่ดี	2.37	0.549	น้อย	3.97	0.377	มาก	2.34
	-มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	0.71	0.846	น้อยที่สุด	4.03	0.564	มาก	
	- มีโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น	2.18	0.573	น้อย	4.28	0.520	มาก	
	รวม	1.75	0.656	น้อย	4.09	0.487	มาก	
ทุนเงินตรา	-รายได้เพิ่มขึ้นจากการจับสัตว์น้ำ	2.38	0.571	น้อย	4.11	0.431	มาก	2.04
	-มีเงินฝากเพิ่มขึ้นจากการจับสัตว์น้ำ	2.22	0.551	น้อย	3.93	0.440	มาก	
	-หนี้สินลดลง	2.07	0.551	น้อย	3.78	0.488	มาก	
	-ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อสัตว์น้ำมาทำอาหาร	2.41	0.596	น้อย	4.62	0.626	มากที่สุด	
	รวม	2.27	0.567	น้อย	4.31	0.496	มาก	

ตารางที่ 4.14 ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เปรียบเทียบก่อนและหลังในระดับชุมชน (ต่อ)

ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เปรียบเทียบก่อนและหลังใน <u>ระดับชุมชน</u>		ก่อน			หลัง			ผลต่าง
		\bar{X}	S.D.	การแปลผล	\bar{X}	S.D.	การแปลผล	
ทุนสังคม	-มีความรักความสามัคคีกันมากขึ้น	2.51	0.584	ปานกลาง	4.01	0.503	มาก	1.88
	-มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น	2.45	0.521	น้อย	4.02	0.444	มาก	
	-มีความร่วมมือร่วมใจ ในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ร่วมกัน	2.20	0.597	น้อย	4.17	0.567	มาก	
	-เห็นความสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน	2.22	0.626	น้อย	4.32	0.553	มาก	
	-มีเครือข่ายจากภายนอก ที่เป็นผลจากการทำเขต อนุรักษ์	2.08	0.633	น้อย	4.34	0.560	มาก	
	รวม	2.29	0.592	น้อย	4.17	0.525	มาก	
ทุนกายภาพ	-การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารดีขึ้น	2.26	0.591	น้อย	4.29	0.506	มาก	1.84
	-ถนนหนทางมีความสะดวกมากขึ้น	2.30	0.508	น้อย	4.37	0.658	มาก	
	-ระบบไฟฟ้า-น้ำประปา ในพื้นที่	2.35	0.582	น้อย	4.37	0.641	มาก	
	รวม	2.30	0.560	น้อย	4.14	0.602	มาก	

จากตารางที่ 4.15 เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของคะแนนผลลัพธ์ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในระดับครัวเรือน ก่อนและหลัง พบว่า ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำการมีส่วนร่วมของชุมชน มีค่าเฉลี่ยคือ 28.63 หลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำการมีส่วนร่วมของชุมชน มีค่าเฉลี่ยคือ 66.23 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยด้วยค่าสถิติ t-test พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำทำให้ผลลัพธ์ของทุนธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนเงินตรา ทุนกายภาพ และทุนสังคม เพิ่มขึ้น

ตารางที่ 4.15 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อน-หลังการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในระดับครัวเรือน

ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเปรียบเทียบก่อนและหลังในระดับครัวเรือน	จำนวน (N)	คะแนนเฉลี่ย \bar{X}	S.D.	t	Sig
ก่อน (การมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์ฯ)	92	28.63	8.196	32.021	.000**
หลัง (การมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์ฯ)	92	66.23	9.232		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 4.16 เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของคะแนนผลลัพธ์ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในระดับชุมชน ก่อนและหลัง พบว่า ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำการมีส่วนร่วมของชุมชน มีค่าเฉลี่ยคือ 37.58 หลังมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำการมีส่วนร่วมของชุมชน มีค่าเฉลี่ยคือ 71.34 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยด้วยค่าสถิติ t-test พบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำทำให้ผลลัพธ์ของทุนธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนเงินตรา ทุนกายภาพ และทุนสังคม เพิ่มขึ้น

ตารางที่ 4.16 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อน-หลังการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในระดับชุมชน

ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเปรียบเทียบก่อนและหลังในระดับชุมชน	จำนวน (N)	คะแนนเฉลี่ย \bar{X}	S.D.	t	Sig
ก่อน (การมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์ฯ)	92	37.58	7.196	35.673	.000**
หลัง (การมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์ฯ)	92	71.34	4.964		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4.4.4 ผลลัพธ์เบื้องต้นของปริมาณสัตว์น้ำ

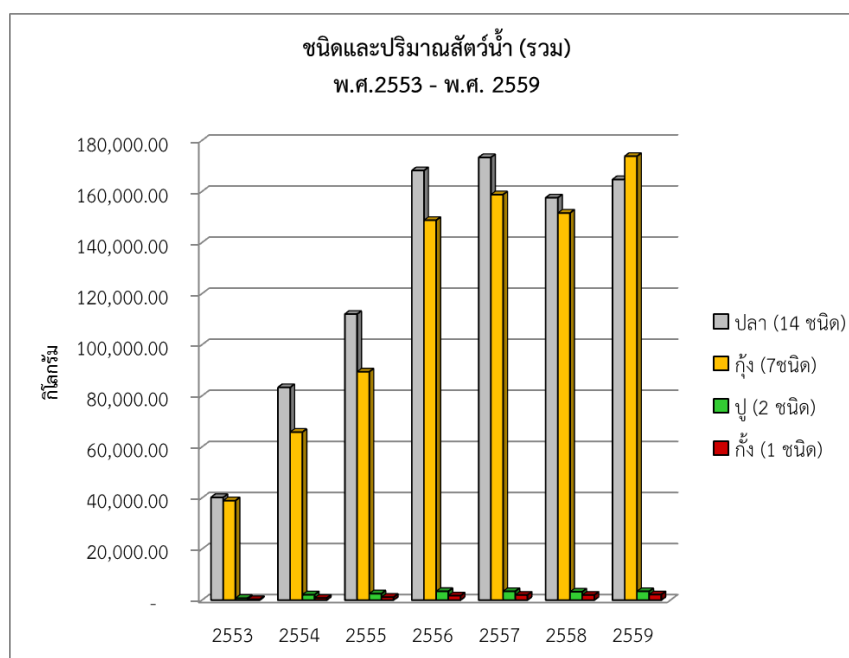
ในตอนนี้เป็น การเสนอผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นเล็กน้อยเพียงใด ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – 2559

การประเมินผลลัพธ์เบื้องต้นครั้งนี้ เป็นการจัดการพื้นที่สาธารณประโยชน์ของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกึ่ง ซึ่งเป็นสัตว์น้ำชนิดหลักที่จับได้ด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้าน (ไชนั่ง) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลปริมาณสัตว์น้ำที่มีความใกล้เคียงมากที่สุด

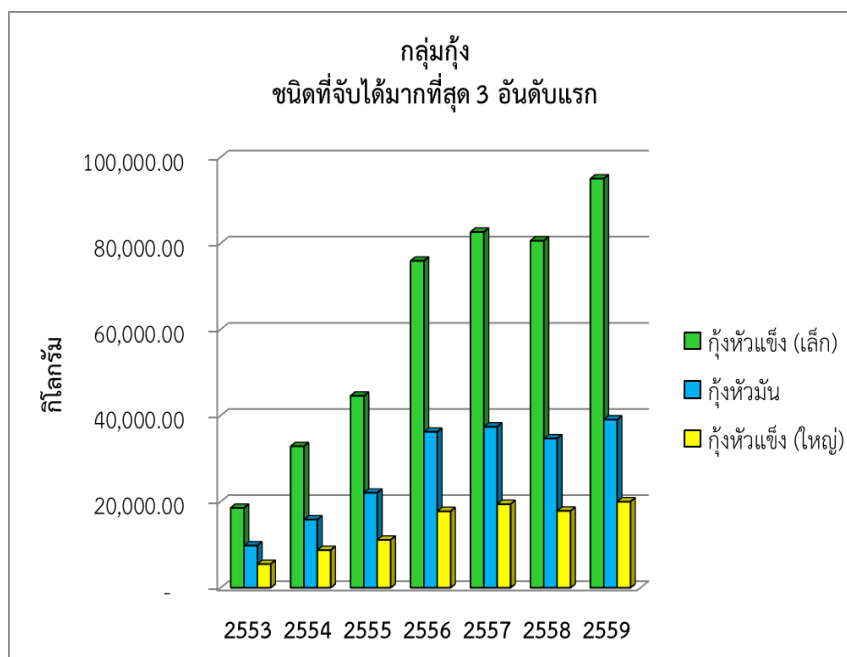
เนื่องจากผู้วิจัยได้ไปมีบทบาทในการทำกิจกรรมอนุรักษ์สัตว์น้ำร่วมกับชุมชน จึงมีโอกาสดูตามผู้นำและแกนนำในชุมชนไปเก็บรวบรวมข้อมูลสัตว์น้ำ จึงพบว่าในการรวบรวมข้อมูลสัตว์น้ำจาก พ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อสัตว์น้ำบางรายไม่กล้าให้ข้อมูล เพราะกลัวว่าผู้วิจัยนำไปตรวจสอบภาษี บางรายจึงไม่สามารถเก็บข้อมูลได้ แต่เมื่อได้ชี้แจงให้เข้าใจก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลสัตว์น้ำจากพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อสัตว์น้ำในชุมชนเป็นประจำได้ทั้งหมด 5 ราย หลังจากนั้นผู้วิจัยพบปัญหาว่าข้อมูลปริมาณสัตว์น้ำบางส่วนหลังปี พ.ศ. 2555 มีไม่มากแต่ได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าของข้อมูล เช่น บางรายได้นำรายการรับซื้อสัตว์น้ำที่ใช้เป็นหลักฐานไปขอกู้ยืมเงินกับธนาคารนำกลับมาให้ผู้วิจัย

ตอนต่อไปจะเป็นการนำเสนอผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้เบื้องต้น ตลอดช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 ซึ่งรายละเอียดการจับสัตว์น้ำในแต่ละเดือนหรือตามฤดูกาล ปรากฏอยู่ใน (ภาคผนวก ฉ.)

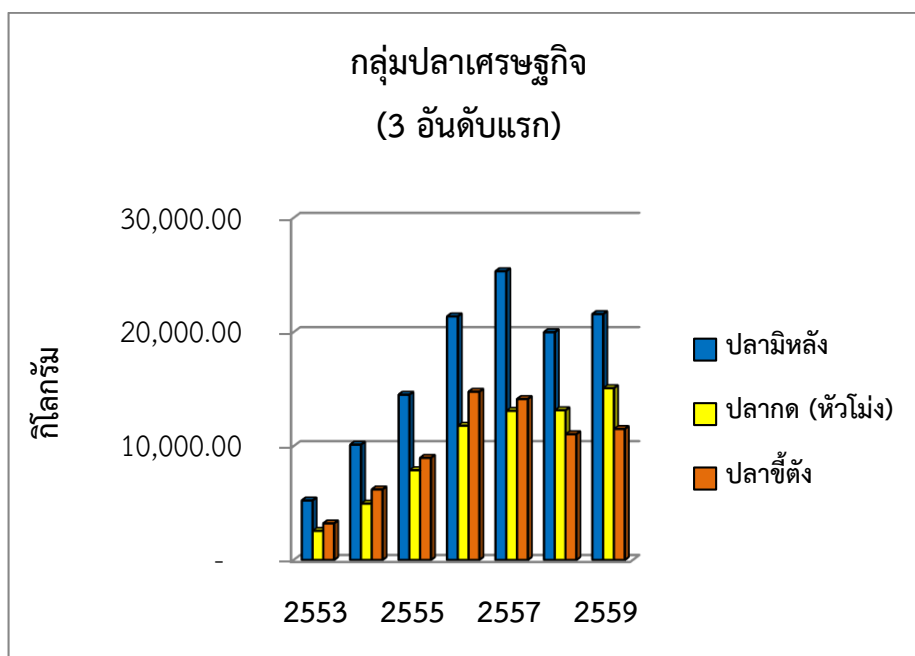
จากภาพที่ 4.15 ชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่ชาวบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ มีทั้งหมด 4 ประเภท คือ ปลาจำนวน 14 ชนิด กุ้ง 7 ชนิด ปู 2 ชนิด และกิ้ง 1 ชนิด พบว่าปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ในช่วงปี 2559 มีปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นมากที่สุด รองลงมาคือปี พ.ศ. 2557 และ ปี พ.ศ. 2556 ตามลำดับ ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่มีการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนในช่วงปี พ.ศ. 2558 ปริมาณสัตว์น้ำลดลงกว่าช่วงปีอื่นๆ เนื่องจากในช่วงปีดังกล่าวเป็นช่วงปีที่มีความแห้งแล้งมาก ทำให้น้ำในทะเลสาบเริ่มมีความเค็ม สัตว์น้ำอพยพไปอยู่ที่อื่น ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลง รายละเอียดดังต่อไปนี้

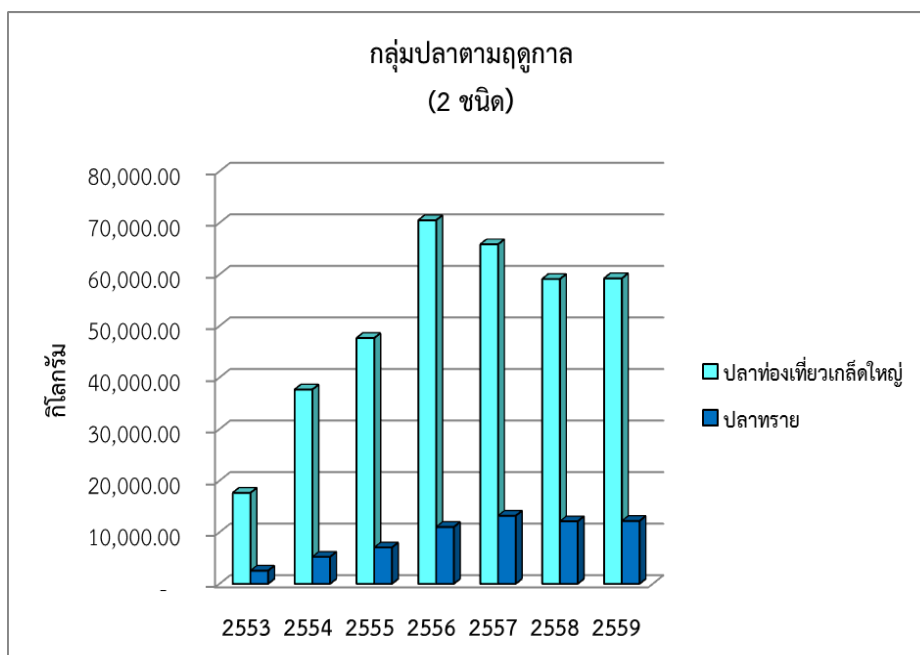
ภาพที่ 4.15 ผลลัพธ์ของปริมาณพันธุ์สัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ ทั้ง 4 ประเภท คือ ปลา กุ้ง ปู และกิ้ง (รายปี) ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)

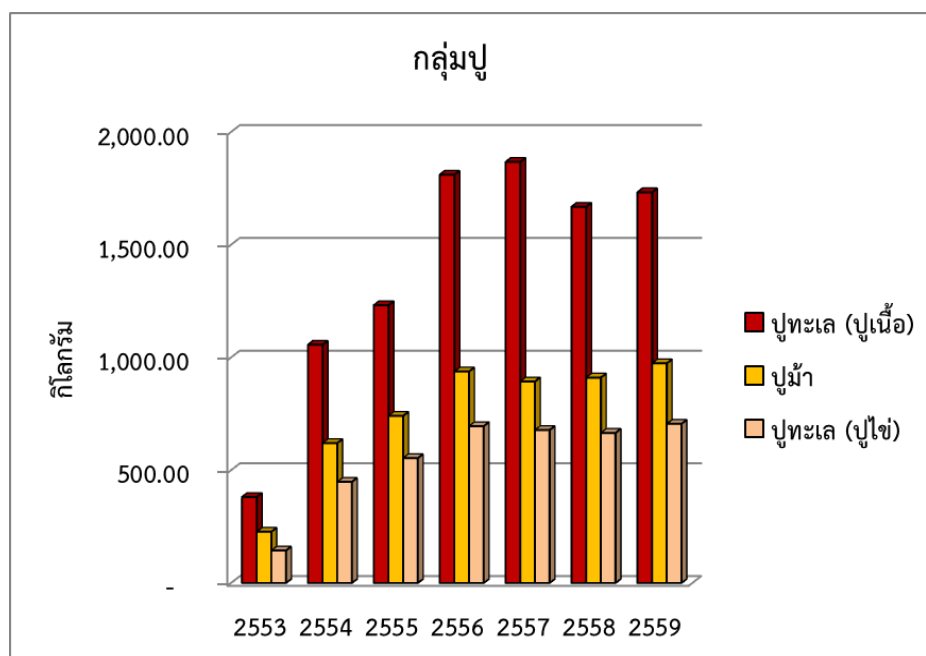
ภาพที่ 4.16 ผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้
กลุ่มกุ้ง (3 อันดับแรก) ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)

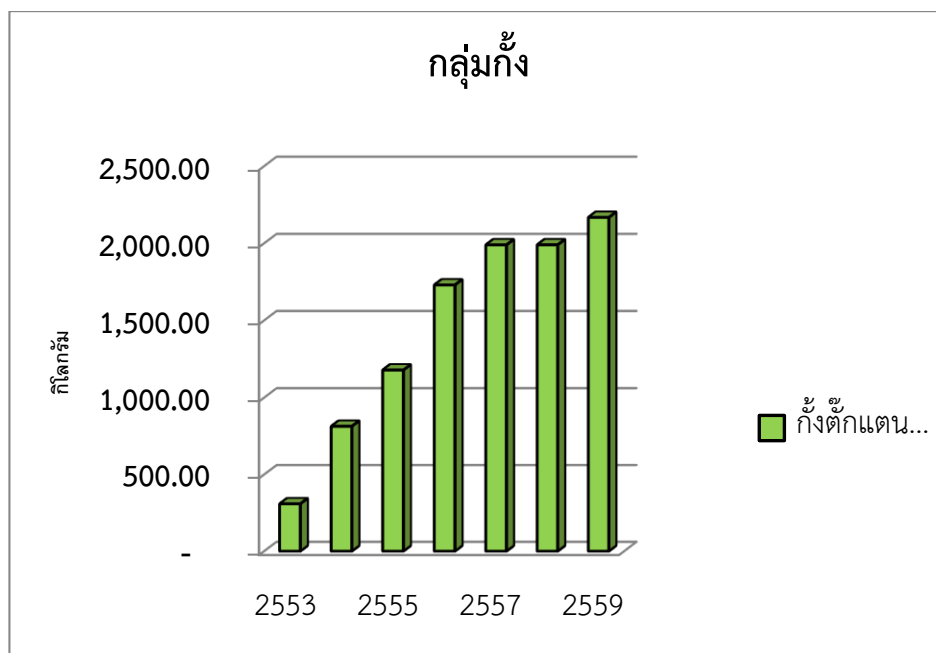
ภาพที่ 4.17 ผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้
กลุ่มปลาเศรษฐกิจ (3 อันดับแรก) ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)

ภาพที่ 4.18 ผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ กลุ่มปลาตามฤดูกาล (พบ 2 ชนิด) ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)

ภาพที่ 4.19 ผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ กลุ่มปู ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)

ภาพที่ 4.20 ผลลัพธ์ของปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงพื้นบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ กลุ่มกั้ง ในช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 (หน่วย : กิโลกรัม)

4.5 ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

ระดับมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าในแต่ละขั้นตอนชุมชนจะมีส่วนร่วมในระดับที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เป็นผลมาจากปัจจัยภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งปฏิสัมพันธ์กันและส่งผลให้ระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ดังจะได้อธิบายต่อไป

4.5.1 ปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

1) ปัจจัยภายในชุมชน

(1) ผู้นำ และแกนนำ

ชุมชนป่าขาคามีผู้นำตามธรรมชาติหลายคนทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาส โดยเป็นกลุ่มบุคคลที่มีคุณสมบัติพื้นฐาน คือ มีความเสียสละต่อส่วนร่วม อดทน ซื่อสัตย์ และมีความเมตตา จากการสังเกตพบว่า กลุ่มแกนนำหรือผู้นำธรรมชาติส่วนใหญ่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งดำเนินงานร่วมกัน ในลักษณะการปรึกษาหารือ และการร่วมมือกันแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยที่คำนึงถึงความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าการใช้อำนาจในการตัดสินใจ จึงนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่เอื้อที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คณะกรรมการฯ และชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยของการมีผู้นำ แกนนำชุมชน ที่เป็นที่ยอมรับของสมาชิก ภายในกลุ่มนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะนอกจากผู้นำจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแนวทางการดำเนินการของกลุ่มแล้ว การมีผู้นำที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของกลุ่มยังทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกที่จะร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วย

(2) ความเป็นสังคมเครือญาติ หรือทุนทางสังคม

ชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาดมีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานาน จึงทำให้มีความเป็นสังคมเครือญาติสูง สามารถจัดกลุ่มของคณะกรรมการฯ และสมาชิกในชุมชน ได้เป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

- (ก) กลุ่มนามสกุล “ทองพันชั่ง”
- (ข) กลุ่มนามสกุล “ฉังคะมโน”
- (ค) กลุ่มนามสกุล “แก้วมโน”
- (ง) กลุ่มนามสกุล “เอียดเปรี้ยว”
- (จ) กลุ่มนามสกุล “ศรีรัตน์”

จะเห็นได้ว่าสมาชิกของคณะกรรมการฯ และสมาชิกในชุมชนล้วนมีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกัน นับเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนที่อยู่กับสังคมเครือญาติ การทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นกิจกรรมของชุมชนและกิจกรรมในการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ จึงถือเป็นการช่วยเหลือพี่น้องกัน ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ที่เป็นทุนทางสังคมที่มีมาแต่เดิม และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คณะกรรมการฯ และสมาชิกในชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

(3) ปฏิสัมพันธ์ของทุน 3 ด้านในชุมชน

ในอดีตชุมชนมีการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างฟุ่มเฟือยอย่างไม่มีการจำกัด ขาดการตั้งกฎกติกา จึงทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำ มีไม่เพียงพอกับความต้องการของชุมชน สืบเนื่องจากปัญหานี้ ชุมชนจึงได้จัดตั้งเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนขึ้น มีการร่วมกันกำหนด และปฏิบัติตามกฎกติกาในการประโยชน์การเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำอย่างเคร่งครัด จากการแก้ปัญหาดังกล่าวทำให้ปริมาณสัตว์น้ำมีเพียงพอกับความต้องการ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2560)

(3.1) ทุนธรรมชาติ เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งทำเลที่ตั้งของชุมชนอยู่ติดกับทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ทำให้เอื้อต่อการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน โดยอาศัยการจับสัตว์น้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ทำขึ้นเองอย่างง่าย ๆ อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัสดุที่ทำได้ในชุมชน ไม่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนในทะเลสาบ เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญอย่างยิ่งของชุมชน

(3.2) ทุนสังคม ซึ่งได้แก่ระบบเครือญาติ ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นความผูกพันที่มีมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างคนที่รู้จักตามเครือข่ายที่ตัวเองสร้างขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นเครือญาติ หรือเพื่อนบ้าน ซึ่งนำไปสู่ความไว้นื้อเชื่อใจ นอกจากนี้ยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ การสืบสานวัฒนธรรม “แข่งเรือ” ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 14 เมษายนของทุกปี มีการทำบุญที่วัด และบริเวณฌาปนสถานของชุมชน ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นภายในชุมชนเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำด้วยเช่นกัน

(3.3) ทุนมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ทักษะ ความรู้ ความสามารถด้านต่างๆ หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนป่าเขาให้ความสำคัญกับความรู้ที่มีการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความรู้ที่สามารถแก้ปัญหาภายในชุมชนได้ ดังจะเห็นได้จากการนำความรู้เรื่องการทำประมง มาใช้ในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านแบบไม่ทำลายล้าง รวมทั้งแกนนำชุมชนมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มองค์กรภายนอกอยู่เสมอ ทำให้สามารถพัฒนาทุนมนุษย์มากขึ้นไปด้วย ส่งผลให้มีการร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เช่น อาสาสมัครเฝ้าระวังการลักลอบการจับสัตว์น้ำ การซ่อมแซมซั้งบ้านปลา เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นต้นแบบในการเผยแพร่แนวทางการสร้างจิตอาสาเฝ้าระวังไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงอีกด้วย

นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนยังมีแนวคิด และจิตอาสาในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากการรวมกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายในชุมชน ซึ่งแม้จะมีประชากรในชุมชนเพียง 120 คริวเรือน แต่ในชุมชนมีสมาชิกกลุ่มต่างๆ จำนวน 10 กลุ่ม (ตารางที่ 4.4) ซึ่งสมาชิกแต่ละกลุ่มได้ทำหน้าที่อย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน มีศักยภาพและความพร้อมของแต่ละบุคคล เป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน โดยยอมเสียสละเวลาส่วนตัว และมีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม

(4) การมีกลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ กล่าวคือ กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั่นเอง โดยชุมชนมีกิจกรรมที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนได้มาแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็นและปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ เช่น กิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา ได้แก่ การทำบุญในวันธรรมสวนะ งานสวดอธิษฐาน การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมการทำบุญประจำปี ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ศาสนิกชนมาร่วมทำบุญกันที่ฌาปนสถาน และกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาและการแก้ปัญหาภายในชุมชน ได้แก่ การประชุมตามวาระการประชุมประจำเดือน การเข้ามาศึกษาดูงานของกลุ่มองค์กรต่างๆ จากภายนอก และการแก้ปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำในปี พ.ศ. 2558 เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากิจกรรมที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชน รวมทั้งคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำได้มีโอกาสพบปะกันบ่อยๆ นั้น เป็นกิจกรรมที่

เกี่ยวเนื่องกับวัด ทั้งนี้เป็นเพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาตั้งแต่ในอดีต อีกทั้งผู้นำธรรมชาติส่วนหนึ่งเป็นพระสงฆ์ด้วย ยิ่งช่วยให้เกิดกลไกที่ส่งเสริมให้ชุมชนมารวมกลุ่มเพื่อพัฒนาชุมชนได้ง่ายยิ่งขึ้น

จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ จะเห็นได้ว่ากลุ่มองค์กรภายในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมคือ กลุ่มคณะกรรมการฯ ได้เข้าร่วมในทุกกิจกรรมของการดำเนินงาน ทั้งนี้ เป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วม คือ ปัจจัยภายในชุมชน รวมทั้งผู้นำได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาที่ดีให้แก่คณะกรรมการฯ ความเป็นสังคมเครือญาติที่มุ่งเน้นการทำงานที่เป็นการช่วยเหลือกัน การมีกิจกรรมของชุมชนที่เอื้อให้คณะกรรมการฯ ได้มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ เช่น ช่วงเวลาในการประกอบอาชีพประมง รวมทั้งการที่คณะกรรมการฯ มีความรู้สึกร่วมกันว่าเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเป็นสมบัติของชุมชนที่ต้องร่วมกันดูแลรักษา ประกอบกับการได้รับความสนใจจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาศึกษาดูงาน การเยี่ยมชม และการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งนับว่าปัจจัยภายในชุมชนที่เอื้อให้การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการฯ มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

(5) ความรู้สึกร่วมกันว่าเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเป็นสาธารณสมบัติ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในพัฒนาการการต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชน ซึ่งจะเห็นว่าชุมชนมีความผูกพันกับทะเลสาบสงขลาในฐานะเป็นแหล่งอาหาร แหล่งทำมาหากิน และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ทำให้สมาชิกในชุมชนต่างเห็นว่าการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเป็นการฟื้นฟู และปกป้องสมบัติของชุมชน ซึ่งทุกคนต้องร่วมกันรักษา เช่นเดียวกับวัดและโรงเรียน ดังนั้นเมื่อชุมชนต่างมีความรู้สึกร่วมกันว่าทะเลสาบสงขลาเป็นสาธารณสมบัติของชุมชน ดังนั้นการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำจึงได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุป การจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำก็คือทุนทางสังคมที่ชุมชนมีนั่นเอง แม้ว่าชุมชนจะไม่ได้จัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำตามหลักทฤษฎีเชิงวิชาการ แต่การได้ร่วมคิด ร่วมทำ และการได้รับความช่วยเหลือจากหลายหน่วยงาน ช่วยให้การจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนนั้นมีศักยภาพและเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะไปสู่กระบวนการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติอื่นๆ ได้อีกด้วย นอกจากนี้ กิจกรรมดังกล่าวทำให้ชุมชนมีกิจกรรมที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ อีกทั้งยังทำให้เกิดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ความเข้าใจ และทักษะใหม่ๆ ระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วยตนเอง

2) ปัจจัยภายนอกชุมชน

ปัจจัยที่เอื้อจากภายนอกชุมชนที่สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ได้แก่ การส่งเสริมจากหน่วยงานของภาครัฐ และการที่บุคคลภายนอกให้ความสนใจเข้ามาศึกษาการดำเนินงานชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2; วันที่สัมภาษณ์ 15 ธันวาคม 2559)

(1) การส่งเสริมจากหน่วยงานของภาครัฐ

(ก) ศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่างสงขลา ได้จัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังการลักลอบจับสัตว์น้ำในชุมชน ทำให้มีเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเข้ามาประจำศูนย์เฝ้าระวัง และให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนที่อาศัยในชุมชน โดยส่งเสริมให้ชุมชนจัดตั้งกลุ่มองค์กร เพื่อทำหน้าที่ดูแลทรัพยากรชายฝั่งในพื้นที่

(ข) สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง และสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา ได้ริเริ่มดำเนินการโครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา ครั้งแรกในปี 2542 โดยมีการหาแนวทางในการจัดการเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา ต่อมาปี 2543 สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ได้จัดกิจกรรมการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่เขตอนุรักษ์และเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ แต่ปริมาณและความถี่ในการปล่อยยังขาดความต่อเนื่องและขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ในปี 2544 สถาบันฯ ได้มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมบางอย่าง เช่น มีการอบรมประมงอาสาเพื่ออนุบาลสัตว์น้ำก่อนปล่อย ต่อมาในปี 2545 ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานมากขึ้น มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำที่หลากหลายชนิดมากขึ้น พร้อมกับศึกษาถึงความเหมาะสมของชนิดสัตว์น้ำกับระบบนิเวศในแต่ละพื้นที่ ในปี 2549 การดำเนินกิจกรรมได้พัฒนามาสู่การจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ “ฟาร์มทะเลโดยชุมชน” และชุมชนยังมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และดูแลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง จนในปี 2555 มีการขยายเขตฟาร์มทะเลหรือเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำมาสู่หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร นอกจากนี้ชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเอง ซึ่งกรมประมงและหน่วยงานต่างๆ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้ความช่วยเหลือ

กล่าวโดยสรุป การที่หน่วยงานภายนอกเข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษาอย่างมีมิตรภาพ และมีวัตถุประสงค์ในการทำงานร่วมกัน เป็นปัจจัยที่เอื้อในการสร้างการมีส่วนร่วม อีกทั้งเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน และเป็นการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างรู้คุณค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำ ทั้งนี้การจัดกิจกรรมร่วมกัน เป็นการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายของชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้มีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายเฝ้าระวังการทำประมง จัดตั้งจุดสกัดเฝ้าระวังการทำประมงในเขตอนุรักษ์ และมีการปรับปรุง

แหล่งที่อยู่อาศัยสัตว์น้ำ (ซึ่งบ้านปลา) พร้อมจัดตั้งชุมชนประมงต้นแบบ รวมถึงการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำเพื่อเพิ่มมูลค่าและเสริมรายได้ให้แก่กลุ่มแม่บ้าน กิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริม ได้สร้างการมีส่วนร่วมให้กับชุมชน และชุมชนได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมโครงการดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงทำให้สมาชิกทุกบ้านในชุมชนเห็นความสำคัญของการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และเข้าร่วมกิจกรรมมากยิ่งขึ้น

(2) การได้รับความสนใจจากกลุ่มองค์กรภายนอกที่เข้ามาศึกษาการดำเนินงานของคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้คณะกรรมการฯ เห็นความสำคัญของการพัฒนาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ การเข้ามาของกลุ่มองค์กรภายนอกมี 2 ลักษณะ คือ เป็นสถานที่เยี่ยมชมและปล่อยสัตว์น้ำของหน่วยงานรัฐ และการเข้ามาศึกษาดูงาน ในช่วง (พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2559)

(ก) เป็นสถานที่เยี่ยมชมและปล่อยสัตว์น้ำของหน่วยงานรัฐ จากการศึกษาข้อมูลบันทึกการประชุมของคณะกรรมการเขตอนุรักษ์ และจากการสังเกตการณ์ พบว่า มีกลุ่มองค์กรที่เข้ามาใช้เป็นสถานที่เยี่ยมชมและปล่อยสัตว์น้ำ ได้แก่ คณะรองอธิบดีกรมประมง คณะรองผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา และคณะสภาเกษตรกรแห่งชาติ เข้ามาเยี่ยมชมกระบวนการทำงานของคณะกรรมการฯ

(ข) การเข้ามาศึกษาดูงาน ในขณะที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษานั้น พบว่า มีหลายหน่วยงานเข้ามาศึกษาการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น ในปี พ.ศ. 2557 และ พ.ศ. 2558 นักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และในปี พ.ศ. 2559 สภาเกษตรกร จังหวัดสตูล สภาเกษตรกร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เข้ามาศึกษาการทำงานของกลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และช่วยซ่อมแซมซึ่งบ้านปลา เป็นต้น การได้รับความสนใจจากกลุ่มองค์กรภายนอกเหล่านี้ทำให้คณะกรรมการฯ มีความรู้สึกภาคภูมิใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เนื่องจากทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และคณะกรรมการฯ ได้ร่วมกันพูดคุยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานชุมชนอยู่เสมอ ซึ่งส่งผลให้คณะกรรมการฯ ผู้นำ และแกนนำให้ความสำคัญกับการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเป็นอย่างยิ่ง

กล่าวโดยสรุป การเข้ามาศึกษาดูงานของกลุ่มองค์กรต่างๆ ทำให้คณะกรรมการฯ ได้แลกเปลี่ยนความรู้ และแนวคิด รวมทั้งมีโอกาสนในการฝึกฝนทักษะการจัดการประชุมอีกด้วย และการได้รับความสนใจจากกลุ่มต่างๆ นั้น ยิ่งทำให้คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำและสมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจต่อผลการดำเนินงานว่าเป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอก และส่งผลต่อการมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน

4.5.2 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำจากการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม มีดังนี้

1) เงื่อนไขเวลาของประชาชนในการเข้าร่วมกิจกรรม

เนื่องด้วยปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำของครัวเรือน ชาวประมงมีรายได้ไม่แน่นอน แต่มีรายจ่ายที่เพิ่มสูงขึ้น จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ต้องประกอบอาชีพเสริมอื่นๆ นอกเหนือจากการทำอาชีพหลัก ดังนั้นเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ จึงจำกัด แต่ละคนมีเงื่อนไขเวลาที่ไม่ตรงกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประชาชนในชุมชนต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ทำภารกิจอาชีพการงาน ซึ่งมีความหลากหลาย แต่ทุกคนก็พยายามปลีกเวลาเท่าที่พอจะทำได้มาเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง บางครั้งใช้วิธีการส่งตัวแทนครัวเรือนมาเข้าร่วมกิจกรรมหรือประชุม ส่วนบางคนที่ยังประกอบอาชีพต้องออกไปทำงานตั้งแต่ช่วงเช้าตรู่ถึงสายหรือเที่ยง ยังยอมสละเวลาพักผ่อนในช่วงบ่ายของตนเองมาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

2) การขาดเยาวชนรุ่นหลังที่จะมาสานต่อกิจกรรม

ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 120 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นมีอายุ 51 ปีขึ้นไป จัดเป็นช่วงวัยกลางคนและผู้สูงอายุ ส่วนจำนวนประชากรวัยต่ำกว่า 30 ปี มีอยู่น้อย (ร้อยละ 4) เนื่องจากคนในกลุ่มดังกล่าวออกไปเรียนหรือทำงานต่างถิ่น และเยาวชนอีกส่วนหนึ่งภายหลังจากจบการศึกษา ไม่กลับมาทำงานในพื้นที่ของตนเอง ส่วนเยาวชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบางส่วนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหา คือ ขาดบุคลากรรุ่นใหม่ที่จะมาสานต่อกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2; วันที่สัมภาษณ์ 15 ธันวาคม 2559) ปัญหาการขาดเยาวชนรุ่นหลังในการสานต่อกิจกรรมนี้ อาจเป็นอุปสรรคในอนาคตได้เช่นกัน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

บทนี้เป็นการสรุปผล อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยมีหัวข้อหลักๆ ดังนี้

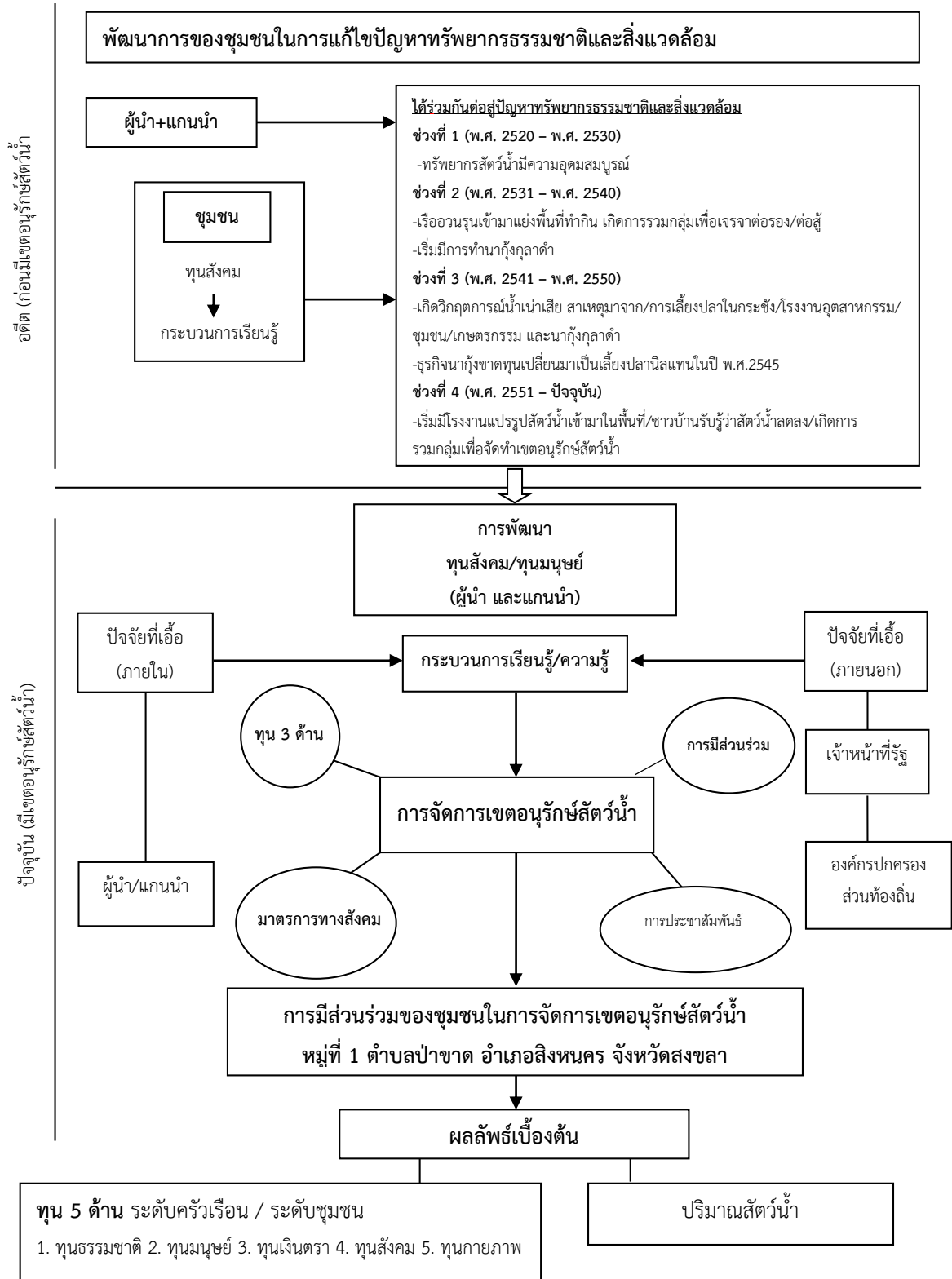
5.1 สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

จากวิกฤติการณ์ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำ ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ทำให้ชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ได้พัฒนาการเรียนรู้ที่จะจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนเอง จากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำและร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เนื่องจากต้องปรับตัวให้อยู่รอดในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง จากวิกฤติการณ์ดังกล่าว ชุมชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรสัตว์น้ำและวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเอง จนได้พัฒนาแนวทางในการดูแล ปกป้องและจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำด้วยตนเอง จึงทำให้เกิดการจัดตั้งเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน ตั้งแต่ พ.ศ. 2555

การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ในช่วง พ.ศ. 2555 – 2559 2) ระดับและผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ รวมทั้งปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้การวิจัยแบบผสม ซึ่งมุ่งเน้นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมและกระบวนการของปรากฏการณ์สังคมว่าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง และมีเงื่อนไขใดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม กับแกนนำ คณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ควบคู่กับวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนครัวเรือน จำนวน 92 ครัวเรือน หลังจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t-test และการเรียงเรียงเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา ซึ่งสามารถสรุปผลการเรียนรู้ได้ดังแสดงใน (ภาพที่ 5.1)

ภาพที่ 5.1 สรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

จากภาพที่ 5.1 สามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

5.1.1 การศึกษาขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ในช่วง พ.ศ. 2555 - 2559

เนื้อหาในตอนนี้เป็นการนำเสนอ 1) พัฒนาการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) ขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อตอบคำถามวิจัยข้อแรก โดยเริ่มต้นจากการนำเสนอพัฒนาการในการขับเคลื่อนงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่การจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในช่วงต่อมา ดังนี้

1) พัฒนาการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การเริ่มต้นของการต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดจำนวนลง เกิดจากการทำประมงที่เกินขนาดของเรือประมงพาณิชย์ เช่นเรืออวนรุนที่จับสัตว์น้ำทุกขนาด ซึ่งส่งผลให้ระบบนิเวศเกิดความเสื่อมโทรม ปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งเครื่องมือประมงของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนถูกทำลายเสียหายเป็นจำนวนมาก จนส่งผลกระทบต่อชีวิตชุมชน ปัญหาดังกล่าวไม่ได้รับการแก้ไขมาตั้งแต่ต้น เมื่อปัญหาเริ่มสะสมจนรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ชาวประมงในชุมชนที่ประสบความเดือดร้อนดังกล่าว จึงต้องรวมตัวกันต่อสู้เรียกร้องเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งสามารถแบ่งช่วงเวลาตามสถานการณ์ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของชุมชน ได้เป็น 4 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ตั้งแต่ทศวรรษ 2520 – พ.ศ. 2530

การทำประมงในช่วงต้นของยุคนี้ยังไม่มีเครื่องทุ่นแรง ใช้วิธีพาย แจว สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในการทำประมงยังไม่มี ต้องอาศัยภูมิปัญญาและความชำนาญของชาวประมงแต่ละคน จึงทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำยังมีความอุดมสมบูรณ์

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2531 – 2540

พ.ศ. 2531 เรืออวนรุนได้สร้างความเสียหายให้แก่เครื่องมือประมงพื้นบ้านในช่วงเวลานั้นชาวประมงในชุมชนและผู้นำพยายามแก้ไขปัญหาอวนรุนที่มาจากหมู่บ้านข้างเคียง โดยการเจรจาขอร้องแต่ก็ไม่เป็นผล ต่อมาจึงใช้วิธีการประท้วง จนทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในชุมชน เป็นช่วงที่คนในชุมชนมีความอ่อนแอมากที่สุด และในช่วงปีเดียวกันนี้การทำอาชีพนากุ้งกุลาดำได้เริ่มแพร่ขยายเข้ามาสู่ชุมชน

พ.ศ. 2534 พื้นที่นาจำนวนมากถูกกว้านซื้อจากนักธุรกิจภายนอกเพื่อขยายพื้นที่การเลี้ยงกุ้ง

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2541 – 2550

พ.ศ. 2544 เกิดวิกฤตการณ์น้ำเน่าเสียในทะเลสาบสงขลา สาเหตุมาจากการเลี้ยงปลาในกระชังบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาตอนล่าง การปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม น้ำเสียจากชุมชน น้ำเสียภาคเกษตรกรรม และน้ำเสียจากนาุ้ง

พ.ศ. 2545 ธุรกิจการทำนาุ้งประสบปัญหาจากการแพร่ระบาดของโรคกุ้งจนประสบปัญหาการขาดทุน เริ่มมีการทิ้งให้บ่อร้าง เหลือแต่เพียงเจ้าของธุรกิจเพียงรายเดียวที่ยังคงดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งภายหลังปี 2547 ก็เปลี่ยนมาเป็นเลี้ยงปลานิลแทน และในปีนี้อเองที่ประชาชนในชุมชนได้รับรู้ถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างเด่นชัดมากขึ้น

ช่วงที่ 4 พ.ศ. 2551 ถึง พ.ศ. 2559

พ.ศ. 2547 เริ่มมีโรงงานแปรรูปสัตว์น้ำเข้ามาในพื้นที่

พ.ศ. 2550 ชาวบ้านที่เริ่มรับรู้วิกฤตการณ์ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำ

พ.ศ. 2555 มีการรวมกลุ่มจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชน จากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำและร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต จนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรสัตว์น้ำ และได้พัฒนาแนวทางในการดูแล ปกป้องและจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำด้วยตนเอง จนมีการจัดตั้งเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชนขึ้น

การที่ชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด สามารถทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำและสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนได้สำเร็จนั้น เมื่อวิเคราะห์อย่างละเอียดแล้วพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจหลายประการ ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก ชุมชนหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด มีการปรับตัวและพัฒนาการของการต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นต่อชุมชนมาโดยตลอด ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงหรือกับปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งชุมชนชายฝั่งในหลายพื้นที่ต่างได้ประสบปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำ จึงต่างมีพัฒนาการการต่อสู้ และการแก้ไขปัญหาในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่นชาวประมงพื้นบ้านในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตำบลโคกเมือง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ในงานวิจัยของ จิตติมา รุปลักษ์ (2555) ศึกษาเรื่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล นอกจากนี้ยังพบว่าในพื้นที่ชุมชนชายฝั่งทะเลอ่าวไทย และชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามันก็มีพัฒนาการของการต่อสู้มาก่อนเช่นเดียวกัน ดังเช่นงานวิจัยของ นฤตม ทิมประเสริฐ (2554) ศึกษาเรื่องกระบวนการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเลขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และงานวิจัยของ สวรินทร์ เบ็ญเต็มอะหลี (2555) เรื่อง พลวัต สิทธิชุมชนนาทับ ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา จนนำมาสู่การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนเพื่อชุมชน เช่นงานวิจัยของจตุรงค์ คงแก้ว (2559) กระบวนการพัฒนาพื้นที่การจัดการ

ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา พบว่า การใช้ประโยชน์หรือการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างไม่เหมาะสมของผู้ประกอบการบางกลุ่ม รวมถึงหน่วยงานของรัฐ ได้ส่งผลเสียต่อระบบนิเวศอย่างกว้างขวาง เป็นเหตุให้ชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งไม่สามารถอดทนต่อความเดือนร้อนได้อีกต่อไป ต้องพยายามหาวิธีการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

ประเด็นที่สอง ผู้วิจัยพบว่าชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหาใน

2 ลักษณะคือ

ลักษณะแรก การเรียนรู้ปัญหาและแก้ปัญหาด้วยตนเอง เป็นการแก้ปัญหาในเบื้องต้นของชุมชนเองก่อน โดยใช้วิธีการเผชิญหน้าแบบตรงไปตรงมากับเรือประมงที่ทำผิดกฎหมาย เช่น การว่ากล่าวตักเตือน การร้องเรียนเรียกค่าเสียหายเครื่องมือประมงที่ถูกทำลาย การขอร้องห้ามปราม การออกไปขับไล่ เป็นต้น ต่อมาชาวประมงในชุมชนเกิดการเรียนรู้ว่าการใช้วิธีการเหล่านี้อาจจะได้ผลบ้าง ในกรณีที่เป็นผู้กระทำผิดเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน แต่การใช้วิธีดังกล่าวไม่ได้ผลกับเรือประมงนอกพื้นที่ เพราะเรือกลุ่มนี้มีกลุ่มผลประโยชน์ภายนอกและกลุ่มอิทธิพลหนุนอยู่เบื้องหลัง เจ้าของเรือผู้ได้รับความเดือดร้อนจะต้องเป็นผู้แก้ปัญหากันเอาเอง เมื่อต่างคนต่างแก้จึงไม่มีอำนาจในการต่อรองหรือเรียกร้อย อีกทั้งขาดความพร้อมทั้งในเชิงเทคนิคและความรู้และทรัพยากรในการดำเนินการ และยังขาดอำนาจในการเจรจาต่อรองกับฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย ชาวประมงในชุมชนจึงต้องเรียนรู้หนทางที่จะแก้ปัญหาร่วมกัน โดยการจัดตั้งเป็นกลุ่มอนุรักษ์ขึ้นเพื่อช่วยกันรักษาเขตทำมาหากินของชุมชนของตนเอง

ลักษณะที่สอง การแก้ปัญหาของชาวประมงในชุมชน หรือกลุ่มผู้นำ กลุ่มแกนนำ เป็นการดำเนินงานร่วมกับบุคคลข้างนอกที่เข้ามาสัมพันธ์ด้วยทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม เช่น สำนักงานประมงอำเภอ/จังหวัด ศูนย์บริหารจัดการประมงชายฝั่งภาคใต้ตอนล่าง สงขลา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ นักวิชาการ นักศึกษา เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งของพัฒนาการในการทำงานของชุมชนที่ต้องการแก้ปัญหาในพื้นที่ให้หมดไป ตัวอย่างรูปธรรมกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ได้แก่ การจัดสรรพื้นที่เพื่อให้เป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน การจัดทำซั้งบ้านปลา การจัดทำแนวเขต การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยการศึกษาดูงานในชุมชนอื่นๆ เป็นแนวทางเพื่อให้ผู้นำและแกนนำชุมชน รวมทั้งสมาชิกในชุมชนมีความเข้มแข็งและเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนอีกด้วย เพื่อให้ชุมชนสามารถทำงานได้ในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง เช่นการจัดตั้งแพชุมชน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งร้านค้าชุมชน เป็นต้น

กิจกรรมดังกล่าวข้างต้น เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชาวประมงและประชาชนในชุมชน ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง บางกิจกรรมชาวประมงและชาวบ้านในชุมชนได้ริเริ่มก่อนและองค์กรภายนอกเข้ามาเสริม แต่บางกิจกรรมเกิดจากการกระตุ้นขององค์กรภายนอกแล้วชุมชนร่วมดำเนินการภายหลัง แต่กิจกรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และเป็นการพัฒนาทุนทางสังคมในชุมชนด้วยเช่นกัน

ประเด็นที่สาม ความพยายามต่อสู้เพื่อแก้ปัญหาของชาวประมงพื้นบ้าน แสดงถึงการยืนยันสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างชัดเจน ดังนั้นวิธีการแก้ไขปัญหาของชาวประมง ตลอดจนการรวมตัวกันเป็นกลุ่มประมงในชุมชนเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการต่อรองกับฝ่ายต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรของชาวประมงที่มีนโยบายเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชาวประมงในชุมชน

อนึ่ง จะเห็นได้ว่าในช่วงหลังของการจัดการเขตจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการขยายเครือข่ายจากภายในชุมชนไปสู่ชุมชนต่างๆ รวมทั้งสถาบันการศึกษา หน่วยงานเอกชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทำให้การดำเนินงานของชุมชนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2544) ที่ว่าการพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม ชาวบ้านจะต้องอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ เพราะการรวมพลังที่ถูกต้องจะก่อให้เกิดผลที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) คนที่เข้าร่วมต่างก็มีความรู้ความสามารถมากขึ้นทั้งจากการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างกัน และการได้ทำงานเพิ่มประสบการณ์ใหม่ร่วมกัน ความรู้ที่ได้นี้อาจจะมากกว่าที่แต่ละคนมีมารวมกันก็ได้ 2) การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาโดยการใช้งบจ่ายของกลุ่ม 3) การเกิดอำนาจหรือพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกัน ซึ่งอำนาจหรือพลังต่อรองนี้จะไม่มีทางเกิดขึ้นได้เลยหากต่างคนต่างอยู่

ประเด็นที่สี่ ชุมชนได้พัฒนาทุนทางสังคมเดิมที่มีอยู่แล้ว ซึ่งความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าในการจัดการและการแก้ไขปัญหาในชุมชนเพื่อความอยู่รอดนั้นชาวบ้านต้องให้ความสำคัญกับสถาบันที่ไม่เป็นทางการภายในชุมชน แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่อาจมองข้ามกลไกของรัฐได้เช่นกัน กล่าวคือชุมชนต้องเรียนรู้ที่จะไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ แต่รู้จักแยกแยะและเลือกที่จะพึ่งกลไกของรัฐที่ช่วยเหลือชาวบ้านได้จริง โดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานหลายๆ ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชน เพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการพึ่งพาอาศัยเพื่อจัดการกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการทำลายฐานทรัพยากรสัตว์น้ำ

ประเด็นที่ห้า ยุทธศาสตร์การจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีลักษณะที่น่าสนใจ คือ มีการนำเสนอต่อสังคมว่า การจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำนี้เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ไม่เพียงแต่มีการทำประมงพื้นบ้านด้วยเครื่องมือไม่ทำลายล้าง หากยังทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อประโยชน์ไม่เฉพาะสำหรับตนเองเท่านั้น (เนื่องจากการทำประมงพื้นบ้านช่วยเสริมภาพลักษณ์ของนักอนุรักษ์ได้ชัดเจน เพราะเครื่องมือประมงพื้นบ้านถูกจัดให้เป็นเครื่องมือไม่ทำลายล้าง คือสามารถจับสัตว์น้ำได้เฉพาะชนิดและในขนาดที่โตเต็มวัยภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อม ไม่ได้กวาดจับสัตว์น้ำทุกชนิดเหมือนเรืออวนรุน) แต่ยังขยายขอบเขตของผู้รับประโยชน์ให้รวมไปถึงคนรุ่นลูกหลานและประเทศชาติอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมของชุมชนที่ได้กล่าวไปแล้ว ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องการจัดการกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการทำซั้งบ้านปลา รวมทั้งบทบาทของชาวประมงในการออกตรวจเฝ้าระวังเรือประมงที่ลักลอบเข้ามาทำประมงในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ซึ่งบ่งบอกถึงฐานะผู้พิทักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลสาบสงขลาหรือบทบาทของ “คนเฝ้าทะเล” ตามนิยามที่กรมประมงใช้กับชุมชนที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

ประเด็นสุดท้าย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจะเข้ามาเป็นแกนหลักร่วมกับชุมชนในการขับเคลื่อนงานด้านการฟื้นฟู พื้พิทักษ์ และอนุรักษ์ทรัพยากร เช่นในการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำบริเวณพื้นที่ชายฝั่งตามแนวทางการกระจายอำนาจด้านการปกครอง โดยมีการพัฒนาข้อกำหนดให้เป็นข้อบัญญัติระดับตำบลเพื่อคุ้มครองพื้นที่ชายฝั่งภายใต้กรอบภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการร่วมกับชุมชน ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวมีความแตกต่างจากกระบวนการทำงานจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในอดีต ซึ่งเป็นการรับนโยบายและแผนงานจากส่วนกลางมาปฏิบัติในพื้นที่โดยตรง โดยไม่ได้ผ่านกระบวนการคิดร่วมกับชุมชนในพื้นที่ จึงทำให้การทำงานที่ผ่านมาไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน แต่ในปัจจุบันชุมชนประมงชายฝั่งและท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาและกำหนดวิธีการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งการดำเนินงานจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนในปัจจุบันมีความสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2558) ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยบูรณาการที่มุ่งเน้นให้การทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ

2) ขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

ในการวิเคราะห์ผู้วิจัยใช้แนวคิดของ ปรีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546) และกรมการพัฒนาชุมชน (2551) ในการวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การค้นหาสาเหตุและปัญหา 2) การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา 3) การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการ

จัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ 4) การรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และ 5) การติดตามและประเมินผล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) การค้นหาสาเหตุและปัญหา ขั้นตอนแรกนี้ เกิดจากความตระหนักถึงปัญหาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านรู้สึกที่สัตว์น้ำเริ่มหายาก และส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิต จึงเป็นขั้นตอนแรกที่น่าไปสู่การจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยชุมชน ซึ่งเกิดจากความต้องการของคนในชุมชน เจ้าอาวาส พระภิกษุ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และชาวประมงในชุมชน ต้องการแสวงหาทางแก้ไขปัญหา และต้องการให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้น จึงใช้เวทีการประชุมหมู่บ้านเป็นเวทีของการแสดงความคิดเห็นของคนในชุมชนเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนได้หันมาสนใจปัญหาในชุมชนของตนเอง และตระหนักถึงวิกฤตที่เกิดขึ้น การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนวิเคราะห์ปัญหาที่ประสบ และร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งไม่เพียงแต่ตอบสนองต่อผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกร่วมกัน

(2) การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา เวทีการประชุมเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและวางแผนกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตน ในการประชุมแต่ละครั้งชาวบ้านมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ เพื่อเสนอในสิ่งที่ตนเองต้องการ เมื่อชาวประมงและสมาชิกในชุมชนมีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาก็จะมีการวางแผนร่วมกัน เช่น การกำหนดแหล่งน้ำที่ใช้ในการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และการแต่งตั้งคณะกรรมการ ตลอดจนร่วมพิจารณาการวางกฎระเบียบ โดยมีกลุ่มต่างๆ เข้ามารวมคิด รวมวางแผนเพื่อแก้ปัญหา ทั้งนี้บุคคลที่มีส่วนสำคัญในการวางแผนและสนับสนุนการดำเนินงาน คือ ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชนหรือกลุ่มผู้นำธรรมชาติ และชาวบ้านบางส่วนในชุมชน

(3) การปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมเพื่อจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชน มีทั้งการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร โดยการร่วมบริจาคเงินหรือสิ่งของ การลงแรงในกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำซั้งบ้านปลา การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ การปล่อยสัตว์น้ำ การโยน EM-ball การปลูกป่าชายเลน และการเข้าร่วมในคณะทำงาน ทั้งการประสานความร่วมมือ มีการร่วมประชาสัมพันธ์บอกต่อกิจกรรมต่างๆ โดยการพูดคุย เช่น ที่ท่าเรือชุมชน ตลาดนัด วัด ร้านน้ำชา เสียงตามสายของคณะกรรมการ หรือในงานต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการชักชวนให้ชาวบ้านในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแลผู้ที่ลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ของชุมชน

(4) การรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ทั้งในรูปแบบของรายได้ จากการขายสัตว์น้ำ และการลดรายจ่ายจากการซื้อสัตว์น้ำในตลาดมาเป็น การจับสัตว์น้ำเพื่อบริโภค เนื่องจากทรัพยากรสัตว์น้ำเริ่มมีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อีกทั้งส่งผลให้ชาวบ้านภายในชุมชนสามารถซื้อสัตว์น้ำจากชาวประมงในชุมชนได้หลากหลายชนิด ซึ่งมีความสด และราคาที่ถูกลงกว่าในท้องตลาด การดำเนินงานจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำทำให้ชาวบ้านมีความสามัคคี และช่วยเหลือกันมากขึ้น มีการทำงานเป็นทีม รวมทั้งได้รับความรู้จากการเข้าร่วมประชุม สัมมนา การเข้ามาศึกษาดูงานจากภายนอกชุมชน อีกทั้งยังมีทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงานของรัฐ เนื่องจากได้ร่วมเป็นเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลลัพธ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของชุมชน ทั้งนี้ผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน คือ มีแหล่งอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อนของชุมชนไว้เป็นแหล่งขยายพันธุ์ให้ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำในบริเวณนอกเขตอนุรักษ์ได้ตลอดปี ส่วนผลลัพธ์ที่เป็นนามธรรม คือ ชาวบ้านได้รับการปลูกจิตสำนึกให้คุณค่าของการรักษาสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศให้เกิดความสมดุลระหว่างป่าชายเลน สัตว์น้ำ คน และสิ่งแวดล้อม ที่มีวงจรชีวิตเกี่ยวพันและอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

นอกจากนั้น เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ ชุมชนจึงต้องกำหนด กฎระเบียบขึ้นมาเพื่อป้องกัน หรือลดโทษผู้ฝ่าฝืน จับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ โดยเริ่มจากมาตรการระดับเบาไปหาหนัก ตั้งแต่การว่ากล่าวตักเตือนการปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท ระดับของการลงโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือทั้งปรับทั้งจำ ทั้งนี้จะต้องพิจารณาโทษด้วยความเป็นธรรม โดยเน้นเพื่อให้เกิดความหลาบจำ แล้วไม่กระทำความผิดซ้ำอีก

(5) การติดตามและประเมินผล สำหรับการประเมินผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และการมีส่วนร่วมของชุมชนประเมินจากปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวบ้านจับได้ รวมถึงการเข้าร่วมทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนด้วย ทั้งนี้ชุมชนร่วมกันควบคุมและตรวจสอบการดำเนินการกิจกรรมทั้งหมด การปรับปรุงแก้ไข จากผลการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ นอกจากนี้ชุมชนมีการติดตามการซ่อมแซมซั้งบ้านปลาที่ผุพัง การออกตรวจลาดตระเวน เป็นต้น ส่งผลต่อการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ซึ่งคณะกรรมการจะต้องนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินงานเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นต่อไป

อภิปรายผล

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ส่งผลต่อระบบนิเวศทะเลสาบสงขลา ซึ่งนำไปสู่การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในช่วงเวลาต่อมาทำให้ชุมชนต้องหาวิธีการเพื่อแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วน โดยเริ่มต้นจากการพูดคุยของผู้นำ และแกนนำ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของกาญจนา รอดแก้ว (2550) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายโดยใช้แนวคิดการ

เรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อสร้างความร่วมมือของประชาชนในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีการประชุมประจำเดือนของชุมชน เช่นการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนการได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

อนึ่ง การที่ประชาชนเข้าไปร่วมกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยรวม ประชาชนจะต้องมีอิสระในทางความคิด มีความรู้ความสามารถ และมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมนั้นๆ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเริ่มจากการสร้างจิตสำนึกในตนเอง ร่วมคิดด้วยกันว่าอะไรที่เป็นปัญหาของชุมชน ร่วมกันวางแผนงานการดำเนินการติดตามประเมินผล และที่สำคัญจะต้องร่วมรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม (อรทัย ก๊กผล, 2549) แนวคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับสถานการณ์การมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนนี้ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำอยู่ในระดับมาก ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ซึ่งมากลุ่ม เช่น กลุ่มแกนนำ และกลุ่มคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ซึ่งเอื้อต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในชุมชน อีกทั้งกลุ่มผู้นำและแกนนำเป็นกลุ่มคนที่ชุมชนให้ความเคารพและเชื่อถือว่า เป็นผู้มีความห่วงใยและความใส่ใจในการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมายาวนาน รวมทั้งเสียสละมีเวลาเพื่อทุ่มเทให้กับงานอนุรักษ์ และมีความรับผิดชอบ เจื้อนใจต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่ทำให้กลุ่มอนุรักษ์เกิดความเข้มแข็ง ซึ่งนับเป็นทุนทางด้านสังคมที่มีอยู่เดิมแล้วในชุมชน นอกจากนี้พบว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน ทำให้ทุนทางสังคมในชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย

ผลงานวิจัยนี้สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ดวงพร จันทร์แก้ว (2550) ซึ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อจัดทำแนวทางในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส พบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการดำเนินการและการรับผลประโยชน์จากการจัดการทรัพยากรมาก เนื่องจากมีความใกล้ชิดและพึ่งพิงธรรมชาติ จึงทำให้ต้องมีความตื่นตัวและหันมาให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากร อีกทั้งชุมชนมีความสัมพันธ์ในระดับเครือญาติ

จากกระบวนการสร้างความร่วมมือในครั้งนี้ ทำให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และร่วมกันปฏิบัติในกิจกรรมต่างๆ เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำต้องอาศัยพลังความร่วมมือจากทุกภาคส่วนมาช่วยขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ดังที่อานันท์ กาญจนพันธ์ (2544) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ควรผลักภาระให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ควรสนใจแนวคิดที่แฝงอยู่ในความขัดแย้งและให้ความสำคัญกับมุมมองที่หลากหลายของผู้มีส่วนได้เสียเพื่อแสวงหาทางเลือกที่ทุกฝ่ายยอมรับ เช่นเดียวกับ ฮัสสัน ดุมาลี (2555) ที่เห็นว่าการบริหารจัดการทรัพยากรนั้นควรให้ผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีการร่วมเสนอข้อคิดเห็น ความต้องการ และมีส่วนร่วมใน

การบริหารจัดการ โดยยึดหลักความเป็นธรรมและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน และนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนบนพื้นฐานความเสมอภาคได้

5.1.2 การศึกษาระดับและผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ รวมทั้งปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในตอนนี้จะกล่าวถึงผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเพื่อตอบคำถามวิจัยในวัตถุประสงค์ที่ 2 ซึ่งเป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ซึ่งใช้การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนครัวเรือน จำนวน 92 ครัวเรือน จากประชากรทั้งหมด 120 ครัวเรือน แบ่งเป็นเพศชายจำนวน 68 คน เพศหญิงจำนวน 24 คน อายุเฉลี่ย 43 ปี รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 8,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นชาวประมงพื้นบ้าน 51.09 เปอร์เซ็นต์ สามารถสรุป และอภิปรายผลการศึกษาดังนี้

1) ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ในช่วง พ.ศ. 2555 – 2559

(1) ชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.92) เพราะการทำที่อยู่อาศัย และแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ การจัดให้เป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ส่งผลให้ทุนธรรมชาติเพิ่มขึ้น ทำให้ชาวประมงสามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น และมีรายได้มากขึ้น

(2) การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุและปัญหา อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.68) ชุมชนเกิดการเรียนรู้และค้นหาสาเหตุของปัญหาการลดลงของสัตว์น้ำ ทั้งในด้านปริมาณ ขนาด และชนิดของสัตว์น้ำที่จับได้ ว่าเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การจับสัตว์น้ำอย่างทำลายล้างของคนบางกลุ่ม การใช้เครื่องมือผิดประเภท ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมของทะเลสาบ และการลดลงของแหล่งน้ำถาวรที่มีอยู่ในธรรมชาติ เป็นต้น ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงปัญหา และพยายามค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหา โดยการทำที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ (ซึ่งบ้านปลา) และการกำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยชุมชน

(3) ชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.50) ชุมชนเรียนรู้วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน มีการจัดตั้งกลุ่มเฝ้าระวังในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อออกตรวจลาดตระเวนการรุกร้าเข้ามาทำประมงในเขตอนุรักษ์ อีกทั้งยังร่วมกันระดมเงินทุน และออกแรงเพื่อช่วยกันซ่อมแซมที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ รวมถึงการแนะนำชักจูงให้เพื่อนบ้านเห็นความสำคัญของการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

(4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.20) เพราะประชาชนส่วนใหญ่ร่วมติดตามและประเมินผลในรูปแบบของการเข้าร่วมประชุม รวมถึงการรับฟังเสียงตามสายในหมู่บ้าน

(5) การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อแก้ปัญหา มีระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.18) เนื่องจากกลุ่มแกนนำมีหน้าที่หลักในการวางแผนเพื่อหาแนวทางการแก้ไข ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อการดำเนินงานต่างๆ เช่นการกำหนดกติกาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำตามข้อกำหนดกับกฎหมายประมง จึงทำให้การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อการแก้ปัญหาของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง

2) ผลลัพธ์ทุน 5 ด้าน จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำต่อชุมชนและครัวเรือน เมื่อวิเคราะห์ด้วยแนวคิดการทำมาหากิน (Livelihoods approach) พบว่าทุนทุกด้านมีการเพิ่มขึ้นตามลำดับดังนี้

(1) ทุนธรรมชาติ เพิ่มมากที่สุดทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน จากการทำซั้งบ้านปลาเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน ซึ่งได้เจริญเติบโตก่อนออกไปนอกเขตอนุรักษ์ เมื่อพื้นที่ทำประมงของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ปริมาณสัตว์น้ำก็เพิ่มมากขึ้นด้วย ทำให้ประชาชนที่ประกอบอาชีพประมงจับสัตว์น้ำได้มากเช่นกัน

(2) ทุนมนุษย์ก็เพิ่มขึ้นทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน เนื่องจากประชาชนมีทักษะและความรู้จากการเข้าร่วมอบรม การศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ

(3) ทุนเงินตรา เมื่อพิจารณาทั้งครัวเรือนและชุมชน จะเห็นได้ว่าไม่แตกต่างกันนัก กล่าวคือประชาชนจับสัตว์น้ำได้มาก ทำให้มีรายได้ของคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น หนี้สินลดลง และยังลดค่าใช้จ่ายในการซื้อสัตว์น้ำมาทำอาหารด้วย

(4) ทุนกายภาพ เมื่อประชาชนมีรายได้มากขึ้น ก็มีกำลังทรัพย์ที่จะสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น มีการบริจาคเงินเพื่อสร้างเส้นทางสาธารณประโยชน์ในชุมชน ในปี พ.ศ. 2558 ชุมชนจึงมีเส้นทางคมนาคมและระบบสาธารณูปโภคที่ดีขึ้น

(5) ทุนสังคม ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชนอยู่ในลำดับน้อยที่สุด เนื่องจากเดิมในชุมชนมีความสัมพันธ์กันในระดับเครือญาติ จึงทำให้ไม่เห็นว่าการทำซั้งเพิ่ม และภายหลังพบว่าชุมชนมีความขัดแย้งจากการเมืองท้องถิ่น ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความคิดที่ไม่ตรงกันบ้าง แต่เมื่อมีการร่วมทำกิจกรรมกลุ่มเพื่อประโยชน์ต่อครัวเรือนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้เกิดการร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัวอื่นในชุมชนมากขึ้น มีการช่วยเหลือเกื้อกูล

ระหว่างครัวเรือนตนเองกับครัวเรือนอื่นๆ ในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานบุคคลภายนอกเพิ่มขึ้นอีกด้วย

3) ผลลัพธ์เบื้องต้นเกี่ยวกับปริมาณสัตว์น้ำ

ผลลัพธ์เบื้องต้นของปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ ตลอดช่วงปี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2559 ชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่ชาวบ้านหมู่ที่ 1 จับได้ มีทั้งหมด 4 ประเภท คือ ปลาจำนวน 14 ชนิด กุ้ง 7 ชนิด ปู 2 ชนิด และกิ้ง 1 ชนิด พบว่าปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ในช่วงปี 2559 มีปริมาณเพิ่มขึ้นมากที่สุด รองลงมาคือปี พ.ศ.2557 พ.ศ. 2556 และ พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาส่วนร่วมกับชุมชน เช่นการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง จึงอาจส่งผลให้ชาวประมงในชุมชนสามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้นด้วยเช่นกัน

4) ปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

(1) ปัจจัยที่เอื้อในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่เอื้อในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ประกอบด้วยปัจจัยทั้งภายในและนอกชุมชน ดังนี้

(1.1) ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ การมีผู้นำ แกนนำ ที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชน และยังเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสมาชิกในชุมชน ความเป็นเครือญาติ และการมีกลไกที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนได้มีการปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ นั้นเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งสมาชิกในชุมชนต่างมีความรู้สึกว่าเป็นสมบัติของชุมชนที่ต้องช่วยกันดูแลรักษา

(1.2) ปัจจัยภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมประกอบด้วย การได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอก ได้แก่ ศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่างสงขลา ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงให้กับชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และมีการจัดตั้งศูนย์เฝ้าระวังการลักลอบจับสัตว์น้ำของหน่วยงานภายในชุมชน อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนพันธุ์สัตว์น้ำจากสถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง และได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากการจัดการเขตอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จากหน่วยงานสำนักงานประมงจังหวัดสงขลา นอกจากนี้ การได้รับความสนใจจากกลุ่มองค์กรภายนอกที่เข้ามาศึกษาการดำเนินงานของคณะกรรมการเขตอนุรักษ์

สัตว์น้ำ ยังส่งผลต่อการมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน เพราะการเข้ามาในลักษณะดังกล่าวทำให้ชุมชนมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

(2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

(2.1) เงื่อนไขเวลาของประชาชนในการเข้าร่วมกิจกรรม

(2.2) การขาดเยาวชนรุ่นหลังที่จะมาสานต่อกิจกรรม

อภิปรายผล

เมื่อทุนทั้ง 5 ด้าน เพิ่มขึ้นก็จะส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมากขึ้น ตามแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน Norman Uphoff (1986 อ้างใน อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2551) กล่าวคือความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ ทุน การจัดการ กระบวนการเรียนรู้ และจิตสำนึกร่วม ผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนส่งผลให้ทุนธรรมชาติและทุนเงินตราของชุมชนเพิ่มขึ้น รวมทั้งแกนนำและสมาชิกในชุมชนได้เพิ่มพูนความรู้และทักษะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์ฯ ซึ่งนำไปสู่การสร้างสามัคคีและจิตสำนึกร่วมกันของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของตน ปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยดังกล่าวจึงเอื้อให้ชุมชนนี้มีความเข้มแข็งมากขึ้น และเป็นปัจจัยที่จะส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องในอนาคต ทั้งนี้ บทเรียนและประสบการณ์ในการดำเนินงานของชุมชนน่าจะเป็นแนวทางที่หน่วยงานต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอื่นๆ ได้เช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของวนัศนันท์ ดุษฎีศุภการย์ (2558) จากการศึกษาผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอ่างเก็บน้ำ ต่อชุมชนและครัวเรือน ในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านทับคริสต์ อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าผลลัพธ์ของทุน 5 ด้านในการบริหารจัดการน้ำ ทั้งในระดับครัวเรือน และระดับชุมชนในด้านของ (1) ทุนมนุษย์ (2) ทุนทางสังคม (3) ทุนธรรมชาติ (4) ทุนกายภาพ และ (5) ทุนเงินตรา มีความสอดคล้อง นั่นคือ ด้านครัวเรือน ผลลัพธ์ทุน 5 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ มีระดับมากที่สุด กล่าวคือ ผลจากการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้มีความรู้ ความเข้าใจในการบริหารจัดการน้ำ และเพิ่มความสามารถในการทำงานมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ผลลัพธ์ในเรื่องของทุน 5 ด้าน ของการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ได้แก่ ทุนเงินตรา มีระดับมากที่สุดนั้นหมายถึง ชุมชนมีรายได้เพิ่มจากภาคการเกษตร สามารถเพิ่มผลผลิตมากขึ้น ซึ่งเป็นรายได้หลัก และสร้างอาชีพเสริมให้ทั้งครัวเรือนและชุมชน และส่งผลต่อรายได้ของคนในชุมชน ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวนี้นำไปสู่การพัฒนาบองค์กรชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และสามารถขับเคลื่อนงานของชุมชนไปในทางเดียวกัน

นอกจากนั้นผลลัพธ์ของการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งนี้สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พรทิพย์ หาผล (2544) ซึ่งศึกษาเรื่องความสามารถของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน ของชุมชนบ้านเปร็ดไถ ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด พบว่าในระยะแรกชุมชนเน้นการใช้ประโยชน์จากป่า เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตภายใต้ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ต่อมาชุมชนพบปัญหาการลักลอบบุกรุกทำลายป่าโดยนายทุนและนักการเมืองท้องถิ่นและนายทุนต่างถิ่นเข้าเลี้ยงกุ้งในชุมชน ส่งผลให้ทรัพยากรป่าชายเลน เกิดความเสื่อมโทรมทั้งป่าไม้ และสัตว์น้ำ ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจึงรวมตัวเพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีการบริหารจัดการร่วมกัน จากพัฒนาการทำให้ทราบว่าชุมชนเกิดปัญหาหลายด้าน และใช้ปัญหานั้นมาเป็นบทเรียนในการวางแผนป้องกันปัญหา การเรียนรู้เกิดจากกิจกรรมการดำเนินงาน มีพัฒนาการจากกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนเพียงอย่างเดียวมาสู่การเน้นการพัฒนา "คน" ให้เกิดจิตสำนึกร่วมกัน 10 ปี ต่อมา อภิษฎา คุณาพรธรรม (2551) ได้เข้ามาทำการศึกษาต่อกับกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนกลุ่มเดิม พบว่าชุมชนบ้านเปร็ดไถมีการพัฒนารูปแบบในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน เน้นและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ทั้งนี้เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในคุณค่าและประโยชน์ของป่าชายเลน รวมทั้งได้ขยายเครือข่าย ตลอดจนสร้างภาคีความร่วมมือส่วนต่างๆ โดยปัจจัยที่เอื้อให้กลุ่มอนุรักษ์ฯ ก้าวไปสู่การเป็นองค์กรชุมชนที่สามารถจัดการป่าชายเลนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ 1) การผ่านวิกฤติทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน 2) การมีผู้นำที่มีศักยภาพ และ 3) ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีลักษณะเครือญาติ และการนำหลักปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชุมชน มีการควบคุมทางสังคมด้วยการกำหนดข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนและสัตว์น้ำ มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจัดให้มีการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่นใน รวมถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของป่าชายเลน โดยผ่านกิจกรรมการอบรม เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การดูงาน ฯลฯ อย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนดังกล่าวยังมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของ วราลักษณ์ ไชยทัต (2544) ดังนี้

1) เป็นการเรียนรู้ที่สร้างจิตสำนึกร่วมกันในการจัดการทรัพยากรในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรสัตว์น้ำ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาล้างแ้วดล้อม สภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน และชุมชน

2) การเรียนรู้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีการจัดลำดับการเรียนรู้ก่อนและหลังเกี่ยวกับการจัดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และการบริหารจัดการกลุ่ม เครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน อย่างเป็นขั้นตอน และมีความต่อเนื่อง

3) เป็นการเรียนรู้ที่ประสานกันระหว่างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ร่วมกับแนวคิดทฤษฎี เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และสรุปบทเรียนจากการปฏิบัติ กล่าวคือ มีการให้ความรู้

เรื่องการทำเขตอนุรักษ์อนุรักษ์สัตว์น้ำ และผลประโยชน์กิจกรรม ร่วมกับการศึกษาดูงานเรื่องรูปแบบของการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนอื่นๆ เพื่อนำมาปรับปรุงกับกลุ่มของตนเอง

4) การเรียนรู้จากการเห็นของจริง หรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาดูงานรูปแบบของการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์ของชุมชนอื่น การได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของชุมชนที่มีการบริหารจัดการทรัพยากรที่คล้ายๆ กัน ทำให้แกนนำและสมาชิกในชุมชนเกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

5) การเปิดโอกาสให้แกนนำ และคณะกรรมการฯ และสมาชิกในชุมชน ที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้เป็นผู้ค้นหาข้อมูล ประเมินปัญหา และความต้องการของตนเอง

6) การใช้กระบวนการกลุ่มที่เน้นความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

7) เป็นการเรียนรู้จากการค้นคว้า ซักถาม อภิปราย ตรวจสอบ และลงมือปฏิบัติ

8) มีบรรยากาศการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ และมีความเป็นกันเอง ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ของแกนนำ คณะกรรมการฯ และสมาชิกในชุมชนมีลักษณะครอบคลุมการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน ตามแนวคิดของกรมการพัฒนาชุมชน (2551) ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ

1) เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง โดยสัมพันธ์กับสิ่งภายนอก

2) การปฏิบัติสอดคล้องกันกับเนื้อหา

3) การเรียนรู้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทั้งความรู้ ทักษะและทักษะในการพัฒนาตนเอง และพัฒนาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

ปัจจัยที่ทำให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำได้สำเร็จนั้น ได้แก่ 1) ผู้นำ และแกนนำ 2) ความเป็นสังคมเครือญาติ หรือทุนทางสังคม 3) ปฏิสัมพันธ์ของทุน 3 ด้านในชุมชน (ทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์) 4) การมีกลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันอยู่เสมอ 5) ความรู้สึกร่วมกันว่าเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำเป็นสาธารณสมบัติ 6) การส่งเสริมจากหน่วยงานของภาครัฐ 7) การได้รับความสนใจจากกลุ่มองค์กรภายนอกที่เข้ามาศึกษาการดำเนินงานของคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ทำให้การทำงานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ปัจจัยทั้ง 7 ประการนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำได้สำเร็จ อย่างไรก็ตาม จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนการจัดการของชุมชนในแต่ละพื้นที่มีลักษณะเป็นพลวัต อีกทั้งมีบริบทเฉพาะของท้องถิ่น และไม่สามารถใช้ในรูปแบบเดียวกันนี้ อย่างตายตัวในการจัดการแก้ไขปัญหาการลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่อื่นๆ ผู้สนใจอาจนำกระบวนการทำงานไปประยุกต์ได้กับชุมชนอื่นๆ ได้บ้าง และโดยพิจารณาถึงบริบททางสังคม

การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน เพราะปัญหาการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน มีผลประโยชน์และความต้องการที่หลากหลายในกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงต้องเข้าใจว่าปัญหาการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยแท้จริงแล้วเป็นปัญหาการเมือง และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรและการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปข้อเสนอแนะให้แก่ชุมชนอื่นในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนได้ดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้ามาเป็นแกนหลักร่วมกับชุมชนในการขับเคลื่อนงานจัดการเขตอนุรักษ์ โดยที่ผ่านมาพบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมมากนัก จึงทำให้ประชาชนไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มรูปแบบ เนื่องด้วยในปัจจุบันชุมชนไม่สามารถจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์มาบริหารจัดการกลุ่มได้ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ก็จะทำให้ชุมชนสามารถจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ และนำรายได้จากการขายสัตว์น้ำดังกล่าวมาใช้บริหารจัดการกลุ่มได้

2) ชุมชนควรจะนำบทเรียนและทักษะต่างๆ ที่ได้จากการบริหารจัดการกลุ่ม มาพัฒนากระดับต่อโดยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าชุมชน หรือแพสัตว์น้ำของชุมชน เนื่องจากผลลัพธ์สำคัญจากการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ คือทุนธรรมชาติเพิ่มขึ้น หากชุมชนมีการบริหารจัดการที่ดีแล้วทุนอื่นๆ ก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย เช่น ทุนเงินตรา ทุนมนุษย์ และทุนสังคม

5.2.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การเข้าถึงทรัพยากรของชุมชน การเข้าไปจัดการทรัพยากรของชุมชนนั้นต้องได้รับการอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากทรัพยากรชายฝั่งเป็นพื้นที่สาธารณะ อาจทำให้หน่วยงานเอกชน หรือโครงการของรัฐก็จะเข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้ง่าย และหากชุมชนมีเอกสารสิทธิ์ที่รับรองสิทธิ์ตามกฎหมายแล้ว ชุมชนก็จะสามารถเข้าไปจัดการทรัพยากรได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้รัฐควรร่วมมือกับประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ในลักษณะของการจัดการร่วม (Co-Management) โดยประชาชนเป็นผู้มีบทบาทหลัก ในขณะที่รัฐควรมีบทบาทเป็นผู้เสริมสนับสนุนด้านความรู้ งบประมาณ รวมทั้งทำหน้าที่ป้องกันและแก้ไขข้อพิพาทที่เกิดขึ้นกับคนนอกชุมชน

2) การพัฒนาที่ชุมชนยังขาดความรู้ทางวิชาการในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง การพัฒนาความรู้ที่ผ่านมานั้นเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่สะสมของชุมชนเอง ซึ่งพบว่ายังขาดความรู้ที่เชื่อมโยงกับภายนอก เช่น ความรู้เกี่ยวกับชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่เหมาะสมกับพื้นที่ วิธีการเก็บรวบรวมชนิดและขนาดสัตว์น้ำที่ถูกต้อง เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์และมีความเหมาะสมกับการดำเนินงานท้องถิ่นแล้ว ความรู้ที่เกิดขึ้นจะเป็นการพัฒนาของชุมชน ดังนั้นการสร้างความรู้แก่ชุมชนเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานท้องถิ่นและเกิดประสิทธิผลในอีกทางหนึ่งด้วยเช่นกัน

5.2.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป

จากการศึกษา สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนชายฝั่งนับเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีความเสี่ยงสูงที่จะได้รับผลกระทบจากความแปรปรวนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เนื่องจากการดำเนินชีวิตของชุมชนชายฝั่งต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ และปัจจัยทางดินฟ้าอากาศเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบอาชีพประมง ดังนั้นหากสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก็จะส่งผลกระทบต่อตรงต่อการประกอบอาชีพของชาวประมง ดังนั้นควรมีการศึกษาเพื่อเตรียมการรองรับและแก้ไขปัญหาของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อบรรเทาผลกระทบที่เกิดขึ้น ควรมีการศึกษาเพื่อวางแผนสำหรับการตั้งรับปรับตัวของชุมชนชายฝั่งและทะเลสาบสงขลา เพื่อให้ทรัพยากรชายฝั่งยังคงความอุดมสมบูรณ์และมีศักยภาพในการทำหน้าที่ของระบบนิเวศและเกื้อกูลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนชายฝั่งต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. 2551. *คู่มือสร้างกระบวนการเรียนรู้และการจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพปี 2551*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- กรมควบคุมมลพิษ. 2557. เอกสารวิชาการ. ทะเลสาบสงขลา 1 พิมพ์ครั้งที่ 1 . The Economy and Environment Program for Southeast Asia (EEPSEA).
- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. 2558. พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. กรุงเทพฯ จัดพิมพ์โดย กลุ่มนิติการ.
- กรมวิชาการ. 2545. *คู่มือครูการประเมินผลระดับมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2551. *รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมอย่างง่ายสำหรับชุมชน* (บรรณาธิการ: สุวลักษณ์ สารุมนัสพันธ์). กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2553. *กลุ่มชุมชนลีเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. ส่วนศึกษาและวิจัยอุทยานแห่งชาติ. ค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2558, จาก http://www.dnp.go.th/nprd/structure/NPRC_surat/library/Km.pdf
- กาญจนา รอดแก้ว. 2550. *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง*. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษาคณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 241หน้า
- เก็ดถวา บุญปรากร, วันชัย ธรรมสังการ, อภิรักษ์ จันทวงศ์, เจตน์สถุขภูมิ์ สังข์พันธ์, และปิยะจอมทอง. 2555. กลยุทธ์การต่อสู้ต่อรองในภาวะความขาดแคลนของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ได้รับทุนอุดหนุนจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ปี 2551.
- โกวิท พวงงาม. 2550. *การปกครองท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน. หน้า 57-58
- _____. 2551. *การจัดการของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง. 2548. *คู่มือการจัดการร่วม*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง (Coastal Habitats and Resources Management Project: CHARM).
- จตุรงค์ คงแก้ว. 2559. *กระบวนการพัฒนาพื้นที่การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนชายฝั่งอ่าวพังงา*, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาการจัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- จิตติมา รุปลักษณ์. 2555. *ฟาร์มทะเล: การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เจตน์สุกัญญา สังขพันธ์, เกตติวา บุญปรากฏ, ชุตติมา หวังเบ็ญหมัด, รัชดา ธรรมเจริญ, สุภาวดี ธรรมรัตน์ และนันทรัฐ สุริโย. 2557. สิทธิการเข้าถึงทรัพยากรประมงของชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา ใน เอกสารประกอบการประชุมขนาดใหญ่วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย วันที่ 16 พฤษภาคม 2557 ณ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ (หน้า 59-70) สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526) การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2544. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน: ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม, กรุงเทพมหานคร, มูลนิธิวิถีชีวิต.
- เฉลิมพร ชูศรี. 2543. การมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งกรณีศึกษา อ่าวปัตตานี จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชินรัตน์ สมสืบ. 2539. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมศาสตร์
- ชูศรี วงศ์รัตน์. 2541. เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาการพิมพ์.
- ญาดาจี ระเบียบกุล. 2553. *ความเข้มแข็งของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา ตลาดน้ำอัมพวาตำบลอัมพวา อำเภ่ออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณัฐพล โสถิรัตน์วิโรจน์. 2552. ศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนประมงน้ำจืด กรณีศึกษาชุมชนหาดปานา อำเภอสรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ดวงพร จันทร์แก้ว. 2550. แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอำเภอมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล, คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์, สาขาวิชาการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชุมชนและชนบท.
- ทัศนีย์ ดวงแยม. 2555. *กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรปองน้ำร้อนที่ได้รับรางวัลสถาบันเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติปี 2552 อำเภอฟาง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธเนศ มั่นน้อย. 2550. *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการองค์กรเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารจัดการสาธารณะสำหรับนักบริหาร คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ธรรมศาสตร์ โสตถิพันธ์. 2548. *กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอดงหลวง จังหวัดพัทลุง*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ธวัชชัย จันจุฬา. 2551. *กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นงนภัส ปันเจริญ. 2551. *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมสองฝั่งลำน้ำแม่สะลาบ ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2547. *หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สิริลักษณ์การพิมพ์.
- นเรศ นาเมืองรักษ์ (2559) ศึกษาเรื่องการรณรงค์การอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในเขตอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นฤตม ทิมประเสริฐ. 2554. *กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิทธิชุมชนในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเล: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐประศาสนศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2544. *การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการประชาธิปไตย*. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 2 ณ โรงแรม แอมบาสเดอร์ ซิตี้จอมเทียน จังหวัดชลบุรี.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2527. *กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสการพิมพ์.
- บำเพ็ญ เขียวหวาน. 2550. *การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งขององค์กรพัฒนาเอกชน กรณี โครงการอันดามัน*. *ประมวลการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 45*. กรุงเทพฯ. 30 ม.ค. - 2 ก.พ. 2550, หน้า 101-110.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2549. *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จามจุรีโปรดักท์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, สุทิพย์ อบอุ่น, สหทยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์, ชลกาญจน์ ฮาชันนารี. 2546. *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

- พรทิพย์ หาผล. 2544. *ความสามารถของชุมชนในการจัดการป่าชายเลน ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านเปรี๊ตใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด*. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรพิมล เชื้อดวงผุย. 2554. *การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อการจัดการทรัพยากรประมง กรณีการจัดการทรัพยากรกั้งตักแตนของชุมชนปากันเคย ตำบลต้นหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. รายงานฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ.
- พัชรี สีโรรส. 2546. *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พัชชญาพร พินิจพุทธพงศ์. 2557. *การดำเนินชีวิตและการปรับตัวของชาวประมงบ้านเก้าเส้ง ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาศึกษา), คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. 2527. *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- มานิตย์ จันทรจำเริญ. 2530. *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจห้วยขวาง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เยาวนิจ กิตติธรรกุล, ศิริมาศ ภูเวจริญพงศ์, วิจิตรา อุดมะมะณี และยุรี แก้วชูช่วง. 2556. *รายงานฉบับสมบูรณ์ การจัดการความรู้โครงการเพิ่มศักยภาพการปรับตัวของชุมชนชายฝั่งที่เสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (INCA)*. สถาบันทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง.
- เลิศชาย ศิริชัย และนฤทธิ ดวงสุวรรณ. 2552. *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนาการการใช้ทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา ศึกษากรณีชุมชนประมงพื้นบ้าน*. ชุดโครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 337 หน้า
- วันธศันน์ ดุษฎีศุภการย์. 2558. *ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำในโครงการอ่างเก็บน้ำบางทรายนวล อันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช กรณีศึกษาชุมชนบ้านทับศรีสต์ ตำบลคลองชะอุ่น อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี*, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วรลักษณ์ ไชยทัต. 2544. *การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม*. เชียงใหม่: หจก.เชียงใหม่ บี.เอส. การพิมพ์.

- วิชัย กิจมี. 2550. *กระบวนการเรียนรู้กับศักยภาพชุมชนในการจัดการที่ดินร่วมกันในลุ่มน้ำลี้ จังหวัดลำพูน*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิษณุ สถานนท์ชัย. 2550. *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศุภชัยวิชัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง. 2552. *สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา*. หนังสือชุด โครงการศึกษารวบรวมข้อมูลสารสนเทศ และแผนที่ความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรทางทะเล ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สวรินทร์ เบ็ญเต็มอะหลี. 2555. *พลวัตสิทธิชุมชนประมงพื้นบ้านคลองนาทับ*. สงขลา: บริษัทนำศิลป์ โฆษณา.
- สาวิณี รอดสิน. 2554. *ชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาชุมชนบ้านปางจำปี ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2546. "กระบวนการเรียนรู้." *วารสารวิชาการ*. ปีที่ 6 (กันยายน 2546) : 17-21
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2554. *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การทบทวนและปรับปรุงแผนแม่บทการพัฒนาหลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2556 - 2559*. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2546. *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สามลดดา.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. 2545. *รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2540. *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 7. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ. 180 หน้า
- สุวลักษณ์ สารุมนัสพันธ์. 2554. *การจัดการชายฝั่ง การบูรณาการสู่ความยั่งยืน*. นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวิมล ตีรกานันท์. 2546. *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- องค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. (2558). *แผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2558 – 2560*. สงขลา: องค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด เอกสารไม่ตีพิมพ์.

- อนุวัฒน์ นทีวัฒนา. 2551. *พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย: เป้าหมายปี ค.ศ. 2010/2012 ภายใต้ต้นุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ*. เอกสารเผยแพร่สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ฉบับที่ 35. กรุงเทพฯ: กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ. 239 หน้า
- อภิษฎา คุณาพรธรรม. 2551. *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายองค์กรชุมชน กรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ตใน จังหวัดตราด*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรทัย ก๊กผล. 2549. *การบริหารจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์กรปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. 2552. *คู่มือ คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น*. นนทบุรี: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2551. *กรอบความคิดเพื่อการศึกษาชุมชนอย่างบูรณาการ*. ตำราประกอบการสอนในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาชนบทศึกษาและการพัฒนา). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. 2544. *มิติทางสังคมของเงื่อนไขและปัญหาในการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศไทย, ใน ธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วมของประชาชน และกระบวนการทางสังคมสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- อีฟ เอ็นน็อกซ์, สุวลักษณ์ สาธุมนัสพันธ์, กังวาลย์ จันทโรชิต, และสัญญาชัย ตันทวนิช. 2549. *คู่มือประเมิน ความก้าวหน้าในการจัดการชายฝั่ง (เพื่อความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับบทบาทของการจัดการร่วม)*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง (Coastal Habitats and Resources Management Project: CHARM).
- ยัสสัน ดุมาลี. 2555. *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษา กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Nasuchon N., and Anthony Charles. *Community involvement in fisheries management: Experiences in the Gulf of Thailand countries*. Marine Policy. 34 (2010) 163–169.
- Ostrom, E. 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Ostrom, E. 2010. *Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems*. *American Economic Review*. Vol 100. 641–672.

- Ostrom, E, M.A. Janssen, and John M. Anderies. 2007. Going beyond panaceas. *In Proceedings of the National Academy of Science of the United States of America*, 104:15176-15178. September.
- Schlager E. and Ostrom, E. 1992. Property-Rights Regimes and Natural Resources: A Conceptual Analysis. *Land Economics*. Vol. 68, No. 3 pp. 249-262 Published by: University of Wisconsin Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ รวมจำนวน 36 คน ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1) ผู้นำชุมชน (จำนวน 11 คน)

- ผู้นำที่เป็นทางการ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด

(จำนวน 5 คน)

1. นายพล	เอียดเปรี๊ยว	กำนันผู้ใหญ่บ้าน
2. นายถาวร	เถี่ยมไถ่	ผู้ใหญ่บ้าน
3. นายณรงค์	แดงขวาง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (คนที่ 1)
4. นายฉนวน	ทองพันซ้ง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (คนที่ 2)
5. นายพวง	ศรีรัตน์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ

- ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโส ประชาชนชุมชน

ผู้นำธรรมชาติ (จำนวน 6 คน)

1. พระครูโสภาสธรรมเสวี เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์
2. นางอ้วน อนุกุล
3. นายคล้าย มาละวรรณโน
4. นายบุญยก บุญรัตน์
5. นายชาญวิทย์ รัตนชาติ
6. นายสุชาติ มณีโชติ

2) แกนนำคณะกรรมการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (จำนวน 12 คน)

1. นายสาโรช ช้างคะมโน
2. นายประทีป ขวัญคง
3. นายสุวรรณ พุทธิโร
4. นายไวภูล เพ็ญจำรัส
5. นายสมเกียรติ อ่อนไทรแก้ว
6. นายประจวบ อินคโณ
7. นายปรีชา เถี่ยมไถ่
8. นายเอกภพ ศรีรัตน์
9. นายประจวบ ร่วมแก้ว
10. นายขอม เรือนแก้ว
11. นายสุทร สุวลักษณ์
12. นายหนูพันธ์ ทวีเมือง

3) หน่วยงานราชการในชุมชน (จำนวน 13 คน)

- ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด (จำนวน 2 คน)

1. นายณัฐวัฒน์ บุญล้วน สมาชิก (หมู่ที่ 1)
2. นายสมปอง บุญส่ง สมาชิก (หมู่ที่ 1)

- ตัวแทนศูนย์บริหารจัดการประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง สงขลา (จำนวน 3 คน)

1. นายเสรี เพชรฤทธิ์ หัวหน้า
2. นายประเสริฐ องค์กรา ฝ่ายชุมชนสัมพันธ์
3. นายสมจิตร บุญรัตน์ เจ้าหน้าที่ทั่วไป

- ตัวแทนกลุ่มบริหารจัดการประมง สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา (จำนวน 3 คน)

1. นายสมพงศ์ ทองใส หัวหน้า
2. นายสำรอง อินเอก เจ้าพนักงานประมงชำนาญงาน
3. นายยุทธนา ราษฎร์ เจ้าพนักงานประมงชำนาญงาน

- ตัวแทนของสถานีอนามัยบ้านป่าขาด (จำนวน 2 คน)

1. นางสมศรี สุขเกษม นักวิชาการสาธารณสุข
2. นางศรีสุดา บุญส่ง เจ้าหน้าที่ทั่วไป

- ตัวแทนของโรงเรียนวัดป่าขาด (จำนวน 3 คน)

1. นางอังกาบ ยานะวิมุตติ ผู้อำนวยการโรงเรียน
2. นายเจริญ อ่อนเจริญ ชำนาญการพิเศษ
3. นางวาสนา นิลสุวรรณ ชำนาญการ

ภาคผนวก ข
แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย

--	--	--	--	--

หมายเลขแบบสอบถาม

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ :
กรณีศึกษา หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษา (1) ขั้นตอนและวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด ในช่วง พ.ศ. 2555-2559 และผลลัพธ์ในการดำเนินการดังกล่าว (2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด

2. ลักษณะของแบบสอบถาม แบบสอบถามเพื่อใช้ในการวิจัยฉบับนี้แบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

ตอนที่ 3 ผลลัพธ์ของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในมิติทุน 5 ด้านที่มีผลต่อครัวเรือนและชุมชน (พ.ศ. 2555 - พ.ศ. 2559)

ตอนที่ 4 สภาพปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และข้อเสนอแนะ

3. การตอบแบบสอบถาม ในการตอบแบบสอบถามการวิจัยทั้ง 4 ตอน ผู้วิจัยขอความกรุณาผู้ตอบแบบสอบถาม ตอบคำถามทุกข้อตามสภาพที่เป็นจริงมากที่สุด เพื่อจะทำให้ข้อมูลที่ได้มีความสมบูรณ์ น่าเชื่อถือ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย

4. การเก็บรักษาข้อมูล ข้อมูลที่ท่านตอบแบบสอบถามจะใช้เพื่อการวิจัยเท่านั้น จะไม่ส่งผลเสียหายต่อความเป็นอยู่หรือตำแหน่งหน้าที่การงานของท่าน ผู้วิจัยจะเก็บรักษาข้อมูลที่ได้รับไว้เป็นความลับและจะนำข้อมูลนี้ไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเท่านั้น

ขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูงในความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถาม

นางสาวอรทัย หนูสงค์

ปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ :
กรณีศึกษา หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

เรียน ผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือ

ขอความอนุเคราะห์ท่านทำเครื่องหมาย ลงในช่อง ตามความจริง

ผู้ให้ข้อมูล ชื่อ-สกุล.....เบอร์โทรศัพท์..... ที่อยู่ บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด..... ชุมชน ☐ 1) บ้านลำภู ☐ 2) บ้านหัวหมอน ☐ 3) บ้านหัวปรัง ☐ 4) บ้านทับวอน เก็บข้อมูลวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หน้าคำตอบที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงและ
กรณารอกรายละเอียดลงในช่องว่างที่กำหนด ถ้าเลือกตัวเลือกข้ออื่น

1. เพศ 1) ชาย 2) หญิง
2. อายุปี
3. เชื้อชาติ.....สัญชาติ.....
4. ศาสนา 1) พุทธ 2) คริสต์ 3) อิสลาม 4) อื่นๆ โปรดระบุ.....
5. ระดับการศึกษา

☐ 1) ประถมศึกษา	☐ 2) มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ 3) มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	☐ 4) อนุปริญญา/ปวส.
☐ 5) ปริญญาตรี	☐ 6) ปริญญาโท
☐ 7) สูงกว่าปริญญาโท	☐ 8) อื่นๆ โปรดระบุ.....

6. สถานภาพสมรส 1) โสด 2) สมรส 3) หย่า 4) หม้าย(คู่สมรสเสียชีวิต)

7. สถานภาพในครัวเรือนของท่าน

- 1) หัวหน้าครอบครัว 2) คู่สมรส 3) บุตร
 4) ผู้อาศัย (ทุกประเภทที่ไม่ใช่ 1,2,3 ถือเป็นผู้อาศัย) 5) อื่นๆ โปรดระบุ.....

8. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมดคน (รวมทั้งผู้ตอบ)

9. ท่านมีญาติพี่น้องในชุมชน 1) มี 2) ไม่มี

10. ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน (หมู่ที่ 1 ต.ป่าขาด อ.สิงหนคร จ.สงขลา)

- 1) ต่อเนื่อง (อยู่ตลอด)เดือน
 2) ต่อเนื่อง (ไปอยู่ที่อื่นบ้าง)เดือน
 3) ย้ายมาจากที่อื่นเดือน
 โดยย้ายมาจาก 3.1) หมู่บ้านอื่นในตำบลเดียวกัน
 3.2) ตำบลอื่นในอำเภอเดียวกัน
 3.4) อำเภออื่นในจังหวัดเดียวกัน
 3.5) จากจังหวัด อื่นๆ ระบุ.....

11. ท่านเป็นสมาชิกกลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (โครงการฟาร์มทะเล) หรือไม่

- 1) ไม่เป็น 2) เป็น โปรดระบุตำแหน่ง.....

12. ท่านเป็นสมาชิกของกลุ่มอื่นๆ อีกหรือไม่ (ตอบได้มากกว่า 1ข้อ)

- 1) ไม่เป็น
 2) เป็น 2.1) สภาผู้นำชุมชน 2.2) คณะกรรมการหมู่บ้าน
 2.3) อสม. 2.4) กลุ่มกลองยาว
 2.5) กลุ่มสัจจะวันละบาท 2.6) กลุ่มกองทุนแม่
 2.7) กลุ่มแม่บ้าน 2.8) กลุ่มออมทรัพย์
 2.9) กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน 2.10) อื่นๆโปรดระบุ.....

13. รายได้เฉลี่ยของครัวเรือน (ไม่หักค่าใช้จ่าย โดยประมาณ)

วันละ.....บาท ต่อปี.....X.30.วัน.=.....บาท/ปี

14. ภาวะหนี้สินของท่านในปัจจุบัน

- 1) มีหนี้สินจากการกู้ยืมเงินในระบบ
(เช่น ธนาคาร,สถาบันการเงิน ,สหกรณ์ ,บัตรผ่อนชำระสินค้าต่างๆ)
- 2) มีหนี้สินจากการกู้ยืมเงินนอกระบบ
- 3) ไม่มีหนี้สินเลย

15. ท่านคิดว่า ปัจจุบันท่านมีรายได้จากการประกอบอาชีพ เพียงพอในการดำรงชีวิตหรือไม่

- 1) ไม่เพียงพอ 2) เพียงพอ 3) ไม่แน่ใจ

16. อาชีพหลัก (อาชีพที่ทำรายได้สูงสุดให้กับครอบครัวของท่าน)

- 1) ทำประมงพื้นบ้าน *(ให้ไปตอบข้อที่ 18-23)* 2) ทำสวน.....
- 3) เลี้ยงสัตว์..... 4) ทำน้ำตาลโตนด
- 5) รับจ้างทั่วไป 6) ค้าขาย/หาบเร่
- 7) ธุรกิจส่วนตัว (เช่น ร้านขายของชำ, ร้านถ่ายเอกสาร, ร้านคอมพิวเตอร์)
- 8) บริษัทเอกชน 9) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
- 10) ไม่มีงานทำ/ว่างงาน 11) อื่นๆโปรดระบุ.....

17. อาชีพรอง (อาชีพที่ทำรายได้รองจากอาชีพหลักให้กับครอบครัวของท่าน) ตอบได้มากกว่า1 ข้อ

- 1) ทำประมงพื้นบ้าน *(ให้ไปตอบข้อที่ 18-23)* 2) ทำสวน.....
- 3) เลี้ยงสัตว์ 4) ทำน้ำตาลโตนด
- 5) รับจ้างทั่วไป 6) ค้าขาย/หาบเร่
- 7) ธุรกิจส่วนตัว (เช่น ร้านขายของชำ, ร้านถ่ายเอกสาร, ร้านคอมพิวเตอร์)
- 8) บริษัทเอกชน 9) รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
- 10) ไม่มีงานทำ/ว่างงาน 11) อื่นๆ โปรดระบุ.....

20 ท่านออกไปจับสัตว์น้ำจำนวนกี่ครั้ง..... (ในระยะเวลา 1 สัปดาห์)

21 ระยะทางในการออกไปจับสัตว์น้ำในแต่ละครั้งท่านใช้เวลาที่ชั่วโมง

ก่อนทำฟาร์มทะเล (ก่อน พ.ศ. 2554) ชั่วโมง

หลังทำฟาร์มทะเล (พ.ศ. 2555-ปัจจุบัน) ชั่วโมง

22. สัตว์น้ำที่ท่านจับมาได้ ท่านจะนำไป..... (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 1) บริโภคในครัวเรือน
- 2) ขายให้กับชาวบ้านในชุมชน
- 3) ขายในตลาดนัด (ภายในและภายนอกชุมชน)
- 4) ขายพ่อค้าคนกลาง
- 5) ร้านอาหาร
- 6) อื่นๆ โปรดระบุ.....

23. ชื่อสัตว์น้ำที่ท่านคิดว่ามีปริมาณเพิ่มขึ้นที่เห็นได้ชัดเจน ตั้งแต่มีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในช่วงปี พ.ศ. 2555- ปัจจุบัน (เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย)

- 1) ลำดับที่ 1. (มากที่สุด)
- 4) ลำดับที่ 4.....
- 2) ลำดับที่ 2.....
- 5) ลำดับที่ 5.....
- 3) ลำดับที่ 3.....

ตอนที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในช่วง พ.ศ. 2555 - 2559

คำชี้แจง โปรดอ่านและพิจารณาแล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องทางด้านขวามือที่มีตัวเลขแสดงระดับไว้ ตามความคิดเห็นของท่าน โดยกำหนดความหมายไว้ ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง ระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง ระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก

ระดับ 3 หมายถึง ระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง ระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย

ระดับ 1 หมายถึง ระดับ การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ประเด็น	การมีส่วนร่วม				
1. ระดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุและปัญหา	5	4	3	2	1
1.1 ท่านมีส่วนในการค้นหาสาเหตุของปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลง					
1.2 ท่านมีส่วนร่วมในการศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาคาการขาดแคลนของทรัพยากรสัตว์น้ำ					
1.3 ท่านมีส่วนเสนอแนะแนวทาง แก้ไขปัญหาของการขาดแคลนทรัพยากรสัตว์น้ำ					
1.4 อื่นๆ โปรดระบุ					
2. ระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและแก้ปัญหา	5	4	3	2	1
2.1 ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ					
2.2 ท่านมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำ					
2.3 ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ					
2.4 ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่ในการจัดวาง "ซั้งกอ"					
2.5 ท่านมีส่วนร่วมในการระดมความคิดแก้ปัญหาในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ					
2.6 ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ประโยชน์ ของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ					
2.7 อื่นๆ โปรดระบุ					
3. ระดับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ	5	4	3	2	1
3.1 ท่านมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังการรुक้าของเรือประมงเข้ามาในเขตพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำ					
3.2 ท่านมีส่วนในการซ่อม "ซั้งกอ" ในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ					
3.3 ท่านมีส่วนระดมเงินทุน เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ซ่อมแซม"ซั้งกอ" ในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ					
3.4 ท่านได้แนะนำหรือชักจูงให้เพื่อนบ้านเห็นความสำคัญของการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ					
3.5 อื่นๆ โปรดระบุ					

ประเด็น	การมีส่วนร่วม				
4. ระดับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	<u>5</u>	<u>4</u>	<u>3</u>	<u>2</u>	<u>1</u>
4.1 ท่านสามารถทำประมงนอกเขตอนุรักษ์ได้ ในปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการ					
4.2 สัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น เพราะได้รับผลมาจากการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ต.ป่าขาด					
4.3 อื่นๆ โปรดระบุ					
5. ระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล	<u>5</u>	<u>4</u>	<u>3</u>	<u>2</u>	<u>1</u>
5.1 ท่านมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาของการรुक้าเข้ามาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ					
5.2 ท่านเข้าร่วมประชุมกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ เพื่อติดตามผลการทำงาน					
5.3 ท่านติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ					
5.4 อื่นๆ โปรดระบุ					

ตอนที่ 3 ผลลัพธ์ของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในมิติทุน 5 ด้าน ที่มีผลต่อครัวเรือน และชุมชน (พ.ศ. 2555 - พ.ศ. 2559)

คำชี้แจง: โปรดอ่านและพิจารณาแล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องทางด้านขวามือที่มีตัวเลขแสดงระดับไว้ ตามความคิดเห็นของท่าน โดยกำหนดความหมายไว้ ดังนี้

ระดับ 5	หมายถึง	มีผลต่อครัวเรือน / ชุมชนในระดับมากที่สุด
ระดับ 4	หมายถึง	มีผลต่อครัวเรือน / ชุมชนในระดับมาก
ระดับ 3	หมายถึง	มีผลต่อครัวเรือน / ชุมชนในระดับปานกลาง
ระดับ 2	หมายถึง	มีผลต่อครัวเรือน / ชุมชนในระดับน้อย
ระดับ 1	หมายถึง	มีผลต่อครัวเรือน / ชุมชนในระดับน้อยที่สุด
ระดับ 0	หมายถึง	(ไม่ทราบ)

1. ก่อน (พ.ศ. 2554) หรือ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

ทุน 5 ด้าน	ผลลัพธ์จากการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในมิติทุน 5 ด้าน (ก่อน พ.ศ. 2554) หรือ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ											
	ระดับครัวเรือน						ระดับชุมชน					
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่ทราบ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่ทราบ
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)
1. ทุนด้านมนุษย์ (Human capital)												
1.1 มีคุณภาพชีวิตที่ดี												
1.2 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ												
1.3 มีโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น												

1. ก่อน (พ.ศ. 2554) หรือ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ต่อ)

<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; padding: 5px; display: inline-block;"> ทุน 5 ด้าน </div>	ผลลัพธ์จากการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในมิติทุน 5 ด้าน (ก่อน พ.ศ. 2554) หรือ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ											
	ระดับครัวเรือน						ระดับชุมชน					
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่ทราบ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่ทราบ
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)
2. ทุนสังคม (Social capital)												
2.1 มีความรัก ความสามัคคีกัน มากขึ้น												
2.2 มีการ ช่วยเหลือเกื้อกูล กันมากขึ้น												
2.3 มีความ ร่วมมือร่วมใจ ใน การทำกิจกรรม เพื่อชุมชน ร่วมกัน												
2.4 เห็น ความสำคัญใน การทำกิจกรรม เพื่อพัฒนาชุมชน												
2.5 มีเครือข่าย จากภายนอก ที่ เป็นผลจากการ ทำเขตอนุรักษ์												
3. ทุนธรรมชาติ (Natural capital)												
3.1 ปริมาณสัตว์ น้ำที่จับได้เพิ่มขึ้น												
3.2 พื้นที่ทำ ประมงมีความ อุดมสมบูรณ์												

1. ก่อน (พ.ศ. 2554) หรือ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ (ต่อ)

<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; width: 40px; height: 40px; display: flex; align-items: center; justify-content: center; margin: auto;"> ทุน 5 ด้าน </div>	ผลลัพธ์จากการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในมิติทุน 5 ด้าน (ก่อน พ.ศ. 2554) หรือ ก่อนมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ											
	ระดับครัวเรือน						ระดับชุมชน					
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่ทราบ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด	ไม่ทราบ
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)
4. ทุนกายภาพ (Physical)												
4.1 การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารดีขึ้น												
4.2 ถนนหนทางมีความสะดวกมากขึ้น												
4.3 ระบบไฟฟ้า-น้ำประปาในพื้นที่												
5. ทุนเงินตรา (Financial)												
5.1 รายได้เพิ่มขึ้นจากการจับสัตว์น้ำ												
5.2 มีเงินฝากเพิ่มขึ้นจากการจับสัตว์น้ำ												
5.3 หนี้สินลดลง												
5.4 ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อสัตว์น้ำมาทำอาหาร												

2. หลัง (พ.ศ. 2555) หรือ มีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ

<div style="border: 1px solid black; border-radius: 50%; width: 40px; height: 40px; display: flex; align-items: center; justify-content: center; margin: auto;"> ทุน 5 ด้าน </div>	ผลลัพธ์จากการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในมิติทุน 5 ด้าน (หลัง พ.ศ. 2555) หรือ มีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ											
	ระดับครัวเรือน						ระดับชุมชน					
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด	ไม่ ทราบ	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด	ไม่ ทราบ
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	(0)
1. ทุนด้านมนุษย์ (Human capital)												
1.1 มีคุณภาพชีวิตที่ดี												
1.2 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ												
1.3 มีโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น												
2. ทุนสังคม (Social capital)												
2.1 มีความรักความสามัคคีกันมากขึ้น												
2.2 มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น												
2.3 มีความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชนร่วมกัน												
2.4 เห็นความสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน												
2.5 มีเครือข่ายจากภายนอก ที่เป็นผลจากการทำเขตอนุรักษ์												

ตอนที่ 4 สภาพปัญหา อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และข้อเสนอแนะ

คำชี้แจง : กรุณากรอรายละเอียดลงในช่องว่างที่กำหนด

1. เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ช่วยแก้ไขปัญหาการลดลงของปริมาณสัตว์น้ำ ได้หรือไม่ เพราะอะไร

.....

.....

2. ท่านคิดว่าควรจะมีการปรับปรุงการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ชุมชนเจอปัญหา และอุปสรรคอะไรบ้าง

.....

.....

4. ชุมชนควรร่วมกันจัดการทรัพยากรอย่างอื่นอีกหรือไม่ (เช่น ดิน, น้ำ, ป่าไม้)

.....

.....

5. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

@@@ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้@@@

(นางสาวอรทัย หนูสงค์)

ภาคผนวก ค
การหาความเที่ยงตรง (Validity)

การหาความเที่ยงตรง (Validity) ของแบบสอบถาม

โดยใช้สูตรของ โรวินเนลลี และแฮมเบิลตัน มีสูตรการคำนวณ (Rovinelli and Hambleton, 1977 อ้างถึงใน กรมวิชาการ, 2545)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

โดยที่ IOC = เป็นค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์

$\sum R$ = เป็นผลรวมของคะแนนจากการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ

N = เป็นจำนวนผู้เชี่ยวชาญ

1. ผศ.ดร.เยาวนิจ กิตติธรรกุล
2. ผศ.ดร.จรรุณี เขียววาริสัจจะ
3. รศ.ดร.สุวัจน์ ธีญรส
4. นายสายันต์ เอี่ยมรอด
5. นายเสรี เพชรฤทธิ์

โดยกำหนดเกณฑ์การพิจารณาระดับค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ที่ได้จากการคำนวณจากสูตรที่มีค่าอยู่ระหว่าง 0.00 ถึง 1.00 มีรายละเอียดของเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.6 ขึ้นไป คัดเลือกข้อสอบข้อนั้นไว้ใช้ได้

แต่ถ้าได้ค่า IOC ต่ำกว่า 0.5 ควรพิจารณาแก้ไขปรับปรุง หรือตัดทิ้ง

ตอนที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในช่วง พ.ศ. 2555 - 2559

เนื้อหาของข้อความ	R					$\sum R$	IOC	ผลการวิเคราะห์
	1	2	3	4	5			
1. ระดับการมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุและปัญหา								
1.1 ท่านมีส่วนในการค้นหาสาเหตุของปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลง	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
1.2 ท่านมีส่วนร่วมในการศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาคารขาดแคลนของทรัพยากรสัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
1.3 ท่านมีส่วนเสนอแนะแนวทาง แก้ไขปัญหาของการขาดแคลนทรัพยากรสัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
2. ระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและแก้ปัญหา								
2.1 ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	1	1	0	4	0.80	นำไปใช้ได้
2.2 ท่านมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	0	1	1	0	3	0.60	นำไปใช้ได้
2.3 ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
2.4 ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดพื้นที่ในการจัดวาง "ซั้งกอ"	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
2.5 ท่านมีส่วนร่วมในการระดมความคิดแก้ปัญหาในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	0	1	1	4	0.80	นำไปใช้ได้
2.6 ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้ประโยชน์ ของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้

ตอนที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในช่วง พ.ศ. 2555 – 2559 (ต่อ)

เนื้อหาของข้อคำถาม	R					$\sum R$	IOC	ผลการวิเคราะห์
	1	2	3	4	5			
3. ระดับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ								
3.1 ท่านมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังการรुकูล้าของเรือประมงเข้ามาในเขตพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
3.2 ท่านมีส่วนในการซ่อม "ซั้งกอ" ในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
3.3 ท่านมีส่วนระดมเงินทุน เพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ซ่อมแซม "ซั้งกอ" ในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
3.4 ท่านได้แนะนำหรือชักจูงให้เพื่อนบ้านเห็นความสำคัญของการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
4. ระดับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ								
4.1 ท่านสามารถทำประมงนอกเขตอนุรักษ์ได้ในปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการ	1	0	1	1	0	3	0.60	นำไปใช้ได้
4.2 สัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น เพราะได้รับผลมาจากการมีเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ต.ป่าขาด	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
5. ระดับการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล								
5.1 ท่านมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาของการรुकูล้าเข้ามาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
5.2 ท่านเข้าร่วมประชุมกรรมการจัดการเขตอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ เพื่อติดตามผลการทำงาน	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
5.3 ท่านติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้

ตอนที่ 3 ผลลัพธ์ของการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในมิติทุน 5 ด้าน ที่มีผลต่อครัวเรือน และชุมชน (พ.ศ. 2555 - พ.ศ. 2559)

เนื้อหาของข้อคำถาม	R					$\sum R$	IOC	ผลการวิเคราะห์
	1	2	3	4	5			
1. ทุนด้านมนุษย์ (Human capital)								
1.1 มีคุณภาพชีวิตที่ดี	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
1.2 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการทำเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
1.3 มีโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
2. ทุนสังคม (Social capital)								
2.1 มีความรักความสามัคคีกันมากขึ้น	1	0	1	0	1	3	0.60	นำไปใช้ได้
2.2 มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากขึ้น	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
2.3 มีความร่วมมือร่วมใจ ในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชนร่วมกัน	1	0	1	1	1	4	0.80	นำไปใช้ได้
2.4 เห็นความสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน	1	1	1	1	0	4	0.80	นำไปใช้ได้
2.5 มีเครือข่ายจากภายนอก ที่เป็นผลจากการทำเขตอนุรักษ์	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
3. ทุนธรรมชาติ (Natural capital)								
3.1 ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้เพิ่มขึ้น	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
3.2 พื้นที่ทำประมงมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
4. ทุนกายภาพ (Physical capital)								
4.1 การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารดีขึ้น	1	0	1	0	1	3	0.60	นำไปใช้ได้
4.2 ถนนหนทางมีความสะดวกมากขึ้น	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้
4.3 ระบบไฟฟ้า-น้ำประปา ในพื้นที่	1	1	1	1	0	4	0.80	นำไปใช้ได้
5. ทุนเงินตรา (Financial capital)								
5.1 รายได้เพิ่มขึ้นจากการจับสัตว์น้ำ	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้

เนื้อหาของข้อคำถาม	R					ΣR	IOC	ผลการวิเคราะห์
	1	2	3	4	5			
5.2 มีเงินฝากเพิ่มขึ้นจากการจับสัตว์น้ำ	1	1	0	1	1	4	0.80	นำไปใช้ได้
5.3 หนี้สินลดลง	1	0	0	1	1	3	0.60	นำไปใช้ได้
5.4 ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อสัตว์น้ำมาทำอาหาร	1	1	1	1	1	5	1.00	นำไปใช้ได้

ภาคผนวก ง

ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

ลำดับที่	เพศ	อายุ	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1	ชาย	78 ปี	เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ ตำบลป่าขาด	2 กุมภาพันธ์ 2559
ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2	ชาย	44 ปี	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด	11 ตุลาคม 2557 2 พฤษภาคม 2559 15 ธันวาคม 2559
ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3	ชาย	39 ปี	ประธานเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด	11 ตุลาคม 2557 10 มีนาคม 2559 12 กรกฎาคม 2559
ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4	ชาย	77 ปี	คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด	3 กุมภาพันธ์ 2559
ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5	ชาย	54 ปี	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด	10 มีนาคม 2559
ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6	ชาย	56 ปี	คณะกรรมการเขตอนุรักษ์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด	2 พฤษภาคม 2559
ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7	ชาย	48 ปี	คณะกรรมการเขตอนุรักษ์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด	12 กรกฎาคม 2559
ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 8	ชาย	45 ปี	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด	2 พฤษภาคม 2559

ภาคผนวก จ

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
 บทบาทหน้าที่การดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่ได้
 รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน
 (ครั้งที่ 1)

วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2558 (เวลา: 18.30 น. – 20.30 น.)

ณ. ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	หมายเหตุ
1	นายสาโรช ชังคะมโน	ประธานกรรมการ	(เข้าร่วม)
2	นายไวกุล เพ็ญจำรัส	รองประธานกรรมการ	(เข้าร่วม)
3	นายสุวรรณ พุทธร	เลขานุการ	(เข้าร่วม)
4	นายประทีป ขวัญคง	กรรมการ	(เข้าร่วม)
5	นายสมเกียรติ อ่อนไทรแก้ว	กรรมการ	(เข้าร่วม)
6	นายประจวบ อินคโณ	กรรมการ	(เข้าร่วม)
7	นายปรีชา เถี่ยมไต้	กรรมการ	(เข้าร่วม)
8	นายเอกภพ ศรีรัตน์	กรรมการ	(เข้าร่วม)
9	นายประจวบ ร่วมแก้ว	กรรมการ	(เข้าร่วม)
10	นายขอม เรือนแก้ว	กรรมการ	(เข้าร่วม)
11	นายสุทร สุวลักษณ์	กรรมการ	(เข้าร่วม)
12	นายหนูพันธ์ ทวีเมือง	กรรมการ	(เข้าร่วม)

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
 บทบาทหน้าที่การดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่ได้
 รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน
 (ครั้งที่ 2)

วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2558 (เวลา: 14.00 น. – 15.30 น.)

ณ. โรงธรรมสามัคคี วัดป่าขาด หมู่ที่ 2 ตำบลป่าขาด

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	หมายเหตุ
1	นายสาโรช ช้างคะมโน	ประธานกรรมการ	(เข้าร่วม)
2	นายไวกุล เพ็ญจำรัส	รองประธานกรรมการ	(เข้าร่วม)
3	นายสุวรรณ พุทธิโร	เลขานุการ	(เข้าร่วม)
4	นายประทีป ขวัญคง	กรรมการ	(เข้าร่วม)
5	นายสมเกียรติ อ่อนไทรแก้ว	กรรมการ	(เข้าร่วม)
6	นายประจวบ อินคโณ	กรรมการ	(เข้าร่วม)
7	นายปรีชา เถี่ยมไโล่	กรรมการ	(เข้าร่วม)
8	นายเอกภพ ศรีรัตน์	กรรมการ	(เข้าร่วม)
9	นายประจวบ ร่วมแก้ว	กรรมการ	(เข้าร่วม)
10	นายขอม เรือนแก้ว	กรรมการ	(เข้าร่วม)
11	นายสุทร สวลักษณ์	กรรมการ	(ไม่เข้าร่วม) ติดธุระ
12	นายหนูพันธ์ ทวีเมือง	กรรมการ	(เข้าร่วม)

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
 บทบาทหน้าที่การดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่ได้
 รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน
 (ครั้งที่ 3)

วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2558 (เวลา: 19.00 น. – 20.30 น.)

ณ. ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	หมายเหตุ
1	นายสาโรช ชังคะมโน	ประธานกรรมการ	(เข้าร่วม)
2	นายไวกุล เพ็ญจำรัส	รองประธานกรรมการ	(เข้าร่วม)
3	นายสุวรรณ พุทธร	เลขานุการ	(เข้าร่วม)
4	นายประทีป ขวัญคง	กรรมการ	(เข้าร่วม)
5	นายสมเกียรติ อ่อนไทรแก้ว	กรรมการ	(เข้าร่วม)
6	นายประจวบ อินคโณ	กรรมการ	(เข้าร่วม)
7	นายปรีชา เถี่ยมไโล่	กรรมการ	(เข้าร่วม)
8	นายเอกภพ ศรีรัตน์	กรรมการ	(เข้าร่วม)
9	นายประจวบ ร่วมแก้ว	กรรมการ	(เข้าร่วม)
10	นายขอม เรือนแก้ว	กรรมการ	(เข้าร่วม)
11	นายสุทร สุวลักษณ์	กรรมการ	(เข้าร่วม)
12	นายหนูพันธ์ ทวีเมือง	กรรมการ	(เข้าร่วม)

ภาคผนวก ฉ

รายละเอียดการจับสัตว์น้ำในแต่ละเดือนหรือตามฤดูกาล

ปริมาณสัตว์น้ำ

(หน่วย : กิโลกรัม)

ชนิดสัตว์น้ำ	2553	2554	2555	2556	2557	2558	2559	รวม
กุ้งหัวแข็ง (เล็ก)	18,531.66	32,842.52	44,559.41	75,898.98	82,609.75	80,570.12	94,986.11	429,998.56
กุ้งหัวมัน	9,787.92	15,808.70	22,047.84	36,171.28	37,385.64	34,647.64	39,032.01	194,881.01
กุ้งหัวแข็ง (ใหญ่)	5,489.74	8,724.44	11,106.53	17,752.63	19,405.29	17,824.44	19,992.60	100,295.68
กุ้งขาว	1,965.84	3,181.45	4,750.97	7,472.86	7,679.34	7,325.18	8,320.62	40,696.26
กุ้งแชบ๊วย (กุ้งหางแดง)	1,655.87	2,610.29	3,638.72	6,311.48	6,610.13	6,310.53	6,530.74	33,667.76
กุ้งกุลาลาย	1,226.97	2,045.57	2,536.15	4,076.70	4,143.79	4,050.02	3,973.39	22,052.58
กุ้งก้ามกราม	282.88	558.04	751.87	1,045.84	948.21	858.92	950.82	5,396.56
รวม	38,940.87	65,771.02	89,391.49	148,729.76	158,782.15	151,586.84	173,786.29	826,988.42

ปริมาณสัตว์น้ำ

(หน่วย : กิโลกรัม)

ชนิดสัตว์น้ำ	2553	2554	2555	2556	2557	2558	2559	รวม
ปลาทองเทียวเกล็ดใหญ่	17,635.48	37,663.17	47,658.68	70,504.21	65,832.41	59,098.48	59,230.87	357,623.29
ปลามิหลัง	5,224.32	10,126.98	14,515.87	21,367.30	25,317.82	19,989.08	21,572.77	118,114.13
ปลากด (หัวโม่)	2,547.28	4,945.69	7,877.37	11,791.32	13,094.21	13,149.62	15,094.40	68,499.89
ปลาทราย	2,539.44	5,222.82	7,039.61	11,012.90	13,192.73	12,106.67	12,168.08	63,282.25
ปลาชั้ง	3,207.98	6,188.35	8,968.09	14,774.42	14,129.94	11,041.34	11,501.69	69,811.82
ปลากด (หัวอ่อน)	2,032.16	4,026.73	5,638.01	8,648.40	9,250.31	9,531.43	10,766.21	49,893.25
ปลากะบอก	2,354.61	4,811.25	6,405.37	9,780.37	10,875.14	9,440.17	9,891.01	53,557.93
ปลากด (ขี้ลิง)	1,568.75	3,054.73	4,130.05	5,850.23	6,684.57	7,135.02	7,963.49	36,386.83
ปลากะพงขาว	1,217.50	2,482.88	3,254.77	5,015.06	5,338.67	6,036.39	6,136.40	29,481.67
ปลาเขือ	865.56	2,267.89	3,282.87	4,735.15	4,608.49	4,773.97	4,552.39	25,086.32
ปลาหางโตะ	492.53	969.01	1,309.19	2,025.31	2,294.96	2,410.60	2,760.13	12,261.72
ปลาแป้น (บุตรี)	315.24	908.76	1,076.37	1,559.25	1,604.76	1,688.21	1,782.31	8,934.89
ปลาชั้ง (ลาทา)	229.97	611.11	834.14	1,113.08	1,061.24	1,062.73	1,173.17	6,085.44
ปลากะเบน	-	-	6.05	18.93	44.86	66.35	92.61	228.80
รวม	40,230.82	83,279.36	111,996.42	168,195.93	173,330.11	157,530.07	164,685.52	899,248.23

ปริมาณสัตว์น้ำ

(หน่วย : กิโลกรัม)

ชนิดสัตว์น้ำ	2553	2554	2555	2556	2557	2558	2559	รวม
ปูทะเล (ปูเนื้อ)	380.68	1,056.16	1,231.18	1,810.34	1,866.82	1,667.90	1,732.32	9,745.39
ปูม้า	226.99	619.92	740.72	937.65	893.36	910.62	973.63	5,302.89
ปูทะเล (ปูไข่)	143.65	448.11	553.76	695.22	677.79	665.32	705.38	3,889.24
รวม	751.32	2,124.20	2,525.66	3,443.21	3,437.97	3,243.83	3,411.33	18,937.53

ปริมาณสัตว์น้ำ

(หน่วย : กิโลกรัม)

กึ่งตึกแต่นสันแดง	308.38	813.37	1,178.30	1,729.41	1,989.17	1,989.44	2,167.22	10,175.29
รวม	308.38	813.37	1,178.30	1,729.41	1,989.17	1,989.44	2,167.22	10,175.29

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	อรทัย หนูสงค์		
รหัสประจำตัวนักศึกษา	5510920059		
วุฒิการศึกษา			
	วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
	บริหารธุรกิจบัณฑิต	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี	2546
	(การจัดการอุตสาหกรรม)	ราชมงคลรัตนโกสินทร์	
		วิทยาเขตวังไกลกังวล	

ทุนการศึกษา

ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์ประจำปี 2557 จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

อรทัย หนูสงค์, เยาวนิจ กิตติธรรกุล, จารุณี เชี่ยววารีย์สัจจะ. (2559). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ กรณีศึกษา หมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. *วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน*, 9(2), 160-170.